OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Michelet

D'Arc

Johanna

OSZK

OSZK

OSZK

MICHELET:

D'ARC JOHANNA.

DE GERANDO ANTONINA.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

1893.
AJTAI K. ALBERT KIADÁSA.
KOLOZSVÁR.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

D' ARC JOHANNA.

*

A «Teleki Blanka Kör» második kötete.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

MICHELET:

D'ARC JOHANNA.

DE GERANDO ANTONINA.

1893.

AJTAI K. ALBERT KIADÁSA.

KOLOZSVÁR.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

256539

R 2

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR
N Növedéknapló
1953 év 10.266 sz.

R 1965

AJTAI K. ALBERT KÖNYVNYOMDÁJA KOLOZSVÁRT.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ELŐSZÓ.

A Teleki Blanka Kör első kiadványában[1] lángeszű lények csodás lelkén át igyekeztünk fogalmat nyújtani fiatal olvasóinknak a művészet varázshatalmáról, nemesítő, boldogító, fölemelő befolyásáról.

Mindenki, a ki szomjúhozik a jobb, a nemesebb, az eszmény után, azt fel-

[1]) Művészi benyomások Rembrandtól Beethovenig, írta Dumesnil Alfred.

lelheti a művészetben. De sőt élete vezetésében is nagy művész lehet valaki, ha megtalálja azon útat, melyet követnie kell. Egy eszme, a mely képes egész életünk útját bevilágítani és fényével vezetni, legszentebb áldása az égnek. Ily szellemi fény a hősiesség, az önfeláldozás, a szeretet, mely a költői, szárnyas lelkek legfenségesebb vezére. Ezt írta meg e könyvében remek tollával Michelet.

Ezt ajánljuk fel itt a magyar ifjúságnak, kiket nem szükséges hazaszeretetre buzdítni, de igen, szükségük van szép, nemes, termékenyítő eszmékre, hogy ne gépiesedjenek el, ne jussanak szellemi sorvadásra, járva az élet valamely mereven kiszabott pályáját, — hanem bírva

a lélek egységes hatalmát, gazdagabb öszhangot hozhassanak létre az újjászületett, a haladó társadalomban. Áldottak azon lángeszű írók, kik erre serkentenek!

Kolozsvár, 1893.

De Gerando Antonina.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BEVEZETÉS.

Egy embert látogattam meg egyszer, a ki sokat élt, sokat tett és sokat szenvedett. Ülve találtam, becsukott könyvvel a kezében és egészen belemélyedve gondolataiba. Meglepetve vettem észre, hogy szemei tele voltak könynyekkel. Végre magához tért s így kiáltott föl:

— Ő tehát meghalt!

— Kicsoda?

— A szegény d' Arc Johanna.

Oly hatalom rejlik e történetben, oly uralmat gyakorol ez a szívekre, hogy könnyekre indít! Legyen jól vagy roszul elmondva, le-

gyen az olvasó fiatal avagy öreg, legyen a tapasztalat által megaczélozva, az élet által megedzve, könnyeket fog hullatni. És senki se pirúljon e miatt, ne igyekezzék palástolni azt, hogy ember. Méltó arra a tárgy, mely megindítja. Semmi közelebbről őt érintő gyász, életének egyetlen eseménye se jogosultabb arra, hogy hatást gyakoroljon egy nemes szívre.

Az igazságnak, a hitnek, a hazának, nagy számmal valának vértanui. A hősöket önfeláldozásuk, a szenteket szenvedélyök lelkesítette. A világ bámult, az egyház imákat rendelt. Ez itt egészen más. Nem igtattak itt szentek közé senkit, szó sincs imádásról, nincs oltár. Nem mondtak imákat, hanem könnyeztek.

A történet következő:

Egy tizenkét éves gyermek, egészen fiatal leányka, összetévesztve szíve sugallatát az ég szózatával, azon rendkivüli, hallatlan, úgyszólva képtelen eszmére jut, hogy véghez viszi azt, a mit a férfiak nem képesek már

véghezvinni, — megmenti hazáját! Hat éven át forralja magában ezen eszmét, a nélkül, hogy azt valakivel közölné; még édes anyjának se mond arról semmit, se papnak meg nem gyónja. És a papoknak vagy szüléknek támogatása nélkül, egyedül él ezen idő alatt Istennel, nagy tervével lelkében. Megvárja míg tizennyolcz esztendős lesz és ekkor hajthatatlanul véghez viszi, övéinek és az egész világnak ellenére. Keresztül megyen egész Franczia-országon, mely föl van teljesen dúlva, tűzzel, vassal pusztítva és kitéve a rablók támadásainak. Arra kényszeríti VII. Károly udvarát, hogy az ő küldetését elismerje. Csatára kél. És a táborokban, a milyeneket soha se látott, a harcz közepette, melyet hősiesen vezet, semmi se lepi őt meg. Bátran nekimegy a kirántott kardoknak; gyakran megsebesül, de soha sem esik kétségbe; ő éleszti a bizalmat a megedzett katonák szívében, magával ragadja a népet, mely hősiessé válik a tekintete

előtt és senki se mer többé félni. Minden meg van mentve! Ez a szegény leány, tiszta és szent testével, gyöngéd és finom tagjaival, eltompította a vasat, csorbát ejtett az ellenség kardján, keblével fedezte Franciaország kebelét.

És ime jutalma. Elárulták, eladták, a barbárok bántalmazták, a ravasz farizeusok hálóba igyekeztek őt keritni. Mindennek ellenáll e végtusájában is, mintegy maga fölé emelkedik s fenséges szavakban tör ki, melyek örökké, örökre könnyekre indítnak!... Elhagyatva királya által, népe által, kiket megmentett, a lángok kegyetlen útján át tér vissza Isten kebelébe és még a vérpadon is megszabja a lelkiismeret elévülhetlen jogát, a benső sugallat tekintélyét.

Az emberek által alkotott eszmények közül egyetlen egy se közelíti meg azt, mi igazán megtörtént.

Itten nincs egy, az élet által megedzett bölcsről, doktorról szó, vagy egy tanai által támogatott

vértanuról, a ki e tanokért bátran fogadja a halált. Ez itt egy leányka, egy gyermek, kinek minden ereje egyedül szívében rejlik.

Nem tűri s nem fogadja el tétlenül az áldozatot, az ő halála nem passiv. Szántszándékos önfeláldozás ez, mely előre ki volt gondolva, hosszú évek során megérlelve; activ halál, melyet sebről sebre, hősiesen, kitartóan tűrt el a fiatal leány, a nélkül, hogy csak egy perczre is kétségbe esett volna, mindvégig, az irtózatos máglyáig.

S végre az ő fölséges tudatlansága, a mely utolsó megpróbáltatásában elnémította a tudományt s a doctorokat hallgatásra kényszerítette, oly egyetlen vonás, a maga nemében, mely előtt minden egyéb háttérbe szorul. A valódi bölcsek s azok, kik szívökben hordják a tudományt, nem fogják Mózessel mondani: «Isten ment itt keresztül .... Megpillantottam őt hátulról.» Hanem azt fogják mondani: «Ime itt van .... Ez a fény az Isten tekintete.»

Ez a rejtély megzavar bennünket! Hogyan fedeznők fel annak forrását, ha ő maga nem mondotta volna el nekünk?

A midőn kérdezték azon fiatal és egyszerü leánykától, a ki eddig csak édes anyja számára varrt és fonogatott, hogyan vette reá magát, hogy férfivá legyen, az egyház parancsai ellenére, honnan vett annyi bátorságot ő, ki oly félénk és piruló természetű volt, hogy oda menjen a katonák közé, beszéljen hozzájuk, vezesse őket, parancsoljon nekik, sőt harczra kényszerítse őket.... Csak egy szót felelt:

— A szánalom!

Megható titka a nőnek! A szánalom oly hatalmas volt benne, hogy nem maradt szánalma önmaga iránt, véghez vitte azon óriási erőfeszítést, — kiragadta magát saját természetéből; annyi kint szenvedett mások részéről és oly gyöngéd volt mások iránt, hogy ez hősiessé és képessé tette szembeszállni minden szenvedéssel.

Mindezt jobban fogjuk megérteni, hogyha azon magas pontról, a hova az ő legendája helyez bennünket, leszállunk és megfigyeljük egy kissé azon sötét és csúf időszakot, azon mély sártengert, a melyből kiemelkedik ez a rendivüli jelenség. De oly rövid idő alatt hogyan szerzünk magunknak tudomást egy oly végnélküli háboru szakadatlan lánczolatáról, mely czél és eszme nélkül húzódott el oly sokáig?

A midőn a tizennegyedik század nemes történészeit elhagyva, leszállunk a barbar és durva krónikákhoz, melyek megnyitják a tizenötödik századot, (a párisi Polgárra) nagyot esünk. Besülyedünk a nyomorult anyagiságba, abba az aljas és szerencsétlen világba, mely csak egyet érez: — az éhséget.

Ez a szomorú krónikás csupán az élelmi szerek ára iránt érdeklődik, csak azt óhajtja tudni, hogy jól lehet-é lakni? A kenyér drága, zöldség nem termett, a szőlő megfagyott stb. stb. A mi magtárunk a Beauce, bozóterdővé változott.

A nyomor, a ragályok százezer embert pusztítottak el Párisban. Kárpótlásul más lakók érkeznek éjjel, a szent emberekké vált merész farkasok, melyek már semmitől se félnek. Az ő üvöltésüket, a hosszú téli éjeken át a haldoklók jajgatásai szakítják meg, kik azt kiáltják: «éhen halok! a hidegtől halok meg!» Az utczák szögletén, husz-harmincz gyermekből összeverődött csordák láthatók, kik szülők nélkül, segítség nélkül, henteregnek ott a trágyán és a szemétben keresgélik össze élelmöket ....

Megátkozott világ! Az inségig kizsarolt szántóvető ott hágy mindent, megválik feleségétől, gyermekeitől, haljanak meg éhen, ha tetszik. Az erdőkbe vonul, rablóvá szegődik, az ördögöt fogadván el urának és kapitányának, ezt az egyedül uralkodó királyt ezen az elátkozott földön!

S hol van most az Isten? Ennyi hulla között, nem halt-e meg a szánalom?

Nem, élve maradt, egy nő szivében.

A következő mély jelentőségü egyszerű sza-

vak feltárják előttünk egészen ezt a szívet: «A szánalom!» vagy «Soha se láthattam franczia vért, hogy hajam égnek ne meredjen!»

Egyszer a midőn nem értesítették egy csatáról: «Gonoszok», kiálta fel, «nem tudtatok hírt adni arról, hogy ontják a franczia vért!»

E szót, mely a szívig hatol, legelőször mondják ki. Legelőször érzik azt, legelőször szeretik Franciaországot úgy, mintha egy személy volna. És azzá lesz azon naptól fogva, a mikor kezdik szeretni.

Addig az ország csak tartományok egyesüléséből állott, hűbéri területek óriás kaosza volt, meghatározott eszmék nélkül. De e naptól fogva, a szív hatalma által, hazává emelkedett.

Fenséges, megható, gyönyörű rejtély. Egy tiszta, szeplőtlen szívnek véghetetlen szeretete hogyan tudott lángra gyújtani egy egész országot s hogyan tudta neki megadni azon második életet, az igazi életet, melyet egyedül a szeretet képes adni.

Mint a gyermeknek, minden iránt szerető szíve volt. Igy beszélik az ő korabeli szemtanuk. Még az állatokat is szerette. A madarak úgy simúltak hozzá, annyira bíztak benne, hogy kezéből ettek. Szerette barátnőit, szülőit, rokonait, de legfőképen a szegényeket szerette. Már pedig a szegények szegénye, a legnyomorultabb és szánalomra legméltóbb személy akkor Francziaország volt.

Látni lehet azon első naptól kezdve, a mikor megjelenik Orleans előtt. A nép elfelejti veszélyét; a hazának elragadó képe, magával ragadja. Kibontja zászlóját és így vonul el az angolok szemei előtt, a kik nem mernek kimozdulni váraikból.

Soha se feledjétek, franczíák, hogy a haza nálunk egy nő szívéből született, az ő szeretetéből, az ő könnyeiből, megváltó véréből, melyet értünk ontott.

I.

Johanna gyermeksége és hívatása.

Az adja meg d'Arc Johannának legjellemzőbb eredetiségét, az emeli őt leginkább elő azon rajongók seregéből, a kik a tudatlanság korszakában magokkal tudták ragadni a tömegeket, hogy emezeknek hatalma legtöbbnyire valami szédítő, magával ragadó erőből fakadt — míg a mi hősnőnknek befolyása ép azon fényes világosságból verődött viszsza, melyet a homályos helyzetre ő vetett, tiszta szíve és józan esze kiváltságos hatalmánál fogva.

A csomót, a melyet a politikusok és hitetlenek meg nem tudtak oldani, ő ketté vágta.

Kinyilatkoztatta, Isten nevében, hogy VII. Károly az örökös; megnyugtatta őt jogai felől, a min már ő maga is kételkedett. Ezen jogokat szentesítette, Reimsbe vivén királyát és gyorsasága által megelőzvén az angolokat, megadta ott neki a fölszentelés döntő előnyét.

Nem volt akkor ritka látvány, hogy egy nő fegyvert fogjon. Gyakran hadakoztak ők az ostromok alatt,[1] példa rá az Amiens-ben megsebesült harmincz nő, példa Hachette Johanna Hősnőnk korában, ugyan azon esztendőben a csehországi nők verekedtek férfiak ellen, a hussiták harczában.

D' Arc Johanna eredetisége nem rejlik álomlátományaiban se. A középkorban ez oly gyakori volt. Még ezen prózai tizenötödik században is a szenvedések iszonyatossága nagyon

[1] Számtalan sok példát lehetne felhozni. Nevezzük meg csupán a Lalaing asszonyokat (1452, 1581). A második Tournai-t védelmezte a tizenhatodik század legnagyobb vezére, a Parmai herczeg ellen.

felcsigázta volt a lelkeket. Párisban látunk egy Rikard apátot, a ki az egész népet fölrázza beszédei által, oly annyira, hogy az angolok őt végre kikergetik a városból.

A breton Karmelitát, Conectát, Courtrai-ban, Arras-ban hallgatták tizenöt-húszezer főből álló tömegek. Nehány év lefolyása alatt, d'Arc Johanna előtt és után, minden tartománynak meg vannak az ő látnokai. Itt egy breton Pierrette folytat párbeszédet Jézus Krisztussal. Ott egy Avignon-i Mária, egy de la Rochelle Katalina lép fel. Másutt egy kis pásztor, a kit Saintrailles hoz el hazájából, mutat fel bizonyos jeleket lábain és kezein, vért izzad a szent napokon, mint ma a tiroli szent aszszony.

Lorraine volt talán az a tartomány, hol legkevésbé fordúlhatott elé ily tünemény. Lorraine lakói bátrak, harcziasak, hanem gyakran cselszövők és ravaszok. Hogyha a nagy Guise szolgálta is Francziaországot, mielőtt azt megza-

varta volna, mindenesetre nem visiók által szolgálta. Két Lorraine-belit találunk Orléans ostrománál és mind a kettő szellemes honfitársának, Callot-nak tréfás természetére emlékeztet; az egyik János gazda, tűzér, a ki oly kitűnően tudta a halottat utánozni, — a másik egy lovag, kit az angolok elfogtak, vasra vertek és a ki az ellenségek távoztával lóháton, azaz egy angol barát hátán ülve tért vissza.

A Vosges-ok Lorraine-je már, az igaz, komolyabb jelleggel bír. Franciaországnak ezen fensíkja, hol minden irányból folyók hömpölyögnek minden tenger felé, erdőkkel volt borítva, oly óriási erdőkkel, hogy a Carlovingiak ezeket találták legméltóbbaknak a császári vadászatokra. Ez erdők tisztásai közepén emelkednek a Luxeuil és Remiremont-féle apátságok. Ez utóbbi élén, mint tudjuk, oly főnöknő állott, a ki szentbirodalmi herczegi vérből származott, kinek főtisztjei voltak, egész hűbéri udvara és ki udvarmestere által mindig maga előtt hordatta

a kivont kardot. Ezen asszonyi királyság hűbérnökje volt igen sok ideig a Lorraine-i herczeg.

Épen a vosges-i és a síksági Lorraine, Lorraine és Champagne tartományok határán, született Domrémyben, az a szép és bátor leány, a ki hívatva volt Francziaország kardját oly dicsőséggel hordani.

A Meuse folyó hosszában négy Domrémyt számlálunk tíz mértföldnyi kerületben, három volt a toul-i egyházmegyében és egy a langres-iben. Valószínű, hogy ez a négy falu régi időkben a Reims városi Saint-Remi-féle apátság birtokához tartozott. Mert mint tudjuk, a Carlovingiak idejében, a nagy apátságok még sokkal távolabb eső uradalmakkal bírtak, néha egész Provence-ig terjednek, sőt Német és Angolországban is voltak birtokaik.

A Meuse-nek ezen vonala Lorraine Champagne határát képezi, mely annyi küzdelemre adott alkalmat a király és herczeg között.

Johanna atyja, d'Arc Jakab, tiszteletre méltó champagne-i földmívelő volt. Johanna alkalmasint atyjára ütött, nem örökölte a lorraine-beliek zordonságát, de inkább a champagne-i szelidséget, azt a józanészszel és fogékonysággal vegyült naivságot, a melyet Joinville-ben találunk.

Ha néhány századdal előbb születik Johanna, a Saint-Remy apátság jobbágyává született volna; egy századdal előbb pedig a Joinville jobbágyává. Mert ez valóban Vaucouleurs földesura volt, oda tartozott Domrémy falu is. De 1335-ben a király arra kényszerítette Joinville-t, hogy engedje át neki Vaucouleurs-t. Ez ekkor arra a nagy közlekedő vonalra esett, mely Champagne és Lorraine között húzódott el, nem csak egyenesen Németország felé, hanem még le a Meuse partjaihoz is és az egymást keresztező útak találkozó pontja Vaucouleurs vala. Úgyszólván még a partok határvonalát is ez képezte. Volt Domrémy mellett egy határ

falu, mely még a burgundi párthoz tartozott, a többi valamennyi VII. Károly híve volt.

Lorraine-nek és Champagne-nak ezen határvidéke sokat szenvedett, minden korban, a háborúktól. Hosszú harcz folyt volt a kelet és nyugat, a király és a herczeg közt, Neufchâteau és a körülötte levő erődök birtokáért; azután más háború is folyt még az éjszak és a dél, a Bourguignon-ok és Armagnac-ok közt. Ezen kérlelhetetlen harczok emléke soha se ment feledésbe. Nem rég mutogattak még Neufchâteau mellett egy óriási, szomorú elnevezésű vén fát, melynek ágain egykor sok emberi gyümölcs ringott: — a pártosok cserfáit.

A határvidéki szegény lakók azon kitüntetésben részesültek, hogy a király közvetlen alattvalói valának, azaz hogy tulajdonkép senkiéi se voltak, senki sem oltalmazta, se nem kímélte őket, az ő egyedűli uruk és gyámolójuk csak az Isten volt. A lakosság hamar érik, komolylyá lesz ilyen helyzetben; jól tudja

hogy semmire se számíthat, sem a birtok, sem az élet nincs ilyenkor biztonságban. Ők szántanak és a katonák aratnak. A szántóvető sehol se tudakozódik több érdekkel az ország dolga felől. Senkinek sem oly fontosak ezek; oly keményen sínyli ő meg a legkisebb esemény visszahatását is! Mindig kérdezősködik, igyekszik mindent megtudni, előre meglátni; különben pedig megadással tűri sorsát, bármilyen legyen is az, mindenre el van készülve; türelmes és bátor. Még az asszonyok is azzá lesznek, szükséges is, hogy bátrak legyenek ennyi katona között, ha nem is annyira életök, mindenesetre becsületök érdekében, mint a Goethe szép és erőteljes Dorotheája.

Johanna egy szántóvetőnek a harmadik leánya vala.[1] Atyja Darc vagy d'Arc Jakab

[1] Még most is láthatni azon kunyhó ajtaja felett, melyben d'Arc Johanna lakott, három vésett czímert: a XI. Lajosét, mely szépítette a kunyhót, azután azt, melyet alkalmasint a szűz egyik fivérének adtak és

volt. Anyja Romée Izabella. Két keresztanyja volt, az egyik adta neki a Johanna, a másik a Sibylle nevet.

Az idősebb fivért Jakabnak hívták, a másikat Péternek. Az istenfélő szülék egyik leányuknak a magasröptü Szent-János nevet adták, mi bizonyos mysticismusra vallott.

A míg a többi gyermekek az atyjokkal a mezőre mentek dolgozni vagy az állatokat őrizték, anyjuk Johannát maga mellett tartotta és varrással vagy fonással foglalkoztatta.[1]

egy harmadikat, melyen egy csillag és három ekevas látható, alkalmasint, hogy jelezze a hősnő szüleinek szerény eredetét.

[1] A midőn kérdezték, hogy tanúlt-é valamiféle mesterséget, azt felelte: «Igenis, anyám tanított varrni s úgy tudtam varrni, hogy e tekintetben egy roueni asszony se lett volna képes engem valami újra tanítni. Nem mentem a mezőre az állatokat őrizni... Legalább azóta nem, a mióta emlékezem, a mi pedig azelőtt zsenge koromban történhetett, arra én már nem emlékszem.» (1431 febr. 22. és 24-iki kihallgatás.)

Nem tanúlt sem olvasni, sem írni, de a vallásos dolgokból mind azt tudta, a mit az anyja. A vallást nem úgy sajátította el mint egy feladott leczkét, nem úgy csodálta mint szertartást, hanem egészen népies alakjában, mint valamely téli estéken elregélt szép költői történetet, édes anyjának egyszerű hitével . . . . . Az a mit így kapunk, úgyszólva a vérrel és tejjel együtt, az eleven s életünkkel lesz azonossá.

Johanna istenfélő lelkéről megható bizonyságunk maradt fen, a gyermekkori barátnéjáé, Haumette-é, ki nála három-négy évvel fiatalabb vala.

«Hányszor mentem atyjához, — mondá, — hányszor háltam vele együtt. Jó barátok voltunk. A legjobb szívü leány volt, egyszerű és szelid. Szívesen járt a templomba és a szent helyekre. Különben font, végezte a házi dolgokat, mint a többi leányok. Sokszor meggyónt. El-elpirúlt a midőn szemére hányták,

hogy igen sokat jár a templomba.» Egy szántóvető, kit hasonlókép tanú gyanánt kérdeztek ki, hozzáadta még, hogy szeretettel gyógyította a betegeket, könyörülő szívvel volt a szegények iránt :

— Jól tudom azt, — mondá, — akkor gyermek voltam és ő ápolt engem.

Mindenki ösmerte könyörületességét, istenfélelmét. Jól látták, hogy ő a legjobb leány a faluban. De azt senki se sejtette, hogy ő benne egy felsőbb elhivatás legyőzte és megakadályozá a közönséges mindennapi teremtések szokásos fejlődését. Ő lelkileg és testileg azon égi tulajdonnal lőn felruházva, hogy örökké gyermek maradt.

Felnőtt, szép és erős lett, de az asszonyok közös nyomorúságait soha sem ismeré. A szellemi s lelki élet és a vallásos ihlet mindent legyőzött benne. Ott született a templom falai alatt, bölcsőjét a harangszó ringatta s a legendák táplálták. Ő belőle is egy legenda lett, tiszta,

páraszerű, hamar eloszló legenda, születésétől fogva haláláig.

Élő legenda volt ....

A lelkében fakadt, megtisztult életerő, alkotó hatalommal lőn nála megáldva. A fiatal leány, úgyszólván tudtán kivül, megalkotta, megvalósította az ő eszméit. Személyeket teremtett belőlük, adott nekik saját szűzies élete kincseiből egy oly mindenható létet, mely mellett homályba borul e világ minden nyomorult valósága.

Hogyha a költészet egyértelmű az alkotással, ez mindenesetre a legfenségesebb költészet volt. Tudnunk kell, minő alacsony fokról emelkedett fel odáig, mily szerény volt kiindulási pontja.

Szerény volt az igaz, de mindamellett költői.

Az ő faluja két lépésnyire volt a Vosges-ok nagy eredeitől. Atyja házának ajtajából láthatta a Bükkök ősi erdejét. A tündérek látogatták ez erdőt; kivált egy bizonyos for-

rást, egy nagy cserfa közelében, a melyet a tündérek, a dámák fájának neveztek el. A kis gyermekek koszorukat aggattak reá és énekeket daloltak alatta. Ezek az egykori dámák, az erdők úrnői, nem gyülekezhettek többé össze a forrásnál, mert el voltak onnan tíltva, mint mondák, — vétkeik miatt. Az egyház azonban még mindig tartott a régi helybeli istenségektől és a plébános, hogy őket elűzze, minden évben misét mondott a forrásnál.

Johanna e legendák között született, e népies ábrándozások közepette. Hanem e mellett az ország egy más költészetet, egy vad, irtózatos, fájdalom nagyon is őszinte költészetet mutatott még fel, — a háború költészetét....

A háború! Ez az egy rettenetes szó kifejez minden lelki szenvedést. Természetesen nincsenek kitéve folytonos megrohanásnak, hanem az a gondolat folytonosan rémíti őket, hogy mindezek, minden pillanatban el-

következhetnek, nyugtalanság, félrevert harangok rántják fel őket és fellobban a távolban a tűzvész piros fénye .... Borzasztó, de nem minden költészettől megfosztott helyzet. A legprózaibb emberek, az alföldi skótok, költőkké lettek a «b o r d e r» fenyegetései közepette s e zord pusztaságban, mely mintha meg volna átkozva, születtek a balladák, e vad, életerős virágok!

Johanna is kivette részét ezen regényes eseményekből.

Látta mint menekülnek a szegény üldözöttek; segít övéinek a jó leány, hogy őket befogadják; átengedi nekik saját ágyát és ő a padlásra megy aludni. Egy ízben szülei is kénytelenek valának menekülni s azután mikor a rablók csapatai elvonultak, a család visszatért. A falut feldúlva találták, házaikat kirabolva, a templomot leégve.

Igy korán megtanulták, hogy mi a háború. Megértette ezen kereszténységellenes helyzetet, megborzadt a rosz szellem ezen uralkodásá-

tól, mely alatt mindenki bűnös állapotban, gyónás nélkül kényszerűl meghalni. Azt kérdezte önmagától, hogy valjon Isten ezt mindig megengedi? Nem fog egyszer véget vetni ennyi nyomoruságnak, nem küld egy szabadítót, a mint annyiszor tette Izrael népeért, egy Gideont, egy Judithot?....

Tudta ő, hogy nem egy asszony mentette meg Isten népét, hogy már kezdetben kimondatott — az asszony fogja összetaposni a kigyó fejét! Láthatta a templomok kapui felett szent Margitot és szent Mihályt, a mint lábbal tapossák a sárkányt.... Ha, a mint mindenki állítja, az ország veszte egy asszonynak a műve volt, egy szívtelen anyáé, — miért ne indulhatna ki a szabadulás műve egy leánytól?.... Épen ezt jósolta Merlin-nek egy jövendőmondása is. Ez a jövendölés, bővítve, átalakítva a tartományok ajkán, egészen lorraine-i jelleget öltött d'Arc Johanna hazájában. Egy a Lorraine határvidékéről származott

szűznek kellett az országot megmentenie.[1] Ezen jóslat alkalmasint Anjoui Renének, a lorraine-i herczegség örökösnőjével akkor végbement egybekelése, a herczegség szomorú viszonyaira nézve valóban igen szerencsés esemény által gazdagodott ezen hozzáadásokkal.

Egy nyári napon, bőjt ideje alatt, délben, Johanna apjával a kertben volt. Egész közel a templomhoz, vakító fényt pillantott meg és egy hang ezt mondá:

— Johanna légy jó és derék gyermek! Járj gyakran a templomba!

A szegény leány nagyon megijedt.

Más alkalommal ismét hallotta e hangot s látta a fényt, hanem most már e fény közepette magasztos alakokat is látott. Az egyiknek szárnyai valának és egy bölcsnek látszott, a ki így szólt hozzá:

[1] Ezen szűznek a Chenu nevű erdőből kell érkeznie, már pedig épen egy ily nevű erdő volt d'Arc Johanna faluja mellett.

— Johanna, menj a franczia király segítségére és add vissza neki az ő birodalmát!

A leány reszketve felelt: «Uram, én csak egy szegény leány vagyok. Nem tudnék lóháton ülni, se fegyvereseket vezényelni.» [1]

A hang így folytatá: »Keresd fel Beaudricourt urat, Vaucouleurs kapitányát és ő majd el fog vezettetni a királyhoz. Szent Katalin és és szent Margit segítségedre lesznek.»

Johanna magán kivűl volt és könnyezett, mintha most előre látta volna egész sorsát.

A bölcs nem volt más, mint szent Mihály, az itéletek és csaták zordon arkangyala. Még többször visszatért, bátorságot öntött a leányka lelkébe és elmondá neki «mily szánandó helyzetben van az egész franczia királyság!» Azután megjelentek a szent asszonyok fehér alakjai, fénysugarak övezték őket, gazdag koronákkal koszorúzva s oly szelíd, szívhez szóló hangon beszéltek hozzá, hogy sírásra fakadt

[1] Lásd d'Arc pörét.

mindannyiszor. De Johanna főkép akkor sírt, a mikor a szentek és angyalok elhagyták.

— Szerettem volna, — mondá, — ha az angyalok magukkal vittek volna![1]

Hogyha Johanna sírt, ily leírhatlan boldogság közepette, ez nem ok nélkül történt. Bár mily szépek és dicsők voltak is e látványok, az ő élete egészen megváltozott. Ő, a ki addig csak egy hangra hallgatott, az édes anyjáéra, mely az övének viszhangja volt, most már az angyalok hatalmas hangjára figyelt. És mit követeltek ez égi hangok? Azt, hogy ő odahagyja ezt az édes otthont. Ő neki, kit egy szó zavarba hozott,[2] férfiak közzé kelle mennie, férfiakhoz, katonákhoz kell majd szólnia. Fel kellett cserélnie a világgal, harczczal és hábórúval e barátságos kis kertet, fel azokkal a templom szelíd árnyékát, a hol a madarak az ő kezéből szoktak enni s hol csak a ha-

[1] Lásd d'Arc Johanna pörét.

[2] Haumette tanubizonysága.

rangok zúgását hallgatta. Oly szelidség sugárzott e szent lényből, hogy az állatok és égi madarak bizalommal közeledtek feléje, [1] mint régen a pusztában a szent atyákhoz, az isteni béke bizalmával.

Johanna mit sem sejtet velünk ezen első küzdelmekből, melyeket önmagával vívott. De minden esetre ez megtörtént és sokáig is tartott, mint hogy öt egész esztendő telt el első látományai és azon idő közt, a midőn az apai házat elhagyja.

A két hatalom, az apai és az égi, ellentétes dolgokat követelt. Az egyik azt kívánta, hogy ő homályban maradjon, szerényesen és dolgozva; a másik, hogy menjen és mentse meg az országot. Az angyal arra buzdította, hogy fegyvert ragadjon. Az apa, kemény és becsületes paraszt levén, megesküdött, hogy ha leánya eltávozik, hogy a harczosok közé menjen, inkább sajátkezüleg fojtja őt vízbe. Egyik vagy

[1] A párisi Polgár naplója.

másik fél iránt engedetlennek kellett lennie. Ez volt minden bizonyára az ő legnehezebb tusája. Azok, melyeket az angyalok ellen vívott később, csak gyermekjátékok lehettek ezekhez képest.

A családjában nem csak hogy ellenállásra talált, hanem még csellel is kisérletet tettek őt szándékában megakadályozni. Megkisértették őt férjhez adni, azon reményben, hogy így okosabb gondolatokra térítik. Egy falujabeli fiatal legény azt állítá, még kicsiny korában megígérte neki hogy hozzámegy. Mivel Johanna ezt tagadta, a t o u l i egyházi biró elébe idézték. Azt hitték, hogy nem mer védekezni, inkább elítélteti majd magát s férjhez megy. Azonban mindenkinek nagy bámulatára, elment Toulba, megjelent az itélőszék előtt, de védekezett, ő, a ki soha se mert volt beszélni.

Hogy családjának teljhatalma alól meneküljön, Johannának épen a családban kelle

valakire találnia, a ki neki higyjen. Ez volt a legnagyobb feladat. Atyjával nem boldogulván, nagybátyját térítette meg. Ez hinni kezdett hivatásának. Magával vitte azon ürügy alatt, hogy majd beteg vejét ápolja. Johanna rávette nagybátyját, hogy Baudricourt támogatását kérje ki számára, mint Vaucouleurs kapitányáét. A hadvezér elég rosszul fogadta a paraszt embert s azt mondta neki, hogy nincs más teendő, mint Johannát hazaküldeni atyjához és «jól elpáholni.»

Johanna azonban nem csüggedt el.

Minden áron el akart menni és nagybátyja kénytelen volt őt elkisérni. Ez volt a döntő pillanat. Örökre odahagyta a falut, a családot. Megcsókolta barátnőit, főkép kedves kis Mengette barátnéját, a kit Istennek ajánlott. A mi lelki barátnéját Haumettet illeti, kihez legjobban ragaszkodott, attól inkább úgy vált el, hogy búcsut se vett.

Megérkezett tehát Vaucouleurs városba, dur-

va, piros, paraszt öltözetében és nagybátyjával együtt egy kerékgyártó feleségéhez ment lakni, a ki őt igen megszerette. Onnan elvezettette magát Baudricourt-hoz és szilárd hangon mondá neki, hogy ő Istene nevében jön. «Izenje meg a királyfinak, tartsa magát keményen, ne szálljon csatára az ellenséggel, mert Isten majd segítséget küld neki a bőjt közepén .... Az ország nem a királyfié, de az Uristené. Az Uristen azonban mégis azt akarja, hogy ő király legyen és reá bízza országát.» Hozzáadta, hogy a herczeg, ellenségei daczára király leend és ő fogja elvezetni a királyfit oda, hol fölszentelik.

A kapitány nagyon elbámult, tartott attól, hogy valami boszorkányság rejlik ebben. Tanácsot kért a plébánostól, a ki valószinűleg ugyanígy vélekedett. Johanna soha se közölte látományait semmiféle egyházi emberrel. A kapitány elment tehát a plébánossal együtt a kerékgyártóhoz. A plébános felemelte stoláját

és felszólította a fiatal leányt, hogy távozzék, ha a rosz szellemek követe!

Hanem a nép, az nem kételkedett, az bámulta. Mindenünnen tódultak, hogy lássák Johannát. Egy nemesember próbára akarta őt tenni és így szólt: «Nos lelkem, hát igazán meg kell annak történni, hogy a királyt elkergessék és mi angyalokká legyünk?»

Johanna keservesen elpanaszolta erre neki, hogy Baudricourt megtagadta tőle segítségét. «Pedig, mielőtt a bőjt fele eltelnék, a király oldala mellett kell lennem, ha térdig legyalogolom is lábaimat. Mert senki más, se király, se herczeg, se a skót uralkodó leánya, se senki nem mentheti meg a franczia királyságot, csak egyedül bennem lehet ő neki minden reménye! Jobb szeretnék én szegény anyám mellett maradni és fonni, mert ez mind nem hozzám illő. De meg kell tennem, mert Uram parancsolja!»

— És ki a te urad?

— Isten ! . . .

A nemesember meg volt hatva és megigérte neki «igaz hitére, kezét a kezében tartva, hogy Isten oltalma alatt, elvezeti ő a királyhoz.»

Egy más nemesembert is megnyert ügyének s az kijelentette, hogy követni fogja őt, a szent leányt.

Úgy látszik, hogy Baudricourt ezalatt kikérte a király fölhatalmazását.[1] Addig pedig a lorraine-i herczeghez vezette, a ki beteg volt és próbára akarta tenni felsőbb kivoltát. A herczeg azonban egyéb segitséget nem nyert tőle, csak azt a tanácsot adta a szűz, hogy engesztelje meg Istent és béküljön ki feleségével. A herczeg daczára e csalódásnak Johanna csodatevő erejében, buzdította Johannát.

[1] Baudricourt alkalmasint kérdést tett a királynál és ennek anyósa Anjoui Yolande, a lorraine-i herczeggel értekezett a mód felett, melylyel a fiatal leány megjelenését föl lehetne használni. Elmenetelekor a herczeg buzdította és megérkezésekor Yolande királyné fogadta, a mint látni fogjuk.

Visszatérve Vaucouleurs-be, ott találta a királynak egy küldöttjét, a ki felhatalmazta, hogy hozzá menjen. Egy ujabb csatának az elvesztése arra birta a királyt, hogy minden módhoz hozzányúljon. Johanna előre megjósolta ezen csatát, ép azon napon, a melyen véghez ment. A vaucouleurs-i lakosság, nem kételkedvén az ő hivatásában, pénzt adott össze, hogy fölszerelje és lovat vásároljon számára. A kapitány csakis egy kardot adott neki.

Még egy akadályt kelle ekkor legyőznie. Szülei értesülvén közeli elindulásáról, majdnem eszüket vesztették e miatt s egy utolsó erőfeszítést kisértettek meg, hogy leányukat visszatartsák. Parancsoltak. Fenyegettek. De Johanna nem hajlott s megíratta szüleinek, hogy bocsássanak meg neki, az engedetlennek.

Kemény és óriási veszedelmekkel teljes útra indult most. Az egész országot pártos fegyveresek barangolták be. Nem volt már sehol

se országút, se híd, se semmi, a folyók megáradtak. 1429 február havában indult el.

És útra kelni így, öt vagy hat fegyveres ember kíséretében, ez elég arra, hogy elrémítsen egy ily fiatal leányt. Egy angol vagy német leány soha se vette volna reá magát. Ily lépésnek a «nem illő» oldala teljesen visszariasztotta volna. Ő számba se vette. Igenis tiszta volt ahoz, hogy e részben valamitől tartania lehetett volna. Férfi ruhát öltött s többé le nem vetette. Ez a testhez álló, erősen összeszorított öltözet, hiven megőrizte mindenütt. Pedig fiatal volt és szép. Hanem az a tisztaság, mely kisúgárzott lényéből, azokra nézve, kik közelében voltak, összevegyült bizonyos vallásos félelemmel, melyet ő ébresztett környezetében és mely áthághatlan sorompót emelt személye körül. Azon nemes emberek közül, a kik kíséretét képezték, a legifjabbik kijelentette, hogy mindíg közelében töltötte az éjszakát és még egy

illetlen gondolatnak árnyéka se kisértette őt meg soha.

Johanna hősies derültséggel haladt át a katonák által letarolt országon. Kisérői ugyanis megbánták, hogy elindultak ő vele. Némelyek azon gondolkoztak, hogy igazán nem boszorkány-e? És nagy kedvök lett volna odahagyni. De ő oly nyugodt volt, hogy minden városban meg akart állni s misét kívánt hallgatni.

— Ne féljetek semmitől, — mondá társainak, — Isten maga egyengeti útamat. Én erre születtem! Vagy pedig: «Paradicsombeli véreim szabják elém, hogy mit kell tennem.»

VII. Károly udvara koránt se volt egyformán jól hangolva a szűz iránt. Ezen ihletett leánynak, a ki Lorraine-ből érkezett és a kit a Lorraine-i herczeg buzdított, kétségkivül emelni kellett a király, a királyné és anyja pártjának, a Lorraine és Anjou pártnak, hatalmát. Lest vetének ellene Chinon közelében, valóságos csoda, hogy megmenekülhetett.

Oly nagy volt iránta az ellenséges indulat, hogy a midőn megérkezett, a tanács még két napig vitatkozott a felett, a király elé bocsássák-e? Ellenségei úgy vélték elnapolhatni a dolgot, hogy kicsikarták azon határozatot, mely szerint előbb hivatalosan tudakozódnak felőle hazájában. Szerencsére barátai is valának, a két királyné mindenesetre és Alençon herczeg is, a ki, nem rég kerülvén ki az angolok kezei közül, türelmetlenül várta, hogy a háborút éjszak felé megkezdje és így tartományát visszaszerezhesse. Továbbá Orleáns lakói, kiknek Dunois február 12-ke óta mind igérte ezt a bámulatos segélyt, a királyhoz küldtek és követelték a szűz kihallgatását.

A király tehát végre elfogadta őt, a legnagyobb pompával. Azt remélték bizonyára, hogy ez majd zavarba fogja hozni.

Este volt, ötven fáklya világította meg a termet. Számos főúr, több mint háromszáz lovag vette körül a királyt. Minden-

ki kiváncsi volt reá. Boszorkány vagy ihletett nő?

A boszorkány tizennyolcz éves volt. Szép sugár leány, megnyerő, karcsu alak. A hangja szelid és a szívhez szól.[1]

Szerényen lép be, mint egy szegény pásztor leány, de első tekintetre fölismeri a királyt, a ki szántszándékkal a főurak csoportjába vegyül és noha eleinte mind tiltakozik, hogy nem ő a király, Johanna lábai elé borul. Mivel azonban még nincsen megkoronázva, csak királyfinak szólítja.

— Nemes királyfi, — mondá, — az én nevem Johanna, a szűz. Az Egek ura azt izeni felségednek általam, hogy föl fog szenteltetni és megkoronázzák Reims városában. Az Egek királyának helyettese, franczia király lesz.

A király erre félre hívta és nehány percznyi beszélgetés után, mind a kettőnek az arcza átváltozott. Azt mondotta neki, a mint aztán

[1] Plilippus Bergam. CLVII. fej.

gyóntatójának bevallotta: «Az Úr nevében adom tudtodra, hogy te vagy Francziaország valódi örököse és a király fia.»

Még növelte a csodálkozást és a félelemnek egy bizonyos nemét az, hogy a legelső jövendőmondás, a melyet kiejtett, azon nyomban teljesült. Az egyik fegyveres, a ki őt megpillantotta és szépnek találta, durván fejezte ki bámulatát, az isten nevét keverve káromkodásába, mint a hogy a katonák szokták azt, azon időben.

— Oh jaj! — kiáltott fel Johanna — ily istentelenséget mondani, és pedig oly közel városnál, majdnem magára hagyatva, mégis vagy a halálhoz!

Nehány pillanatra reá, a vízbe esett a katona és oda is fúladt.

Ellenségei azt vetették ellene, hogy meglehet, előre mondja a jövendőt, hanem az ördög sugallatára. Négy vagy öt püspököt hívtak össze, hogy azok megvizsgálják őt. Ezek, al-

kalmasint nem akarván szembeszállni azon pártokkal, melyek az udvarnál viszálykodtak, a vizsgálatot a poitiers-i egyetemhez fellebbezték. Ezen nagy városban volt egyetem, parlament és igen sok ügyes ember.

A reims-i érsek, Francziaország kanczellárja, a királyi tanács elnöke, doktorokat, theologiai tanárokat, papokat és barátokat hívott össze, hogy vallassák ki a leányt.

A doktorok egy nagy teremben helyezkedtek el, Johanna leült egy pad végére és úgy felelt kérdéseikre. Nemes egyszerűséggel (magno modo) adta elő látományait és ismételte az előtte megjelent angyalok szavait. Egy dominikanus tett egyedül ellenvetést, de ez komoly vala: Johanna, — szólt — te azt mondod, hogy Isten föl akarja szabadítni a franczia nemzetet. Ha ez az ő akarata, neki nincsen szüksége fegyveres emberekre!

A fiatal leány nem zavarodott meg: Én Istenem! — kiálta fel — a fegyveres emberek

csak csatázni fognak, de Isten adja majd meg a győzelmet.

Egy másik doktort nehezebben lehetett kielégíteni. Ez egy Séguin nevü limogesi apát volt, theologiai tanár a poitiers-i egyetemen. Nagyon kesernyés ember, teszi hozzá a krónikás. Azt kérdezte Johannától az ő limoges-i francziaságával, hogy hát vajjon micsoda nyelven beszéltek azok az állítólagos égi hangok?

— Jobban és szebben mint ön, — felelé a leány kissé palástolatlan türelmetlenséggel.

— Hiszel-e Istenben? — kérdé erre haraggal a doktor, — mert Isten nem akarja, hogy hitelt adjanak szavaidnak, hacsak valami biztos jelt nem tudsz nekünk felmutatni.

Johanna így felelt: «Nem azért jöttem Poitiers-ba, hogy jeleket mutogassak és csodákat vigyek véghez, az lesz a biztos jel, a midőn az Orléanst ostromló seregek elvonulnak. Adjanak nekem fegyveres embereket, keveset vagy sokat és azonnal indulok.»

Azonban ugyanaz történt Poitiersban, mint a mi Vaucouleursban. Johannának szent volta nyilvánvalóvá lett a nép szemei előtt, egy pillanat alatt mindenki melléje állt. Nemes asszonyok és polgár nők zarándokoltak hozzá, oda azon ügyvéd nejéhez, a kinek a házában lakott és egészen meghatva tértek onnan vissza.

Még a férfiak is látogatták, azok a megcsontosodott tanácsosok és megrögzött ügyvédek, a vén bírák hitetlenül keresték föl, de a midőn beszélni hallották, sírni kezdtek mint az asszonyok és ezt mondták: «Ezt a leányt csakugyan Isten küldötte.»

A vizsgáló bírák magok is meglátogatták őt a király lovászmesterének kiséretében és a midőn újra elől kezdették végnélküli faggatásaikat, tudományos idézetekkel dobálózva és a szent írók nyomán bizonyítgatva, hogy nem szabad neki hitelt adni, Johanna így szakítá őket félbe: «Hallják csak, az Isten könyvében sokkal több van, mint az

önök könyveiben .... Sem *á*-t sem *b*-t nem ismerek, de az Isten nevében jövök, hogy véget vessek Orléans ostromának és megkoronáztassam a királyfit .... Előbb azonban, írnom kell még az angoloknak s fel kell őket szólítanom arra, hogy távozzanak! Isten ezt így akarja. Adjanak tehát papirt, tentát, s írják fel a mit mondok[1] ... «Önökhez szól ez, Suffort, Classidas és la Poule; felszólítom önöket, az Egek ura nevében, hogy térjenek vissza Angliába ....» Ők engedelmesen írtak. Johanna még bíráit is megnyerte magának.

Véleményük az vala, hogy szabad a fiatal leányt felhasználni s az embrun-i püspök, kit hasonlókép kikérdeztek, ugyanezt a fele-

[1] Ez a levél és a többi is, melyeket Johanna mondott tollba, kétségkivül egészen hitelesek. Bizonyos hősies jelleggel bírnak, a mit senki más nem színlelhetett volna, igazi franczia könnyedséggel és elevenséggel vannak fogalmazva IV. Henrik modorában, hozzáadva még két dolgot: igaz naivságot és szent jelleget.

letet adta. A főpap arra hivatkozott, hogy Isten gyakran nyilatkozott szűzeknek, például a sibylláknak és tudtul adta nekik azt, a mit elrejtett a többi emberek előtt. Az ördög nem köthet frigyet egy szűzzel. Más felől azok, kiket hazájába küldöttek, a legjobb értesítéseket hozták felőle. Nem volt vesztegetni való idő. Orléans segítségért rimánkodott. Felszerelték tehát a szűzet, egész kis táborkart adtak melléje. Egy érettebb koru, bátor lovag, Daulon János, a ki dunois-i gróf volt, lett a fólovászmestere.

Ez volt emberei közt a legbecsületesebb. Volt még azon kivül egy nemes apródja, két futárja, egy udvarmestere, két inasa. Fivére d' Arc Péter felkereste őt és embereihez csatlakozott. Pasquerel Jánost nevezték ki gyóntatójának, ki a szent Ágostoni remeték rendjéhez tartozott.

Elragadó látvány volt, a midőn legelőször pillantották meg d' Arc Johannát ezüst fehér

pánczéljában, szép fekete lován, egy kis hadi szekerczével és a szent Katalin-féle karddal oldalán.

Ezen kardot Johanna a fierbois-i szent Katalin templom oltára mögül kerestette elő, a hol csakugyan meg is találták azt. Fehér, liliomokkal ékített zászlót lobogtatott kezében, melyen Isten volt ábrázolva, kezében a világgömbbel, két liliomot tartó angyallal jobbján és balján.

— Nem akarom — mondá — kardomat használni, senkit meg ne öljek! Azt is mondta még, hogy noha szereti a kardját, még «negyvenszer jobban» szereti a lobogóját.

Hasonlítsuk most össze a két ellenfelet azon pillanatban, a midőn Johanna Orleáns alá indul.

Az angolok tetemesen meggyengültek volt ezen hosszú téli ostrom alatt. Salisbury halála után sok fegyveres ember, a kiket ő fogadott föl, szabadnak hitte magát és eltávozott. Más felől a burgundokat meg a burgundi herczeg hívta haza. A midőn az angolok legfőbb erőd-

jét vették be, melybe a többi erődöknek védői is menekültek, csak ötszáz embert találtak ott. Valószínű, hogy mindössze két vagy három ezeren lehettek. Még ezen kis számot se mind angolok képezik, volt köztük néhány franczia is, a kikbe az angolok kevés bizalmat helyeztek.

Ha még egy csoportban lettek volna, úgy elég tekintélyes csapatot képeznek, de szét voltak szórva vagy tizenkét erődben és bástyafokban, melyek nem igen közlekedtek egymással. Ez a helyzet bizonyítja, hogy Talbotnak s a többi angol vezérnek több szerencséje s bátorsága volt, mint hadi tudománya. Nyilvánvaló, hogy ezek a kis elszigetelt erődítvények elégtelennek fognak bizonyulni azon nagy, hatalmas város megvédésére, melyet feladatok lett volna megőrízni és nyilvánvaló, hogy annak nagy számu lakossága, megedzve a hosszú ostrom erőfeszítései által, végre maga fogja ostrom alá venni az ostromlókat.

Ha elolvassuk a kapitányok hosszú névsorát, kik Orléansba vetődtek: La Hire, Saintrailles, Gaucourt, Culan, Coaraze, Armagnac neveit, — ha elgondoljuk, hogy oda nem számítva Retz tábornagy breton-jait, Saint-Sévère tábornagy gascon-jait, még Florent d'Illiers is oda vonta magával a környék nemességét e rövid hadjáratra, — Orléans városának felszabadítását nem fogjuk többé oly csodaszerűnek találni.

Meg kell azonban jegyezni, egy dolog hiányzott ahoz, hogy e jelentékeny erők sikerrel működjenek, egy nélkülözhetetlen és fontos dolog, — a mozgalmak egyöntetűsége. Dunois ezt megadhatta volna, ha ehez csak ügyesség és felvilágosodott értelemre lett volna szükség. De ez még nem volt elég. Erkölcsi hatalom, tekintély kellett ide, mely a királyi tekintélynél is hatalmasabb legyen. A király kapitányai nem voltak ahoz szokva, hogy a királynak engedelmeskedjenek. Ezen fékevesztett vad

akaratok megnyerésére Istenre volt szükség. A kor Istene szűz Mária volt, még sokkal inkább ő, mint Krisztus. Nagy szükség volt most arra, hogy a szűz a földre szálljon és népies, fiatal, szép, szelid, bátor egy szűz legyen.

A hosszas háború az embereket vad állatokká változtatta. E vad állatokat ismét emberekké kellett varázsolni, keresztényekké, polgárokká. Rendkivül nehéz feladat! Az armagnac kapitányok közűl nehányan talán a legkegyetlenebb emberek voltak, kik csak valaha léteztek. Elég egyet megnevezni, kinek nevétől is már irtózunk: Retz Gilles, a kék szakállu eredetije.

Volt mégis egy pont, a melyen hatni lehetett ezen lelkekre. Ők kivetköződtek volt mindenből, a mi emberi és természetes, de a vallás hatalmas ökleinek súlya alatt mégis meggörnyedtek. E rablók a legváratlanabb módon össze tudták egyeztetni a rablást a vallással. Egyik közülök, a gascogne-i La Hire, az ő eredeti

modorában ezt szokta mondani: «Ha az Isten fegyveres ember akarna lenni, bizonyára rablóvá lenne.» És midőn préda után indult, elmondotta az ő kis gascogne-i imáját, nem fejezte épen ki tisztán azt a mit kért, mert azt gondolta, hogy Isten úgyis megérti: «Uram Istenem arra kérlek, tedd La Hire számára azt, a mit La Hire tenne te éretted, ha te volnál a kapitány és La Hire az Isten.»

Mulatságos és megható volt látni e vén armagnac zsiványok gyors megtérését. Alaposan megjuhászodtak. La Hire ezután már káromkodni se igen mert.

A szűz megszánta, látván mily harczot kelle maga ellen vívnia és megengedte neki, hogy «a botjára esküdjék.» Ezek az ördögök egyszerre megannyi apró szentekké változtak.

Legelőször is azt követelte tőlük, hogy mondjanak le rendetlen életükről és gyónjanak meg. Aztán az úton, a Loire mentén egy oltárt emeltetett a szabad ég alatt. Ott úrvacsorát

vett és mindnyájan vele együtt. Az évszak szépsége, a Touraine-i tavasz bűvös bája még fokozhatta a fiatal leány vallásos érzelmeit. Körülötte a férfiak mind megifijodtak. Már szinte egészen megfeledkeztek volt önmagukról, de most egyszerre magukba tértek, megtalálták saját lelküket, akár ifjuságuk legszebb éveiben. Tele voltak reménységgel és jó akarattal, mindnyájan fiatalok lettek, fiatalok mint ő és mindnyájan gyermekek, vele együtt .... Uj élethez kezdtek egész szívükkel. Hova vezeti a szűz őket? Legkevésbé se' bánták már, követték volna nemcsak Orléans-ig, akár Jeruzsálemig is.

Csak az angolokon múlt, hogy csakugyan oda nem mentek, mert azon levélben, melyet Johanna nekik íratott, szívélyesen ajánlotta, hogy egyesüljenek és inkább menjenek el mind, együtt, angolok és francziák, felszabadítani a szent sírt.

II.

Johanna megszabadítja Orléans-t és Reimsben fölkeneti a királyt.

Az első éjszaka, melyen a szabadban táboroztak, Johanna, miután női segély nem volt körülötte, fegyveresen pihent le. De még nem szokott hozzá e kemény életmódhoz és megbetegedett. A mi azonban a veszedelmet illette, olyat ő nem is ismert. Azt akarta, hogy éjszakra kerüljenek, végig az angol parton, az angol bástyák közt. Azt állította, hogy az ellenfél meg se fog mocczanni. Nem akartak reá hallgatni, a másik parton mentek, úgy, hogy két mértföldnyire vonultak el Orléans fölött. Dunois eléjük érkezett.

— A legjobb segítséget hozom, — mondá neki Johanna, — melyet valaha valakinek küldöttek, az Egek Urának segítségét. Nem tőlem ered, hanem magától Istentől, a ki Szent Lajos és Nagy Károly esdeklésére megszánta Orléans városát és nem tűri tovább, hogy az ellenség hatalmában maradjon a herczeg személye és városa.

Nyolcz órakor este vonúlt be Orléans-ba, (april 29-én) lassan haladva előre. A tömeg nem engedte, hogy gyorsabban menjen. Mindenki érínteni akarta, legalább hát a lovát! Úgy néztek reá «mintha magát Istent látták volna.» Szelíden szólva a néphez, eljutott így a templomig, azután az Orléans herczeg kincstárnokának házáig, ki köztiszteletben álló ember volt. Neje és leányai fogadták őt be. Karolinával, az egyik leánynyal, töltötte az éjszakát

Az élelmi szerek vele együtt érkeztek a városba, hanem a sereg még egy darabig le-

felé ment, hogy Blois-nál keljen át. Ő azonban azt óhajtotta volna, hogy támadják meg azonnal az angol várakat. Legalább is egy második felszólítást intézett az éjszaki várakhoz és ugyanezt tette a déli várakkal is.

Glasdale kapitány durva szidalmakkal felelt, tehénpásztornőnek és szemtelen asszonynak nevezte őt.[1] Tulajdonkép az angolok őt boszorkánynak tartották és nagyon féltek tőle. Kézrekerítették az ő fegyverhordozóját és azon gondolkodtak, hogy elégessék, mert ez talán megtörné a bűbájt. Azonban mindenekelőtt jónak látták, a párisi egyetem doctorainak tanácsát kikérni. Különben Dunois is avval fenyegette őket, hogy az ő hirnöküket is megöleti, ki hasonlókép kezeik közé került. A

[1] Igen érzékeny volt az angolok sértegetéseivel szemben. Egyszer rendkívül durva kifakadásokat hallva, zokogni kezdett és Istent hívta fel tanunak. Azután megvigasztalódván, így szólt: „Teremtőmtől vettem híreket.“

mi Johannát illeti, ő épen nem féltette fegyverhordozóját, egy másikat küldött az ellenséghez, azt izenve Talbotnak: «Ha fegyverkezik, én is fegyverkezem .... Égettessen majd el, ha el tud fogni!»

A sereg csak nem érkezett.

Dunois megkoczkáztatta a kimenetelt, hogy utánna induljon. Johanna, Orléansban maradva, igazi ura lett a városnak, mintha minden más hatalom megszűnt volna. A falak körül lovagolt és a nép félelem nélkül követte őt. Másnap még közelebbre merészkedett az angol várakhoz. Az egész tömeg, férfiak, asszonyok, gyermekek, mind elmentek vele megnézni e híres bástyákat, melyekben semmi készülődés se volt észrevehető. Azután Johanna visszavezette a tömeget Sainte-Croix-ba a vecsernyére. Sírt az isteni tisztelet alatt és mindnyájan elkezdtek sírni. A nép lelkesedésében magán kivül volt, már semmitől se félt többé; mintegy megrészegedett vallásos

érzelmeitől és a harczi vágytól, elérte a rajongásnak azon fokát, a melyen az ember mindent elhiszen, mindenre képes, a midőn ép oly rettenetessé lehet a jó barátra, akár az ellenségre.

VII. Károly kanczellárja, a reims-i érsek, a kis serget Bloisnál marasztotta. A vén politikus még távolról se sejtette, minő hatalom a lelkesedés. Vagy talán épen tartott tőle! Akarata ellenére megindúlt tehát. Johanna elejébe ment, a nép és a papok által követve, kik hymnusokat énekeltek. Ez az ünnepélyes menet elhaladt és ismét visszatért az angol várak alatt. A sereg bevonult a papok és egy szűz oltalma alatt (május 4-én 1429-ben.)

Ez a szűz, ki lelkesedése és íhlete közben igen finom megfigyelésekre is talált módot, azonnal fölismerte az ujonnan érkezettekben a hideg roszakaratot: hogy inkább nála nélkül szeretnének cselekedni, koczkáztatva azt, hogy mindent elveszítenek

Miután Dunois bevallotta neki, hogy sir Falstoff vezénylete alatt új angol seregek érkezésétől tartanak. «Megparancsolom neked», — mondá Johanna, — «még pedig az Isten nevében, hogy tudasd velem, mihelyt hírét veszed Falstoff érkezésének, mert ha bejut s én azt meg nem tudom, fejedet vétetem.»

Jól sejtette, hogy nála nélkül akarnak cselekedni. A midőn egyszer nehány perczig a fiatal Sarolta mellett pihent, hirtelen felegyenesedett. «Ah Istenem,» — kiálta fel, — «a mi embereink vére már omlik .... Ezt roszszúl tették, miért nem költöttek fel? Gyorsan fegyvereimet, lovamat!» Egy percz alatt fölfegyverkezett és oda len találván fiatal apródját, a ki játszott: «Ah gonosz fiú», — kiáltá neki, — «nem tudósít arról, hogy Franciaország vérét ontják!» Vágtatva távozott, hanem útközben már sebesültekkel találkozott, a kiket visszaszállítottak. «Soha sem láthattam franczia vért» mondá, «hogy hajam égnek ne meredjen.»

Megérkeztekor a menekülők visszafordultak. Dunois, kit hasonlókép nem értesítettek volt idején, vele egyszerre érkezett. A várat (egyik éjszaki vár volt) újból megtámadták. Talbot megkisértette segítségére indúlni, hanem új sereg jövén Orleánsból, Johanna annak élére állt és Talbot visszavonta katonáit, — a várat bevették.

Sok angol, ki papi csuhában próbált menekülni, a szűznél keresett ótalmat és ott bátorságban is maradt. Johanna ismerte pártjabeli embereinek kegyetlenségét. Ez volt első győzelme, mert legelőször látott csatatért sebesültekkel és haldoklókkal. Sírt, a midőn annyi embert látott, kik gyónás nélkül haltak meg. Azonnal meg akart gyónni, híveivel együtt s kijelentette, hogy a következő napot, áldozó csütörtököt gyónás és imádságok között fogja tölteni.

Ezt a napot tehát fel is használták. Tanácsot tartottak ő nélküle és elhatározták, hogy

mindenekelőtt átkelnek a Loire-on, Saint-Jean-le Blanc-t fogják ostrom alá, azon várak egyikét, a melyek legnagyobb akadályt gördítik az élelmi szereket csempészők elé, de egyszersmind álrohamot intéznek a vár ellen a másik oldalon. A szűz irígyei, neki csupán az álrohamról szóltak, de Dunois mindent elárult.

Az angolok megtették ekkor azt, a mit sokkal előbb kellett volna tenniök: öszpontosúltak. Magok gyújtották fel a várat, melyet megakartak támadni és a két déli várba, az Augustinok- és des Tournelles-féle várakba vonúltak vissza. Az Augustinokat azonnal megtámadták, megtámadták és be is vették.

A diadalt ismét nagy részben Johannának köszönhették. Volt egy döntő pillanat, a mikor a franczíákat egyszerre páni félelem lepte meg. Rémülten azon hajóhíd felé hátráltak, a mely megöttük volt felállítva. De Johanna és la Hire kibontakoztak a hátráló tömegből, csol-

nakokba vetették magokat és oldalt támadtak az ellenségre.

Hátra volt még a Les Tournelles vár. A győztesek ezen vár előtt töltötték az éjszakát. De arra kényszerítették Johannát, ki az nap (egy pénteki nap volt) még egy falatot sem evett, hogy ő átkeljen a Loire folyón. Addig a tanács ismét összeült. Tudatták este Johannával az egyhangu elhatározást, hogy miután a város tele van ellenséggel, itt bevárják az új segédcsapatokat s csak akkor támadják majd meg les Tournelles-t. Bajosan lehet elhinni, hogy komolyan ez lett volna a vezérek szándéka. Az angolokat ugyanis Falstoff minden perczben megsegíthette, a várakozás tehát rendkívüli veszedelemmel járt. Valószínűleg reá akarták szedni Johannát és meg akarták őt fosztani a siker diadalától, a melyet oly nagy mértékben készített volt elő.

De ő nem engedte rászedetni magát.

«Nektek meg van a magatok tanácsa»,

— mondá — «én nekem is tanácsol az enyém!» És káplánja felé fordúlva folytatá: «Jöjjön el holnap hajnal hasadtakor és egy perczig se hagyjon el! Nagyon sok lesz a teendőm. Vérem is fog folyni; sebet kapok keblem felett.»

Reggel az, ki befogadta volt, marasztani igyekezett a szűzet. «Maradjon Johanna» — mondá neki, — «együk meg együtt ezt a halat, melyet épen most fogtak.» — «Tegye el,» — felelé a leány vidáman, — «tegye el estig, míg visszatérek a hídon át, miután bevettem les Tournelles-t. Magammal fogok hozni ide egy Godden-t, a ki majd megeszi abból a maga részét.»

Nagy tömeg fegyveres ember és polgár között a burgundi kapuig lovagolt. Hanem Gaucourt, a királyi udvar nagy mestere, azt csukva tartotta. «Ön egy gonosz ember», mondá neki Johanna, «de akár akarja, akár nem, a fegyveres emberek át fognak menni.»

Gaucourt érezte, hogy ezen felizgatott tömeggel szemben élete egy hajszálon függ, de meg emberei se igen engedelmeskedtek már neki. A tömeg kinyitotta a kaput, sőt egy másikat is fölfeszített.

A nap épen akkor emelkedett a Loire fölé, a midőn ez a nagy sokaság a csolnakokba vetette magát. Azonban, a midőn a Tournelles-féle vár elé érkeztek, átlátták, hogy tűzérségre van szükségük és vissza mentek értük a városba. Végre megtámadták a külső sánczokat, melyek a várat védelmezték. Az angolok vitézül védték magukat. Johanna látván, hogy a támadók gyengülni kezdenek, az árokba ugrott s egy lajtorján, melyet a falhoz támasztott, ép fel akart rohanni, a midőn egy nyíl megsebesítette a nyaka és válla között. Az angolok kirohantak, hogy őt elfogják, de hívei hamarabb elvitték. Midőn távol a harczmezőtől a pázsitra fektették és leoldották fegyverzetét, láthatta mennyire mély a sebe. A nyíl

hegye átszakította vállát s hátulról kiállott. Megijedt és sírt.... Egyszerre csak fölegyenesedett. Az ő szentjei jelentek meg neki. Eltávolítja hát a fegyveres embereket, a kik a sebet együgyü varázsszavakkal akarják hegeszteni és kijelenti, hogy nem kíván meggyógyúlni az Isten akarata nélkül. Mégis megengedte utóbb, hogy olajat töltsenek sebére és meg is gyónt.

Azonban a csapatok semmire se mentek, az est közelgett, Dunois maga is takarodót fúvatott. «Még várjanak», mondá Johanna, «igyanak és egyenek!» Ő pedig imádságba merült egy szőllőben. Egy baszk, a szűz lovásza kezéből ki vette volt lobogóját, melytől az ellenség annyira rettegett: «A mint a lobogó a falat érinteni fogja», kiálta fel Johanna, bemehetnek... Már oda ért! Nos hát most! Hatoljatok be, minden a tiétek.» És csakugyan, a támadók, mintegy magukon kivül, felhatoltak a falakra, «akár valamely lép-

csőn.» Az angolokat ekkor két oldalról támadták egyszerre.

Ez alatt az orléans-i emberek, a kik a Loire másik oldaláról szemmel kisérték a csatát, nem tartóztathatták többé magukat. Feltárták kapuikat és a hídra rohantak. Ennek egyik íve azonban összeomlott. Egy rozzant vas ereszt dobtak először oda és egy szent János-féle lovag teljes fegyverzetben megkísértette átmenni azon. A hídat féligmeddig helyre is igazították. A tömeg árja megindúlt. Az angolok megpillantva a tenger sokaságot, azt hitték, hogy az egész világ ott hömpölyög ellenük. Fejöket vesztették. Néhányan mintha saint Aignan-t látták volna, a város védszentjét, mások meg Mihály arkangyalt. Gladsdale a védsánczokról vissza, a várba akart menekülni, egy kis hídon át. Egy golyó átszakította a hídat. Az angol vizbefúlt a Szűz szeme előtt, a kit bántalmazni akart. «Ah!» kiáltá fel Johanna «mennyire szána-

kozom lelkeden!» Ötszáz fegyveres ember volt a várban, mindnyájan lefejeztettek. Egyetlen egy angol se maradt már több a Loire déli részén.

Következő nap, vasárnap, az éjszakon táborozók is odahagyták váraikat, ágyúikat, sőt foglyaikat és sebesültjeiket is. Talbot és Suffolk vezényelték eme visszavonulást, szép rendben és büszkén. Johanna megtiltotta, hogy őket üldözőbe vegyék, hisz önkényt hátráltak. De mielőtt eltávoztak s a várost szemeik elől tévesztették volna, a szűz oltárt emeltetett a síkságon, ott aztán misét mondottak, s az ellenség szemeláttára a nép hálát adott az Istennek. (Vasárnap, május 8.) [1]

Orléans felszabadulásának híre óriási hatást

[1] Az ostrom hét hónapig tartott volt. 1428 október 12-től 1429. május 8-káig. Tiz nap elégséges volt Johannának arra, hogy megszabadítsa a várost. 29-kén este vonult be. A felszabadulás napja ünnepnap maradt az Orléansbeliekre nézve.

gyakorolt. Mindenki emberfeletti hatalmat ismert fel ebben. Többen ezt az ördög művének tulajdonították, de a nagyobb rész Istennek. Általában hinni kezdették, hogy VII. Károly részén van az igazság és a jog.

Hat nappal az ostrom után, Gerson kiadott és szétosztott egy értekezést, a melyben kimutatta, hogy a józanész megsértése nélkül is lehet e bámulatra méltó eseményt Istennek tulajdonítani. A jó Christine de Pisan is írt, szerencsét akart kívánni saját nemének.

Több értekezés jelent meg, melyek inkább hizelgők voltak, semmint ellenséges indulatuak a szűz iránt. Magok a burgundi herczeg, az angolok szövetségesei és alattvalói írták ezeket.

VII. Károlynak meg kellett ragadni ezen alkalmat és bátran átvonúlva Orléans-ból Reims-ba, kezét most kellett a koronára tennie. Ez, lehet, vakmerő, de mégis igen könnyü volt most az angolok első rémületé-

ben. Mivel elkövették azt az óriási hibát, hogy még nem koronázták meg az ő fiatal VI. Henrikjüket, meg kellett őket előzni. Az, ki előbb lesz fölkenve, az valószínüleg király is marad. Az is nagy dolog volt VII. Károlyra nézve, hogy királyi menetet rendezzen az angol Francziaországon át, így mindent mintegy birtokába vegyen és kimutassa azt, hogy Francziaországban a király mindenütt otthon van.

Johanna egyedül volt ezen a véleményen. És ez a hősies őrültség épen a legnagyobb bölcsesség vala ily körülmények között. A politikusok, a tanács hatalmas elméi mosolyogtak, ők azt akarták, hogy lassan és biztosan haladjanak előre, azaz, hogy időt engedjenek az angoloknak, mialatt a bátorság megint viszatérhet szívökbe. Ezek a tanácsadók mindnyájan csak önző véleményt hangoztattak. Alençon herczeg azt akarta, hogy Normandiába hatoljanak, hogy Alençont visz-

szafoglalják. A többiek kérték és megnyerték őt, hogy a Loire közelében maradjanak s apró kis várakat vegyenek be. Ez volt a legfélénkebbek véleménye is és főkép ez volt az Orléans s Anjou házak érdeke is, valamint ez volt a poitou-i la Trémouille-é, VII. Károly kedvenczéé.

Suffolk Jargeau-ba húzódott meg. Beszorították oda s a várat be is vették. Beaugency-t is kézrekerítették, mielőtt Talbot lord a régens segítségét megkaphatta volna, a mivel meg Falstoff késett el. Richemond tábornagy, a ki már régóta uradalmain tartózkodott, megérkezett breton-jaival, a király ellenére, sőt Johanna ellenére, a győzedelmes sereg segítségére.

Egy csata most már elkerülhetetlen volt. Richemond csak azért jött, hogy a diadalból jusson neki is. Talbot és Falstoff egyesültek, hanem, bámulatra méltó dolog, — a mely az ország helyzetét és a véletlen szerepét is jel-

lemzi ezen háboruban az, hogy senki sem tudta, hol akadhat az angol seregre a Beauce pusztáiban, mely akkor erdőírtásokkal és bokrokkal volt borítva. Egy őz fedezte fel az angol serget. A franczia előhad üzőbe veszi a vadat és ez az angolok sorai közé menekül.

Az angolok útban voltak és nem verték le, mint szokták, czövekből készült védsánczaikat. Egyedül Talbot akart verekedni, Orléans óta dühös levén a miatt, hogy megfutott a franczíák előtt, Falstoff ellenben, a ki a Harengs csatát megnyerte volt, nem szorult új csatára, hogy becsületét helyreállítsa. Bölcs módjára azt állította, hogy kétségbeesett sereggel csupán védelemre kell szorítkozni. A franczíák fegyveres emberei nem várták be ennek a vitának a végét, vágtatva érkeztek és nem is találtak nagy ellenállásra. Talbot makacsul küzdött, azt remélve talán, hogy megöletheti magát, de csak fogságba került. Kegyetlenül

üldözőbe vették a legyőzötteket. Két ezer angol takarta be holttestével a síkságot.

Johanna sírni kezdett e sok halott láttára. Még keservesebben sirt, a midőn látta a katonák durvaságát s azt, hogy mikép bántak a foglyokkal, a kik nem voltak képesek magukat kiváltatni. Az egyiket oly kegyetlenül ütötték fejbe, hogy haldokolva összerogyott. Johanna ezt nem nézhette, leugrott lováról, ölébe emelte a szegény ember fejét, papot hozatott, vigasztalta és segített neki meghalni.

Ezen patay-i csata után most (junius 28 vagy 29-kén) érkezett el azon percz, a melyben a reims-i hadjáratot meg kellett koczkáztatni, most vagy soha! A politikusok azt akarták, hogy maradjanak még a csapatok a Loire közelében és foglalják el Cosne-t és la Charité-t. De most az egyszer hiába beszéltek, a félénk hangokra többé senki se hallgatott. Nap nap után mind több ember

tódult, minden tartományból olyanok, a kiket a szűz csodáinak híre csalt oda, kik csak ő benne hittek és mint ő, türelmetlenül várták, hogy a királyt Reimsbe vihessék. Leküzdhetlen buzgalom ragadt mindenkit ezen keresztes-háború, e valóságos zarándok-út felé. A lágy, egykedvü fiatal királyt is magával ragadta ezen népies áradat s vitte, vitte, óriási hullámain sodorva őt éjszak felé mind erőteljesebben és erőteljesebben. Király és udvaronczok, politikusok és lelkészek, mindnyájan együtt, össze-vissza, erővel vagy szép szerével, bolondok és bölcsek — megindúltak. Az elindúláskor tizenkét ezeren voltak, hanem útközben a tömeg nőttön-nőtt. Még mások is csatlakoztak és mind többen és többen; azok, kiknek fegyverük nem volt, egyszerű fölkelők gyanánt csatlakoztak e szent hadjárathoz, bármily nagy urak voltak is, felcsaptak íjászoknak, fegyverhordozóknak.

A sereg elindúlt Gien-ből junius 28-án, elvonult Auxerre előtt, de nem kisértette meg be is hatolni oda. Ezen város a burgundi herczeg kezei közt volt, a kivel kíméletesen akartak bánni. Troyes városának oly várőrsége volt, mely vegyesen burgundiakból és angolokból állott. A királyi sereg első megjelenésére merész kirohanást kísérlettek meg. Kevés valószínüség volt arra, hogy ágyúk nélkül bevehessenek egy ily nagy várost, melyet oly jól őríztek. Mennyi időbe kerülhetett ennek ostroma, még kedvező esetben is! . . . De másfelől meg hogyan lett volna lehetséges tovább menni, ily erős várat épen hagyva maguk mögött. A sereg már kezdett szenvedni az éhségtől. Vajjon nem volna tanácsosabb visszafordulni?

A politikusok diadalmaskodtak.

Csupán egy vén armagnac tanácsos, Maçon elnök, volt ellenkező véleményen. Ő megértette, hogy ily vállalatnál a bölcsesség

a lelkesedés táborában csak közlegény, s ilyen népies keresztes háborúban az okoskodás nem ér semmit. «A midőn a király elindúlt ezen az úton, mondá, nem a fegyveres emberek hatalmas védelmében bízott, nem is számított kifogyhatatlan kincseire, melyek megsegíthetnék, sem azért, mintha azt az útat nem találta volna legczélhozvezetőbbnek. — Egyedül azért indúlt ezen, mert Johanna parancsolta neki, hogy indúljon és koronáztassa meg magát Reimsben. A szűz biztatta, hogy ott csekély ellenállásra fog találni. És mert ez az Isten akarata.»

Johanna ép e perczben kopogtatott a tanács ajtaján. Arról biztosította őket, hogy három nap mulva bevonúlhatnak a városba. «Szívesen várnánk mi még hatot is, kiálta fel a kanczellár, ha biztosak lennénk abban, hogy igazat mond.» — »Hat nap? Már holnap bent leszünk.»

Erre felragadja lobogóját s mindenki utánna,

egész a sánczokig. Mindent belehánynak az árkokba a mi csak kezök ügyébe kerül, czövekeket, ajtókat, gerendákat. És mindezt oly gyorsan végzik, hogy a városbeli emberek azt hiszik, egy-két percz mulva már ároknak színe se marad többé. Az angolok ismét fejöket vesztik, mint Orléans-nál. Azt képzelték, hogy egy egész sereg, egy fehér lepke felhő repked a bűbájos lobogó körül. A polgárok viszont rendkivül féltek, mert eszökbe jutott, hogy épen Troyes városában irták alá azon szerződést, a mely VII. Károlyt a tróntól megfosztotta. Remegtek azon gondolatra, hogy majd ijesztő példát így adnak ép az ő városukkal. Már a templomok felé menekültek, kiabálva, hogy fel kell adni a várost. A fegyveresek és a katonák se kivántak egyebet. Alkudozásba bocsátkoztak és kieszközölhették, hogy minden holmijokkal együtt távozhatnak. Igen, de holmijuk mindössze csak a franczia foglyaikból állott.

VII. Károly tanácsosai, a kik a kapitulácziót föltételeit megállapították, e szerencsétlenekre nézve épen semmit se kötöttek ki. Egyedül Johanna gondolt rájok. A midőn az angolok kivonúltak összekötözött foglyaikkal, ő a kapuba állt és felkiáltott: «Óh Istenem! az nem lehet, hogy őket elvigyék!» Csakugyan visszatartotta őket és a király megfizette értük a váltságdíjat.

Miután Troyes julius 9-ikén került hatalmába, ő 15-én bevonúlt Reims-be és 17-én (vasárnap) felkenték királylyá. Ép azon reggel, Johanna, az evangelium ígéi szerint a kibékűlést az isteni szertartás elé helyezvén, egy szép levelet mondott tollba a burgundi herczeg számára. Nem tett abban semmi vonatkozást, nem ingerelt, nem alázott meg senkit, rendkivül helyes tapintattal és nemes hangon intette: «Bocsássanak meg egymásnak egész szívvel, mint a hogy az egyenes lelkü, jó kereszténykhez illik.»

VII. Károly a Saint-Remi-ből hozott szent olajos üveg olajával kenetett föl, a régi szertartás szerint. Az egyházi p a i r-ek szolgáltak a fölszentelés és a lakoma alatt. Azután a király Saint-Marcou-ba ment, hogy a görvélyeseket megérintse. Minden szertartást ünnepélyesen elvégeztek. Egyetlen egy se maradt el. Ime ő lett a valódi király és az egyedüli, azon idők hite szerint. Most már megkoronázhatták az angolok Henriket, ez az új fölszentelés a nép véleményében már csak az elsőnek az utánzása, a parodiája lehetett csupán.

Azon pillanatban a mikor a királyt fölkenték, Johanna földre borult, átkarolta a térdeit és forró könyeket hullatott. Mindenki zokogott.

Azt állították, hogy így szólt volna a királyhoz: «Én uram, kedves királyom! Bételt a mindenható öröme, a ki azt akarta, hogy megmentsem Orléanst és felszabadítsam az

ostrom alól és vezéreljem királyomat Reims városába és ott kenjék föl homlokát a szent olajjal és megmutassa, hogy immár ő így a valódi király, az, kié Franciaország birodalma.«

Johannának igaza volt. Ő véghez vitte és bevégezte azt, a mit tennie kellett. Ezért is e diadalmas szertartás mámorában, mintegy sejtelme, előérzete volt korai haláláról. A midőn bevonult Reimsbe a király oldalán és az egész nép hymnusokat zúgva tódult feléök: «Óh e jó, istenfélő nép!» — kiálta fel. «Ha meg kellene halnom, boldog volnék ha de temetnének.» — «Johanna», kérdé tőle az érsek, «hol gondolja tehát, hogy meg fog halni?» — «Azt épen nem tudom. A hol majd Isten akarja .... Mennyire szeretném ha úgy tetszenék neki és megengedné, hogy visszatérjek én a juhokat őrízni, nővéremmel és fivéremmel .... Oly boldogok lennének ők ha viszontláthatnának! ... De legalább véghez vittem azt, a mit Urunk parancsolt nekem,

hogy véghez vigyem. És Johanna hálát adott a Mindenhatónak, az ég felé emelve szemeit. Mind azok, a kik ekkor megpillantották, mondja a régi krónika, inkább hitték mint valaha, hogy ő valóban Isten küldöttje.

OSZK

III.

Johannát elárulják és kiszolgáltatják.

Oly ellenállhatlan befolyást gyakorolt Franczia-ország éjszaki részén a fölszentelés híre, hogy ettől fogva a hadjárat már csak békés birtokbavételnek látszott, valódi diadalmenet volt, a reims-i ünnepélyességeknek a folytatása. Az útak elsímultak a király előtt, a városok kitárták kapuikat és leereszteték előtte felvonó hídjaikat. Mintegy királyi zarándoklás volt az egész a Reims-i székesegyháztól Soissons Saint-Médard-jáig és Laon Notre-Dame-jáig. Meg-megállva egy pár napig minden városban, kényelmesen lovagolva, tetszése

szerint vonúlt be végre Château-Thierry-be, Provins-be, honnan, jól kipihenve és fölüdűlve Picardia felé folytatta diadalmas sétáját.

Voltak-e még angolok Franciaországban? Szinte kételkedni lehetett volna ebben. A patay-i csata óta hírét se hallották többé Bedford-nak. Nem mintha a tevékenység vagy bátorság hiányzott volna belőle, de már kimerítette utolsó segédforrásait is. Egyetlen egy tényből lehet megítélni inségét, mely tény magában nagy jelentőségü: nem fizethette többé parlamentjét. Ez az intézmény minden szolgálatot megtagadott, még a fiatal király, Henrik bevonúlását se lehetett, mint az szokásban volt, részletesebben örökítni meg a jegyzékeken, mert a pergamen elfogyott!

Ilyen helyzetben Bedford nem válogathatott a módokban. Át kellett magát adnia azon embernek, a kit legkevésbé szeretett, nagybátyjának, a gazdag és teljhatalmú Winchester bíbornoknak. De ez, ki ép oly fösvény

volt, mint nagyravágyó, alkudozásba bocsátkozott, de még többet remélt megnyerhetni a késedelem által. A szerződést csak julius 1-én kötötték meg, a patay-i leveretés harmadnapján. VII. Károly ekkor vonúlt be Troyes városába, Reimsbe. Páris remegett és Winchester még Angliában időzött. Bedford, hogy Párist megerősítse, a burgundi herczeget hívta segítségül. Ez megjelent, de majdnem egyedül. A régens más használt nem vehette, minthogy tekintélyes emberek tanácsában szerepeltette őt, szónoklatot mondott és ismét végig beszélte atyja halálának keserves történetét. Ezt elvégezvén, elment és nem hagyott Bedfordnak más segítséget, mint nehány picardi fegyveres embert, a miért viszonzásúl Meaux városát kellett neki biztosítni.

Csupán Winchester-ben volt még remény. Ez a pap uralkodott ekkor Anglia felett. Öcscse Glocester protector, a nemesek pártjának vezére, tönkretette volt magát meggon-

dolatlanságai és esztelenségeivel. A tanácsnál az ő befolyása évről-évre csökkent, Winchester uralkodott abban és a protector-t úgy megsemmisítette, hogy még járandóságát is mind kevesbítette évről-évre. Ez fölért megöletésével, egy oly országban, a melyben mindenkit szorosan csak fizetésének értéke szerint becsűlnek. Winchester ellenben a leggazdagabb volt az angol herczegek közt és a világ egyik legdúsabb járadék-élvezője. A befolyás a pénz után indult, a hogy ez ilyenkor történik. A bibornok és a Cantorbéry-, York-, London-, Ely-, Bath- gazdag püspökei alkották a tanácsot. Ha megengedték, hogy világi emberek is vegyenek abban részt, azt csak azon feltétel alatt tették, hogy egy szót sem fognak szólni. És a fontos ülésekre meg se hívták őket. Az angol kormány, a hogy azt már Lancaster hatalomra jutásakor észlelni lehetett, a püspökök kormánya volt. Meg is látszik ez azon idők tényein.

1429-ben a kanczellár iszonyú kifakadással nyitja meg a parlamentet, menydörög az eretnekek ellen.

Hogy a bíbornok hatalmát a legnagyobb fokra emeljék, még csak az hiányzott, hogy Bedford ép annyira tönkre jusson Franczia-országban, mint Glocester Angliában, odáig jusson, hogy Winchesterhez legyen kénytelen segítségért fordúlni és hogy ez aztán egy sereg élén megkoronáztassa a fiatal VI. Henriket. Ezen sereget Winchester már teljesen fölszerelve tartotta, miután a pápa őt keresztes háborúval bízta meg a csehországi Hussiták ellen. Ezen ürügy alatt ő nehány ezer embert fogadott volt fel. A pápa pénzt és bűnbocsánatot hirdető okmányokat küldött volt neki, hogy ezzel embereit Csehországba vihesse. Az angol tanács még több pénzt adott neki azért, hogy tartsa vissza az embereket Franczia-országban. A bíbornok, a keresztes vitézek nagy bámulatára, ezeket tehát

eladta volt, sőt kétszeresen fizették meg neki a sereget, melyet voltaképen arra használt, hogy magát királylyá tegye.

E sereggel Winchester Párist akarta magának biztosítni, hogy oda vezethesse a kis Henriket s őt ott megkoronáztassa. Ez a szertartás azonban csak annyiban növelhette a bibornok hatalmát, a mennyiben sikerülhetett volna neki VII. Károly fölszentelését semmisnek tűntetni föl, győzelmeit megbecstelenítni, hírnevét tönkretenni a nép előtt. VII. Károly ellen Franciaországban, Glocester ellen Angliában, mint látni fogjuk, ugyanegy módot használt s ez azon időkben igen hatályos is volt: — boszorkánysági pört!

Csakis julius 25-én, a midőn VII. Károly már kilencz nap óta véglegesen és kellőleg föl volt szentelve, bevonult a bíbornok Párisba, serege élén. Bedford egy pillanatot se vesztegetett; seregeivel azonnal elindúlt, hogy VII. Károlyt szemmel tartsa. Kétszer néztek far-

kasszemet és apró összeütközések történtek csupán. Bedford Normandiát féltette, azt fedezte és addig a király Páris felé indult. (Augusztusban.)

Johannának nem ez volt a nézete. Benső szózatai azt súgták neki, hogy ne menjen Saint-Denisnél tovább. A királyi temetők városa szent vala, ép úgy, mint a fölszentelések városa, azon túl oly dolgokat érezett meg, melyekre neki már semmi befolyása nem lehetett. VII. Károlynak is hasonlóképen kellett volna gondolkoznia. Nem lesz e veszedelmes az okoskodó, prózai érzelmű, csúfondáros városi népség, a skolastikusok és prókátorok elé állítani oda ezt az ösztönökszűlte, harczias, szent ihletet, a keresztes háborúk ezen legbensőbb poezisét, mely a falusiakat annyira meghatotta?

A vállalat mindenesetre nagy koczkázattal járt. Ilyen várost nem lehet csupán a lelkesedés tüzével keríteni kézre: az éhség által

kell megadásra kényszeríteni. Már pedig az angolok a Szajna felett uralkodtak, a város felett és a város alatt is. Nagy számmal voltak és még segítséget kaptak a város azon lakóitól is, a kik érettük kitették volt magukat. Különben az volt a hír is, hogy az Armagnac-ok készülnek a várost földig lerontani, hogy ott kő követ ne maradjon. A franczia̓k bevettek mégis egy boulevard-ot. Johanna beszállt a legelső árokba, átment azon a földhányáson, mely az egyik árkot elválasztotta a másiktól. Ott észrevette, hogy ez az utolsó árok, mely a vár falait körülveszi, tele van vízzel. Számba sem véve a körülötte süvöltő nyilakat, kiáltotta, hogy hozzák a rőzsenyalábokat. Majdnem egyedül állt ottan, kitéve az ellenség minden nyilainak, melyekből egyik a czombjába fúródott.

Johanna igyekezett a fájdalomnak ellenállani és ott maradt, hogy ostromra bátorítsa a csapatokat. De végre, sok vért veszítvén,

menhelyet keresett az első árokban, de este tíztizenegy óráig se lehetett őt rávenni, hogy visszatérjen. Mintegy előérzete volt arról, hogy ezen ünnepélyes kudarcz Páris falai alatt, végvesztét fogja okozni.

Ezerötszáz ember sebesült meg az ostrom alatt, de igazságtalanul hányták szemére, hogy ezt ő tanácsolta. Visszatért, átkozva övéi és az ellenség által is. Nem habozott volt az ostromot vezényelni Szűz Mária születésének évfordulóján (szeptember 8-kán). Páris vallásos városa ezen erősen megbotránkozott.

VII. Károly udvara még jobban megbotránkozott. A kicsapongók, a politikusok, a vakbuzgók, kik a betükhöz ragaszkodnak s a szellemnek kérlelhetlen ellenségei, mindnyájan bátran a szellem ellen nyilatkoztak, azon a napon, a melyen az megingani látszott. A Reimsi érsek, Francziaország kanczellárja, a ki soha se volt jóakaratu Johanna irányában, kivívta azt, hogy a szűz véleménye ellenére,

alkudozásba bocsátkozzanak. Saint-Denisbe ment fegyverszünetet kérni és talán titokban azt remélte, hogy megnyeri a burgundi herczeget, a ki akkor Párisban időzött.

Saját meggyőződése ellenére és rosszul gyámolítva, Johanna még a télen Saint-Pierre le-Moustier és la Charité ostromához fogott. Az elsőt majdnem magára hagyatva fogta ostrom alá és be is vette. La Charité ostroma sokáig elhúzódott, ellankadtak, és valami pani félelem szét is kergette az ostromlókat.

Ezalatt az angolok rávették a burgundi herczeget, hogy komolyan segélyezze őket. Minél erőtlenebbekké lesznek, annál több reménye lehetett a herczegnek, hogy megtarthatja a várakat, melyeket majd elfoglalnak Picardiában. Az angolok, a kik épen elveszítették Louviers-t, egészen átadták magukat neki. Ez a herczeg, a ki az összes kereszténység leggazdagabb nagyura volt, többé nem habo-

zott, hogy pénzt és embereket áldozzon oly háborúért, melyből sok hasznot remélt. Egy kis összeg pénzzel megnyerte Soissons kormányzóját. Azután ostrom alá fogta Compiègne-t, melynek kormányzója hasonlókép igen gyanús embernek látszott, de a város lakosai már jobban kitették volt magukat VII. Károly érdekében, sem hogy városukat átadni engedjék.

Johanna odasietett. Még ugyanazon nap kirohanást rendezett és majdnem meglepte az ellenséget. De azok csakhamar magukhoz tértek és az ostromlókat erélyesen üldözőbe vették, le a boulevardokig, le a hídig. Johanna, a ki leghátul maradt, hogy fedezze a hátrálókat, nem térhetett vissza idejében, talán azért, mert a tömeg zárta el a hídat, talán azért, mert már lebocsátották volt a sorompókat. Öltözete magára vonta az emberek figyelmét. Csakhamar körülvették, megragadták, lováról lerántották. Az, a ki őt el-

fogta, egy picard íjász vagy mások szerint Vendôme fia, eladta őt Luxemburgi Jánosnak. Mindnyájan, angolok, burgundok, ámulattal látták, hogy ez a rettegett lény, ez a szörnyeteg, ez az ördög, csak egy tizennyolcz éves leány.

Hogy ennek így kellett történnie, azt ő előre tudta. E kegyetlen sors kikerülhetetlen volt, sőt talán szükséges. Szükséges volt, hogy ő szenvedjen. Ha nem lett volna kitéve e végső megpróbáltatásnak, e legfönségesebb tisztulásnak, talán gyanus árnyak ragadtak volna e szent, fehér alakra, homály a róla szerteáradó tiszta sugarak közé. És nem maradt volna meg az úgy emberek emlékében a valódi **Orléansi Szűz**.

Ő mondta volt, midőn Orléans fölszabadításáról és a reimsi fölszentelésről beszélt: «Ezért születtem.»

E két esemény megtörténte után, az ő szent kivoltához némikép már hozzáférkőzött a gyanú.

Háború és szentség, minő ellentétes szavak! Hisz azt hihetnők, hogy annak, a mi szent, annak ép ellenkezője a háború. Inkább a békeszeretet az, a mi szent! Mely fiatal hősiesség volna képes arra, hogy a csatákba sodródva, ő maga is részt ne kívánjon a küzdelem és a diadal véres mámorából?....

Johanna a midőn elindúlt, kijelentette, nem arra akarja használni kardját, hogy valakit megöljön. Később azonban megelégedéssel említi kardját, melyet Compiègne-nél hordott s a mely kitűnő arra, mint mondá, hogy jobbra-balra kaszaboljon vele. Nemé biztos jele ez annak, hogy ő megváltozott. A szent szűzből harczos lett. Alençon herczeg megemlíti, hogy különös hajlandóságot tanusított a modern fegyver, a lövőszerszám kezelése iránt. Mint fékezhetetlen katonák vezére, kit jóllehet ezeknek rendetlenkedése minden lépten búsított, sértett, — durvának és hara-

gosnak kelle ő magának is lennie, azért, hogy legalább kissé visszatarthassa őket. Főkép kérlelhetetlen volt a bűnös asszonyok irányában, kik a táborban a katonákat roszra csábították. Egy napon megütötte szent Katalin kardjával, de csakis a lapjával, e szerencsétlen asszonyok egyikét. A szent kard ezt azonban nem élte túl, eltört és többé soha össze nem forrt.

Kevéssel azelőtt, hogy elfogták, ő maga is elfogott egy burgund-párti embert, Franquet-t Arrasból, az egész felvidéken a leggyűlöltebb rablót. A királyi bíró visszakövetelte őt, hogy felakasztassa. Johanna előbb visszaútasította, arra gondolva, hogy őt kicserélheti, de végre elhatározta magát, hogy csakugyan át szolgáltatja őt a bíróságnak. Százszor is megérdemelte a halált, de azért mégis, az, hogy így átadott egy foglyot, hogy beleegyezett egy ember halálába, mennyire megingathatta még övéinek szemében is, az ő szent voltának nymbusát.

Végzetes állapot volt ez egy oly lélekre nézve, melynek az élet prózájába, az akkori igazi életbe kellett belemerűlnie! Napról-napra vesztett valamit önmagából. Hiába, büntetlenül nem lesz senki egyszerre gazdag, nemes, ünnepelt, egyenrangú a herczegekkel és a nagyurakkal! A pompás öltözet, a nemesi okmányok, a király kegye, mind ez lassan-lassan megtámadta volna idővel Johanna eredeti, hősies egyszerűségét. Megnyerte volt faluja számára az adó elengedését és a király egyik fivérét Vaucouleurs prépostságával ruházta fel.

Hanem a szent leányra nézve a legnagyobb veszedelem maga, az ő szent léte volt; a nép kegyelete, imádásának kifejezése. Lagny-ban arra kérték, hogy egy holt gyermeket támasszon föl. Armagnac gróf levelet írt neki, hogy megkérdezze tőle, melyik pápát kell követni? Hogyha hitelt adunk feleletének (melyet azonban valószinüleg meghamisítottak,) azt ígérte,

hogy majd nyilatkozni fog a háború végén. Bízott benső szózataiban, hogy úgy majd a tekintély felett is mondhat ítéletet.

És ez nem volt önhittség az ő részéről. Ő magát soha nem adta ki szentnek. Gyakran bevallotta, hogy a jövendőről mitse tud. Bourgesban, a mikor asszonyok kérték őt arra, hogy érintsen meg kereszteket és olvasókat, ő nevetni kezdett és így szólt Margit asszonysághoz, a kinél lakott: «Érintse meg azokat helyettem; ép oly hatásos lesz.»

Mert, a mint mondottuk, az volt ezen leány különös eredeti vonása, hogy megtartotta teljes józan eszét a legnagyobb lelkesedés és rajongás közepette is. Ép ez tette bíráit kérlelhetlenekké, mint azt látni fogjuk.

A skolasztikusok, az okoskodók, a kik gyűlölték őt, mint az íhlet leányát, annál kegyetlenebbek voltak iránta, mennél kevésbé vethették őt meg mint őrültet, miután többször elhallgattatta okoskodásai-

kat, felsőbb, magasabb értelme hatalmával.

Nem volt nehéz előrelátni azt, hogy neki vesznie kell. Ő maga is gyanította. Mindjárt kezdetben mondta volt: «Föl kell engem használni, legfeljebb egy évig ha eltartok vagy ha csak kevéssel tovább.» Többször ismételte káplánjának, Pasquerel barátnak: «Ha csakhamar meg kell halnom, mondja meg nevemben a királynak, a mi urunknak, hogy emeljen kápolnákat, a hol azoknak üdvéért imádkozzanak, a kik a haza védelmében vesztek el.»

Szülei megkérdezték tőle, a midőn Reimsban viszontlátták őt, hogy hát igazán semmitől se fél?

«Csupán csak egytől félek» felelé, «az árulástól.»

Estefelé gyakran, a midőn kün volt a mezőkön, ha valami elhagyatott templomra akadt, főként kolduló barátok templomára, boldogan

tért be a szent helyre és azon gyermekek közé vegyült, a kiket az úrvacsorára készítettek elő; sőt a krónika azt állítja, hogy azon a napon, a melyen őt később elfogták, bement a Saint-Jaques templomba, Compiègneben, az Úr asztalához közeledett és szomorúan az egyik oszlophoz támaszkodva, így szólt a szegény emkerekhez és gyermekekhez, kik ott nagy számmal sereglettek össze: «Jó barátim, kedves gyermekeim, bizony mondom, hogy van egy ember, a ki eladott. Elárultak és nemsokára a halálé leszek. Imádkozzanak érettem, többé nem szolgálhatom se királyomat, sem a nemes, franczia hazát.»

Valószínű, hogy alkudoztak Johanna felett s végre megvették, mint a hogy megvették Soissons városát. Az angolok a világ minden aranyát odaadták volna érte abban a válságos perczben, a mikor ifjú királyuk épen kikötött Francziaország partján. Hanem a burgundok is hatalmukba akarták őt keríteni és ez

sikerült is nekik. Ezt nem csak a herczeg érdeke parancsolta s a burgundi párté egyáltalán, hanem ezen kivül a Ligny János érdeke, a ki sietett is tehát Johannát megvásárolni.

Hogy a szűz épen a luxemburgi ház egy nemes tagjának, a lovagias Burgundi herczeg egy hűbéresének kezébe esett, a kit a «jó» herczegnek neveztek el, ez nagy kísértés volt azon kor lovagias rendjére nézve. Mint hadi fogolynak, leánynak, fiatal, hófehér teremtésnek mitől kellett volna tartania igazlelkü, nemes lovagok között? Akkoriban mindenfelé csak lovagiasságról beszéltek, elnyomott nők, bánatos hölgyek megoltalmazásáról; Boucicaut tábornagy ép ekkor egy új rendet alapított, melynek egyedül csak ez volt a czélja; másfelől meg a szűz Mária imádása, mely mind hatalmasabb és hatalmasabb lett a középkorban, úgy szólva uralkodó vallássá vált, ennél fogva épen a szüziességnek kellett volna a leghatalmasabb oltalmazónak lennie.

És ha ennek daczára meg akarjuk érteni azt, a mi következik, fogalmat kell magunknak szerezni azon hallatlan ellentétről, a mely akkor az eszmék és erkölcsök között létezett. Ha nem ismernők a valót, olyannak, a milyen volt, soha nem érthetnők meg azt, hogyan árúlhatták el épen lovagok azt, a ki a lovagiasság megszemélyesítése volt; miként lehetséges, hogy a szűz uralkodása alatt, a szűz megjelent és oly kegyetlenül félreismerték őt!

A királyok és herczegek adtak tényleg példát a legnagyobb erkölcstelenségekre.

Philippe le Bon-nak például csak huszonhét felesége vala! Épen ezen szomorú évben (1429—1430) mig a szűz trágédiája folyt, egészen bele volt merűlve egyik legújabb házasságának ünnepélyeibe; egy portugali herczegnőt vett el, ki anyja révén angol származású volt. Az ünnepélyek, lakomák, korhelykedések egy egész hónapig tartottak. Bruges-ben

főként hallatlan fényűzés és kicsapongás folyt. Azon tizenhét nemzet, mely e városban ügynökséget tartott fen, vetekedett egymással pompában. Az utczák puha flandriai szőnyegekkel voltak bevonva. Nyolcz napon és nyolcz éjen át szakadatlanúl folyt a legkitűnőbb bor, mindmegannyi kiapadhatlan forrásokból. Egy kőből faragott oroszlán patakként ontotta a rajnait, egy szarvas (Beauneból) s egy más egyszarvú állat, rózsavízzel meg málváziai borral szolgált boldog-boldogtalannak. Mindenfelé a legdúrvább, legbarbárabb kicsapongás! És e mellett ezen őrült ünnepségek, ezen óriási pazarlások daczára, a flandriai herczeg ügyei mind fényesebbek s fényesebbek lettek. Hiába szórta el a vagyonát, többet és többet nyert helyébe. Az általános romlás közt, ő egyre gazdagodott. Csak Hollandiában talált némi akadályra, de minden megerőltetés nélkül kerítette hatalmába a Somme és Meuse felett uralkodó erő-

dőket, Namur-t, Péronne-t, stb. Az angolok Péronne-on kivül, kezére szolgáltatták még Bar-sur-Seine városát, Auxerre-t, Meaux-t, úgyszólván Páris elővédjeit, és végre magát Párist is.

Szerencséjét szerencse követte, a sors őt túlon-túl elhalmozta, még annyi ideje se volt, hogy lélegzetet vehessen. Egyik hűbéresének kezeibe ejtette a sors még Johannát is, ezt a becses zálogot, melyet az angolok bárminő áron magukhoz váltottak volna. És ugyanazon pillanatban helyzete még egy új szerencsével bonyolódván, a Brabant öröksége nyílt meg előtte, de azt csak úgy vehette át, ha magának komolyan biztosította előbb az angolok barátságát.

Brabant herczege arról beszélt, hogy újra megházasodik és örökösöket szerez magának. Épen jókor halt meg, a Burgundi herczegre nézve. Ez már majd mindent birtokába kerített, a mi Brabantot körülvette, azt

értem, hogy Flandria, Hennegau, Namur és a Luxemburg már az övé volt. Csupán a középső tartomány hiányzott még, a gazdag Löwen, az uralkodó Brűszszel. Nagy kísértés volt ez. Ezért is semmiképen se vette számba nagynénje jogait, kitől egyedül örökölte pedig saját jogait; sőt gyámgyermekei jogait, saját becsületét, gyámnoki tiszta hírnevét is feláldozta. Reátette kezét Brabantra, de hogy ezt megtarthassa, hogy bevégezhesse ügyeit Hollandiában és Luxemburgban, hogy visszaverhesse a lüttichbelieket, a kik Namur-t jöttek ostromolni, jó egyetértésben kellett maradnia az angolokkal, át kellett szolgáltatnia Johannát.

Philippe le Bon a közönséges felfogás szerint *jó ember* számba ment. Lágy szívü volt, főkép az asszonyok irányában. Elég jó fiú, jó apa. Könnyen sírt. Megsiratta az *azincourt*-i halottakat, hanem az ő szövetsége az angolokkal, sokkal több ember halálát okozta, mint Azincourt. Patakokat sírt

el atyja halála felett, azután pedig, hogy őt megboszulja, pattakként ontotta a vért. Hiába, érzékenység és érzékiség némelykor egy alakot öltenek. Hanem ilyenkor az érzékiség azért nem kevésbé kegyetlen, ha alkalom kerül; főkép akkor a midőn vágyainak tárgya mintegy fut előle.

Az, a ki Johannát kezei közt tartotta, de-Ligny János, a burgundi herczeg hűbérese, ép oly helyzetben volt akkor, mint főhűbérnöke. Mint ő, rendkivül nagy kisértésnek, szenvedélyes vágyaknak volt kitéve. Ő a dicső luxemburgi ház sarja vala; az, hogy VII. Henrik császár, és a csehországi János király rokona volt, némi kíméletet biztosított számára. Hanem de-Ligny János szegény volt, csak harmadik fiú. Sikerült neki magát nagynénje által egyedüli örökösnek kiválasztatni, de Saint-Pol és de-Ligny-féle gazdag nő örököséül. Ezen adományt igen könnyen meglehetett azonban támadni,

s bátyja csakugyan készült is erre. Ily körülmények között, János tehát a burgundi herczeg alázatos és reszkető szolgája vala. Az angolok sürgették őt, hogy adja át nekik a foglyot; megjegyzendő, hogy ők maguk is igen könnyen kézre keríthették volna a beaulieu-i toronyból, Picardiában, a hova elhelyezték. Másfelől ha János engedte volna, hogy Johannát elvigyék, rendkivül ártott volna magának a Burgundi herczeg, az ő főhűbérura szemében, a ki bírája is volt az örökösödési ügyben, ki tehát egy szavával tönkre tehette őt. Ideiglenesen a beaurevoir-i kastélyába küldötte tehát, Cambrai mellé, császári földre.

Az angolok, magukon kivül levén a megaláztatástól és gyülölettől, folyton sürgettek, fenyegettek. Dühök annyira ment Johanna irányában, hogy egy asszonyt, a ki róla jót mondott, elevenen megégettek. Ha magát a szűzet el nem ítélik s meg nem égetik mint boszorkányt, ha győzelmeit nem róhatják fel

az ördögnek, akkor azok csodák maradnak a nép hitében, isten műveinek tartják majd. E szerint aztán Isten is az angolok ellen volna. Az angolokat igazságos módon, keményen megverték s így az angolok ügye, az ördög ügyévé lett volna. Azon idők hite szerint, középút nem maradt. Ezen következtetés, melyet az angol büszkeség tűrhetetlennek talált, még sokkal tűrhetetlenebb vala a püspökök kormányának, — a milyen akkor az angol kormány volt, — a bibornoknak, a ki mindent igazgatott s a kitől függött minden.

Winchester majdnem kétségbeesett állapotban vette át az ügyeket. Glocester meg volt semmisítve Angliában, Bedford meg volt semmisítve Franciaországban. Ő most egyedül maradt. Azt remélte, hogy mindent azonnal magával ragad, ha a fiatal királyt Calais-ba viszi (április 23-án). De az angolok nem mozogtak. Azt hitte, hogy felkorbácsolja büsz-

keségüket, rendeletet bocsátván ki «azok ellen, a kik félnek a szűz boszorkányságaitól.» De ez is hatás nélkül maradt. A király Calais-ban rekedt, mint a zátonyra vetett hajó. Winchester már-már nevetséges kezdett lenni. Miután a szentföldi keresztes háborút a csehországi keresztes háborúra zsugorította, végre beérte a párisi keresztes háborúval. A harczias főpap, a ki azzal dicsekedett, hogy mint győztes fog Notre-Dameban misézni és gyámfiát is majd ott szenteli föl, mindenütt zárt útakra talált. Compiègneből Picardiába az ellenség elzárta előtte az útat és el a Louviersből Normandiába vezetőt is. Azalatt a háború mind húzódott, a pénz fogyott, az egész keresztes válllalat füstbe ment. Az ördögnek bizonyosan része volt mind ebben. A bibornok csak úgy boldogúlhatott, ha pört indít a gonosz ellen, ha máglyára juttatja azt a boszorkány szűzet.

De előbb kézre kellett őt kerítni. Ki kellett

őt ragadni a burgundok kezéből. Május 23-án fogták el. 26-án küldöttség indúl el Rouenból az inquisitio vicariusa nevében, felszólítani a burgundi herczeget és de-Lignyt, hogy szolgáltassák át azt az asszonyt, a kit boszorkánysággal vádolnak. Az inquisitio épen nem volt hatalmas Francziaországban; vicariusa egy rendkivül félénk barát a dominicanusok rendjéből, kik kétségkivül a szűz pártján állottak, ép úgy, mint a többi kolduló rendek. De Rouenben reszkettek a teljhatalmú bibornoktól, kinek kegyetlen korbácsa meg-meg suhant fölöttük. A bibornok épen egy, a kivitelben igen merész embert nevezett ki Rouen kapitányává, egy elszánt hívét, Warwick lordot, Henrik nevelőjét. Warwicknak két hivatala volt, melyek bizonyára nagyban különböztek egymástól, de mind a kettő csak a legnagyobb bizalomról tanuskodott. Az egyik, hogy a királyt tartsa szemmel és a másik meg, hogy ne tévessze szem elől a király ellensé-

gét se. Irányítsa az egyiknek a nevelését, a másiknak meg a pörét vezesse.

A barát levele csekély értékü volt, egy másikat is írattak az egyetem által. Első tekintetre elérhetetlennek látszott az, hogy az egyetemi emberek jó szívvel járuljanak hozzá a pápa inquisitiójához, ép akkor, a mikor Bazelben a püspökség mellett készültek síkra szállni a pápa ellen. Maga Winchester, az angol püspökség feje, elsőbbséget kellett hogy adjon a püspökök ítéletének vagy legalább is arra kellett törekednie, hogy a püspökök és az inquisitorok együttesen dolgozzanak. Már pedig volt az ő kíséretében és emberei közt egy oly püspök, ki a legalkalmasabb volt az ilyen munkára, egy kolduló püspök, ki az ő asztalánál hízott és a ki kétségkivül kész volt megesküdni bármire és ítélni úgy, a hogy azt megparancsolják.

De Cauchon Péter, ez a beauvaisi püspök, mégis bírt némi benső értékkel. Reims-

ben született, Gerson hazája közelében, nagy befolyású doctor lett belőle az egyetemen. Clémengis barátja volt és azt állította róla, hogy a szíve jó volt és tett jót is. Ez a jóság azonban semmiképp se gátolta abban, hogy a legerőszakosabbak egyike ő legyen az erőszakos c a b o c h i e n[1] pártban. Mint ilyet elkergették Párisból 1413-ban. A burgundi herczeggel tért oda vissza, beauvais-i püspök lett belőle és az angol uralom alatt az egyetem megválasztotta őt kiváltságai őrévé. Hanem VII. Károly előnyomulása Francziaország éjszaki részén 1429-ben végzetessé vált Cauchon-ra nézve. Vissza akarta tartani Beauvaist az angol párt számára s a lakosság ezért őt elkergette. Nem vesztegette idejét Párisban a szomorú Bedford mellett, a ki nem volt képes buzgalmát megfizetni, oda sietett, a hova a gazdagság vonzotta őt, a

[1] Caboche Simon híres és kegyetlen lázadó volt VI. Károly alatt.

hatalom, Angliába, Winchester bibornokhoz. Angol lett, csak angolul beszélt. Winchester azonnal átlátta, hogy mily hasznát veheti ily embernek, lekötötte őt magának, annyit s még többet téve érette, se mint a mennyit ő még csak remélhetett is. A roueni érseket épen máshová helyezték át. Őt ajánlotta tehát a pápának ezen fontos állásra. De se a pápa, sem a káptalani gyülekezet nem óhajtották Cauchon-t, Rouen akkor háborúban levén a párisi egyetemmel, nem választhatott érseknek azon egyetemről kikerült embert. Minden függőben maradt tehát. Cauchon sóváran, tátott szájjal meredt a pompás prédára, azt remélte mindig, hogy a hatalmas bibornok majd csak hozzá segíti. Belé helyezte minden hitét, most ő lett neki az egyedüli istene.

Nagy szerencse volt ezekre nézve, hogy Johannát Cauchon egyházi kerületének határán fogták el, nem ugyan épen az egyházkerületben magában, hanem remélték,

majd elhitethetik, hogy ott. Cauchon az angol királynak úgy írt tehát, mint jogos bíró és maga számára követelte a per vezetését. Junius 12-én királyi leirat tudatta az Egyetemmel, hogy a püspök és az inquisitor együttesen és közösen fognak ítélni. Az inquisitio perrendtartása nem volt azonos az egyház rendszeres törvényszékével. Azonban semmi ellenvetést nem tettek. A két igazságszolgáltatás beleegyezvén abba, hogy egyetértve működjék, csupán egy nehézség merült még fel: — a vádlott még mindig a burgundok kezei közt volt.

Az egyetem lépett tehát előtérbe, ismételten írt a Burgundi herczegnek, de-Ligny Jánosnak (julius 14-én). Cauchon buzgalmában az angolok ügynökéül csapván fel, kész volt a futári szolgálatra is, hogy a levelet elviszi. Átadta azt mind a két herczegnek. Egyszersmind felszólította őket, — mint püspök, — hogy adják át neki a foglyot, ki ő alája

tartozik, mert az ő egyházkerületében fogták el. Ezen sajátságos okmányban az író átmegy a bíró szerepéből az alkudozóéba és pénzbeli ajánlatokat tesz. Noha ezt a nőt nem lehet hadi fogolynak tekinteni, az angol király mégis két vagy háromszáz frank évi járadékot kész adni Vendôme fiának, azoknak pedig a kiknek a kezei közt van, hat ezer frankot; a levél vége felé már tíz ezer frankig csigázza és ki is mutatja egy ilyen ajánlat nagy előnyét: «Annyi ez, mint a mennyit adnának egy királynak vagy egy herczegnek, a franczia szokások szerint.»

Azonban az angolok nem bíztak annyira az egyetem és Cauchon intézkedéseiben, hogy azért még erélyesebb módokhoz ne fordúltak volna. Még ugyanazon nap, a melyen Cauchon felszólítását küldte, vagy másnap, az angol tanács betiltotta az angol kereskedőknek a németalföldi piaczok látogatását (julius 19-én), névszerint például az Anvers-ét, meg-

tiltva nekik, hogy ott vásznat és más árúczikkeket vegyenek, vagy gyapjaikat becseréljék. Ez annyi volt, mint a burgundi herczeget, a flandriai grófot, a legérzékenyebb helyen sújtani, a flamand ipar két fő czikkében, a vászonban és a posztóban. Az angolok nem mentek el többé, hogy megvásárolják az egyiket és nem szolgáltatták többé a nyers anyagot a másik számára.

Míg az angolok ily erélyesen működtek, hogy a szűzet elveszítsék, vajjon VII. Károly tetté valamit azért, hogy őt megmentse? — Úgy látszik semmit se tett. Pedig voltak foglyok az ő kezei közt is. Pártfogást nyújthatott volna neki, ha visszatorlással tenyeget. Nem rég még alkudozásokba bocsátkozott volt kanczellárja, a r e i m s-i érsek közbenjárásával. De ez az érsek és a többi politikusok se voltak soha nagyon kedvezően hangolva a szűz irányában. Az Anjou-Lorraine párt, a vén szicziliai királyné, a ki őt oly jól

fogadta volt, most épen semmit se tehetett érdekében a burgundi herczegnél. A lorraine-i herczeg haldoklott, előre hajba kaptak öröksége fölött, jó Fülöp, anjoui René a lorraine-i herczeg nejének és örökösének egy vetélytársát támogatta.

E minden oldalról összezúduló tengernyi érdek és haszonlesés, ellenséges indulatot vagy legalább is közömbösséget súgalt a szűz iránt. A jó VII. Károly semmit se tett érette, a jó Fülöp herczeg elárulta őt, eladta. Az Anjou-i ház birtokába akarta keríteni Lorrainet, a burgundi herczeg Brabantra vágyott és főkép a flamand kereskedelem folytatását óhajtotta Angliával helyrehozni. A kicsinyeknek is meg voltak a maguk apró érdekei: de-Ligny János Saint-Pol örökségét, Cauchon pedig a roueni püspökséget leste.

Hiába vetette magát de-Ligny János neje férje lábaihoz, hiába kérte, hiába esedezett neki, hogy ne gyalázza meg magát. Már nem

volt szabad, angol pénzt fogadott el. Átadta őt, nem egyenesen az angoloknak, az igaz, hanem a burgundi herczegnek. A de-Ligny és de-Saint-Pol családok, kielégíthetlen ambitiókkal és fékezhetlen nagyravágyással folyton szerencsét hajszoltak, folyton, a vesztőhelyig.[1]

Úgy látszik, mintha az, a ki Johannát elárulta, maga is átérezte volna lelki silányságát. Czímerére egy tevét festetett, mely összeroskad a teher alatt, köréje meg ezt a szomoru jeligét, melyet egy lelkes ember soha alá nem irna: «A lehetetlenre senki se köteles.»

---

[1] Vonatkozás de-Ligny János Saint-Pol tábornagyra, a ki független államot akart magának szerezni és 1475-ben lefejeztetett.

IV.

A per. — Johanna nem akarja magát az egyház ítéletének alávetni.

Mit csinált ezalatt a fogoly?

Teste Beaurevoir-ban vala, lelke Compiègne-ban maradt. Szívvel, lélekkel a királyért küzdött, azon királyért, a ki őt cserben hagyta! Jól érezte, hogy a hűséges Compiègne elvész ő nélküle és Compiègneel együtt elvész a király ügye, az egész éjszaki vidéken. Már egyszer meg is kisértette, hogy megszökjék Beaulieu tornyaiból. Beaurevoir-ban még erősebb lett a kísértés. Jól tudta, hogy az angolok kiadását követelték, borzadt a gondolattól, hogy kezeik közé kerül. Tanácsot kért szentjeitől,

de nem nyert tőlük más feleletet, mint azt, hogy szenvedni kell, «hogy addig nem lesz szabad, míg az angol királyt meg nem látja.»

«Igen, töprengett Johanna magában, de Isten veszni hagyja a szegény compiégne-i embereket? . . .» A szánalom erősebb volt szívében, a kísértés győzött. Szentjei hiába tiltakoztak, legelőször életében, nem hallgatott reájuk. Levetette magát a torony tetejéről és félholtan terült el a földön. A de-Ligny asszonyok szedték őt fel, ápolták, de Johanna meg akart halni, két napig semmi eledelt nem fogadott el.

Midőn átadták őt a burgundi herczegnek, elvezették Arras-ba, aztán a crotoy-i őrtoronyba csukták, melyet azóta betemetett a homok. Látta onnan a tengert, sőt némelykor az angol fövényhalmokat is, azt az ellenséges földet, hova a harczterét szerette volna áttenni, honnan az Orléans herczeget vágyott kiszabadítni. A toronyban egy fogoly pap

mondott misét minden nap. Johanna buzgón imádkozott, könyörgött, és meghallgatták őt az egek. Azért, mert fogoly volt, nem szűnt ő meg cselekedni, míg egy csep vér folyt ereiben, imádsága áttörte a falakat és reszketett nevétől az ellenség.

Épen azon a napon, melyre ő azt megjósolta az arkangyaltól vett tudósítás szerint, november 1-én megszabadúlt Compiègne. A burgundi herczeg Noyon-ig nyomúlt volt előre, mintha csak közelebbről és személyesen akarta volna aratni a gyalázatot. Kevéssel azután még egyszer megverték Germinynél (november 20-án). Péronne-nál csatát ajánlott neki Saintrailles, de azt már nem merte elfogadni.

Ezen megaláztatások bizonyára megerősítették a herczeget az angolokkal való szövetségben és arra bírták, hogy átadja nekik a szűzet; azon egyetlen fenyegetés, hogy a kereskedelmi vonalokat megakasztják, magában is elégséges lett volna. A flandriai gróf, bár-

mily lovagnak hitte magát, sőt a lovagrend helyreállítójának, tulajdonkép az iparosok és kereskedők engedelmes szolgája volt. Azon városok, a melyek a posztót gyártották, a falvak, hol a lent felfonták, nem tűrték volna el sokáig a kereskedelem szünetelését és félbeszakítását: — lázadás ütött volna ki.

Azon pillanatban, a mikor az angolok végre Johanna birtokába jutottak és hozzáfoghattak a perhez, ügyeik nagyon gyengén állottak. A helyett, hogy visszavívták volna Louviers-t, még Châteauguillard-t is elveszítették; La Hire, a ki megmászta a vár falait, ott találta Barbazan-t mint foglyot és kiereszteté ezt a rettegett kapitányt. A városok maguktól fordultak VII. Károly pártja felé, a polgárok elkergették az angolokat. A Melun-beliek, oly közel Párishoz, őrségüket elűzték.

Hogy az ügyeket kissé feltartóztathassák ezen a veszedelmes lejtőn, melyen azok lefele gör-

dültek, rendkivül erőteljes és hatalmas kezekre lett volna szükség. Winchester rendelkezett ilyen kezekkel: a perrel és a megkoronázással. És a két kéznek össze kellett fogóznia, hogy együttesen működjék. Meg kellett gyalázni VII. Károlyt, kimutatni azt, hogy egy boszorkány vívta ki számára a fölszentelést, ez aztán egyértékü lesz VI. Henrik megkoronáztatásának szentesítésével. Ha elismerik, hogy az egyik az ördög fölkentje, ezáltal a másik lesz Isten fölkentjévé.

Henrik deczember 2-án vonult be Párisba. Már november 21-én írattak volt az egyetemnek, Cauchonnak, lassúsággal vádolták őket és megkérték a királyt, kezdetné meg a pert. Cauchon azonban semmi kedvet sem érzett a sietséghez, vonakodott hozzáfogni a teendőkhez addig, míg a vérdíj felől bizonyos nem volt. Csak egy hónappal később adatta ki magának a roueni káptalani gyülekezet által azon felhatalmazást, hogy abban az

egyházkerületben működhessék. Winchester azonnal (1431. január 3-án) rendeletet bocsátott ki, melyben elmondatja a királylyal, hogy a beauvais-i püspök megkeresésére, felbátorítva kedves leánya, a párisi egyetem (université nőnemű) által, azonnal megparancsolja az őröknek, hogy vezessék a vádlottat a püspökhez. Ezen kifejezéssel «vezessék» nem adták tehát teljesen át a foglyot az egyházi bírónak, csak kölcsön adták neki, «hogy majd visszavehessék ha kellően rá nem sütik a bűnt.« Az angolok nyugton lehettek immár, Johanna többé ki nem kerülhette a halált. A tűz hiján ott volt a vas.

1431. január 9-én Cauchon megkezdette a tárgyalást Rouen városában. Maga mellé ültette az inquisitio vicariusát és bevezető komédia gyanánt valami tanácskozásfélét inscenirozott nyolcz doktorral vagy rouen-i ès arts mesterekkel. Megmutatta nekik a szűzről összeszedett adatait. Ezen adatokkal, me-

lyeket a vádlott ellenségei jó előre gyüjtöttek, nem elégedtek meg a roueni írástudók, szilárdabb vádalapot kerestek. Azok a vádak annyira értéktelenek is voltak valóban, hogy a pert, melyet ezen hiányos alapon boszorkány pernek neveztek el, eretnekségi perré minősítették.

Cauchon, hogy megnyerje magának makacs, ellenszegülő segédeit, hogy lelkiismeretüket elcsitítsa a bírói eljárás formaságaival szemben, az egyiket közülök, la Fontaine Jánost kinevezte vizsgáló tanácsosnak. De fentartotta a legbefolyásosabb szerepet, a per vezetőjének szerepét, egy bizonyos Estivet nevű Beauvais-beli kanonokja számára. Módot talált így arra, hogy ezekkel az előkészületekkel egy egész hónapot elvesztegessen; de miután a fiatal királyt visszavitték Londonba (február 9-én), Winchester, nyugodt levén ezen oldalról, erélyesen fogott a perhez. Nem bízta többé másra annak vezetését. Azt hitte

és nem ok nélkül, hogy a gazda szeme a legéberebb. Letelepedett Rouen-ba, hogy Cauchon működését szemmel tartsa.

Első teendő volt megnyerni a barátot, ki az inquisitiót képviselte. Cauchon összegyűjtötte ülnökeit, a norman papokat és a párisi doctorokat egy kanonok házába, az inquisitor-t is odahívatta és felszólította, hogy egyesüljön ő is velök. A barát azt felelte, hogy ha fölhatalmazását elégségesnek ítélik, «azt fogja tenni, a mit neki tennie kell.» A püspök nem mulasztotta el kinyilatkoztatni. hogy a fölhatalmazás tökéletesen elegendő. Ekkor a barát még azt vetette ellen, hogy »mégis inkább távol szeretne ő maradni, ép annyira lelkiismeretbeli kételyek miatt, mint magának a pernek biztosításáért is». A püspök jól tenné, ha őt mással helyettesítené mind addig, a míg bizonyos lesz arról, hogy fölhatalmazása elegendő.

De hiába védekezett. Nem kerülhette ki,

akarva, nem akarva, ítélnie kellett. Valószinűleg nem csupán a félelem tartóztatta őt, de Winchester húsz arany s o l-t is ajánlott fel fáradozásáért. A kolduló barát talán életében soha se látott egy rakáson annyi aranyat!

Február 21-én Johannát bírái elébe vezették. A beauvais-i püspök megfedte »szelíden és kegyesen». Felhíva őt, hogy igazat feleljen arra, a mit tőle majd kérdeznek, ez által a pert rövidítheti és lelkiismeretén is könnyíthet. Főkép arra figyelmeztette, hogy ne keressen üres, hiú mentségeket.

«Nem tudom, hogy mit akarnak tőlem kérdezni. Lehet, hogy oly kérdéseket intéznek hozzám, a melyekre nem akarok majd megfelelni.» Azt megígérte, hogy elmond mindent, a mi nem vonatkozik látományaira, «de a mi ezt illeti, inkább üssék le a fejemet». Mégis rávették, esküvel kötelezte magát, hogy felelni fog mindenre, a mi «a hitre vonatkozik.»

Könyörögtek neki február 22-én, sőt még 24-én is. Johanna csak nem engedett: «A kis gyermekek mondják, hogy gyakran felakasztják az embereket azért, mert igazat mondottak.» Végre is, belefáradva, megesküdött, hogy elmondja azt, a mit majd tudni fog peréből, de nem mindent, a mit tudni fog.

A midőn kérdezték korát, nevét, melléknevét, azt felelte, hogy körülbelől tizenkilencz éves. «Ott a hol születtem Johannácskának hívtak, Franciaországban Johannának . . .» De a mi melléknevét illeti, a szűz melléknevet, szemérmesen kitért: «Melléknevemet nem ismerem.»

Panaszkodott a miatt, hogy lábai békókba vannak verve. A püspök azt mondá neki, hogy miután többször megkísértette a szökést, kénytelenek voltak lánczra verni.

«Az igaz, felelé Johanna, megtettem, de az szabadságában áll minden fogolynak. Ha si-

kerülne kiszabadúlnom, nem hányhatnák szememre, hogy hitemet megszegtem. Én nem igértem semmit.»

Megparancsolták neki, hogy mondja el a Pater-Noster-t és az Ave-t. Azon babonás hitben voltak, hogy ha az ördögnek van szánva, nem lesz képes ezeket az imákat elmondani. «Szívesen elmondanám, felelé, ha beauvais-i ő kegyelmessége engem úgy hallgatna meg, mint gyóntatóm!» Megható és ügyes kérés volt ez Johanna részéről, ki bizalmát ez által felajánlotta bírájának, ellenségének, lelki atyjává és ártatlanságának tanújává akarta őt tenni.

Cauchon azonban ezt megtagadta. Azt szívesen elhiszem, hogy meg volt hatva. Felfüggesztette az ülést erre a napra és másnap se ő vallatta a foglyot, egyik ügynökét bízta meg.

A negyedik ülésen különös élénkség vett erőt Johannán Nem titkolta, hogy mennyei

szózatokat hallott. »Fölébresztettek, mondá, összekulcsoltam a kezeimet és kértem őket, hogy adjanak nekem tanácsot, mire azt felelték, hogy: kérjed azt a mi Urunktól.» — «És még mit mondottak? — «Azt, hogy feleljek önöknek bátran.»

.....«Nem mondhatok el mindent; inkább attól tartok, hogy oly dolgokat mondanék, a mit Ők nem helyeselnek, semmint attól, hogy önöknek feleljek... Kérem, ma ne kérdezzenek tőlem többet.»

A püspök nem tágított, látta, hogy a fogoly meg van hatva. »De hát Johanna, lehet-é Istennek nem tetszeni akkor, a midőn csak igaz dolgokat mondunk? — »Szent szózataim elmondtak nekem némely dolgokat, de nem az önök, hanem a király számára.» Még hozzá tette: «Ah! ha ő ezeket tudná, megkönnyebbülve ülne asztalához... Szeretném, ha tudná ezeket, szívesen nem innék bort mától Husvétig.»

E naivságok közt fönséges, magasztos dolgokat is mondott: «Isten nevében jöttem, nincsen már itt teendőm! Bocsássanak vissza Istenhez, a kitől jöttem.»

«Önök bíráimnak vallják magukat; de gondolják meg jól, hogy mit cselekesznek. Engem igazán az Ur küldött és nagy veszedelemnek teszik ki magukat.»

E beszéd valószinűleg felbőszitette a bírákat és ravasz, furfangos kérdést intéztek hozzá, melyeket vétek nélkül nem is lehetett élő emberhez intézni: «Johanna, hiszi-e, hogy kegyelmi állapotban van?»

Azt hitték, hogy ezzel kibonthatatlan hálóba keritették. Ha nemet mond, bevallja, hogy nem volt méltó Isten eszközéül szolgálni. De másfelől meg, hogy felelhessen erre igennel? . . . Ki bizonyos közülünk, gyönge, gyarló emberek közül, hogy Isten kegyelmében van! Csakis a kevély, az önhitt, a pöffeszkedő, az, ki épen legtávolabb áll a tökélytől.

Hősies és kereszténvi egyszerűséggel oldta meg e gordiusi csomót.

«Ha nem vagyok a kegyelem állapotában, bár helyezne Istenem kegyessége abba. Ha benne vagyok, tartson meg benne az én Uram Istenem!»

A phariseusok elámúltak e feleleten.

De minden hősiessége mellett, Johanna mégis csak egy gyenge nő volt..... Szép felelete után, lehullott a magasból, elérzékenyült, kételkedni kezdett állapota felett és ez természetes is volt. Kétkedett és igyekezett magát bátorítni: «Ah, hogyha biztos lennék, hogy nem vagyok kegyelmi állapotban, a legszerencsétlenebb én volnék a világon... De ha bűnös állapotban volnék, szent szózataim nem keresnének fel... Szeretném ha mindenki úgy hallhatná azokat, mint én....»

Az ily beszédek azonban új ürügyeket és alkalmat szolgáltattak bíráinak; megjelentek és megint elővették, nekiestek megkettőztetett

gyűlölettel és körülvették oly kérdésekkel, melyek könnyen vesztét okozhatták. A szent szózatok nem mondották-e neki azt, hogy gyűlölje a Burgundokat?... Nem látogatta-e gyermekkorában a tündérek fáját? stb. Már most szerették volna őt megégetni, a boszorkányok máglyájára hurczolni.

Az ötödik ülésen kényes, veszedelmes oldalról támadták, látományai miatt faggatták. A püspök, ki egyszerre résztvevő, mézes beszédű lett, ily kérdéssel fogadta: «Johanna, mint szolgál az egészsége szombat óta?» — «Jól láthatja, felelt a szegény lánczravert fogoly, csak úgy a hogy lehetett »

— Johanna, hűségesen böjtöl a böjt napjain?

— Ez is a perhez tartozik?

— Minden esetre.

— Nos hát igen, mindig pontosan böjtöltem.

Ekkor látományai felől kezdték faggatni,

bizonyos jel miatt, a mely állítólag a trónörökösnek jelent meg, — szent Katalin és szent Mihály felől. Egyéb ellenséges és illetlen kérdések közt azzal is eléálltak, hogy midőn szent Mihály neki megjelent, meztelenül jelent-é meg? . . . Ezen aljas kérdésre, égi tisztasággal felelt meg Johanna: «Azt hiszik talán, hogy a mi Urunk Istenünknek nincs miből felruházza?»

Márczius 3-án ismét más kérdésekkel kínozták, vallomásokat csikartak belőle, boszorkánysága, az ördöggel czimborálása felől. «Ennek a szent Mihálynak, ezeknek a szent nőknek van-e testük, vannak-e tagjaik? Vagy angyaloknak hiszi őket?» — «Azoknak hiszem, oly tántoríthatlanúl, mint a hogy hiszek Istenben.»

Ezt a választ gondosan fölírták.

Azután átmentek a férfi öltözékre, a lobogóra: «A fegyveres emberek nem készítettek-e lobogókat, Johanna lobogója mintájára? Nem

újították-e meg azokat?» — «Igen, a mikor a nyele eltörött.» — «Nem mondotta-é, hogy ezen zászlók szerencsét hoznak?» — «Nem, csupán azt mondtam, rohanjanak bátran az angolok közé. Magam is legelől rohantam!»

«De miért jelent meg ez a zászló a reimsi templomban a fölszenteléskor, miért részesült ezen kedvezményben inkább, mint a többi kapitányok zászlói?...» «Ott lengett az minden viharban, méltányos volt tehát, hogy ott lobogjon a dícsőség ünnepén is!«

«Mit gondoltak azok az emberek, kik a lábait, kezeit, a ruháit csókolták?» — «A szegény emberek szívesen tódúltak hozzám, mert soha én bánatot nem okoztam nekik. Tehetségemhez mérten támogattam és védelmeztem őket.»

Nincs férfi szív, melyet az ily feleletek meg ne hatottak volna. Cauchon tanácsosabbnak tartotta, hogy ezután csupán néhány meghitt emberrel működjék, zajtalanul. A per

kezdete óta tapasztalni lehetett, hogy az elnökök száma minden ülésnél változott. Némelyek távoztak és ismét újak érkeztek. A vallatások helye is minduntalan változik. A vádlottat legelőször is a Rouen-i kastély nagytermében kérdezik ki, azután meg a börtönben. Cauchon, hogy a többieket ne fárassza, csak két ülnököt és két tanút vitt oda be magával, (márczius 10-től 17-ig.) Talán az bátorította fel őt, hogy így, zárt ajtók megett dolgozzék, mert immár biztos volt az inquisitio támogatása felől. A vicarius végre megkapta Francziaország általános inquisitorától a felhatalmazást arra, hogy a püspökkel egyetemben ítéljen (márczius 12).

Ezen új kikérdezések alkalmával csak néhány, Cauchon által előre kijelelt pontokhoz ragaszkodnak.

A szent szózatok parancsolták neki azon kirontást Compiègne-ből, melyen elfogták? — Erre Johanna nem felelt egyenesen. «Szent-

jeim helyesen jósolták meg nekem, hogy János napja előtt elfognak, hogy ennek úgy kell lennie, hogy ne csodálkozzam e felett, hanem nyugodjam bele mindenbe és bízzak Isten oltalmában . . . Istennek úgy tetszett, abba is belenyugszom tehát, hogy elfogtak.«

«Hiszi-e, hogy jól cselekedett, midőn atyja és anyja engedelme nélkül indúlt útnak? Nem kell mindenkinek tisztelnie édes atyját és édes anyját?» — «Ők megbocsátottak nekem.» — «Hitte, hogy nem követ el bűnt, mikor úgy cselekedett?» — «Isten parancsolta ezt nekem. Ha száz atyám és száz anyám lett volna, mégis mennem kellett.»

«A szent szózatok nem nevezték Isten leányának, az egyház leányának, nagylelkű leánynak?» — «Mielőtt Orléans ostromát abbahagyták és azóta is, a szent szózatok mindennap szűz Johannának, Isten leányának neveztek és neveznek.»

«Miért ugrott le a beaurevoiri toronyról?

(Azt szerették volna vele bevallatni, hogy meg akarta ölni magát.) — «Azt hallottam, hogy a szegény compiègne-i embereket mind egy szálig megölik, meg a hét éves gyerekeket is. Különben is tudtam, hogy eladtak engem az angoloknak. Inkább kivántam meghalni, semmint az angolok kezébe kerüljek.»

«Szent Katalin és szent Margit gyűlölik-é az angolokat?» — «Szeretik azt, a mit Urunk Istenünk szeret és gyűlölik, a mit gyűlöl.» — «Hát Isten gyűlöli az angolokat?» — «Azon szeretetről vagy gyűlöletről, melylyel Isten az angolok iránt viseltetik és arról, hogy mit művel lelkeikkel, épen semmit se tudok; de jól tudom azt az egyet, hogy valamennyit ki fogják űzni Francziaországból, azokat kivéve, kik itt vesznek el!»

«Nem halálos vétek egy embert, ki váltságdijképes, elfogni és aztán kivégezni?» — «Azt sohase tettem.» — «Franquet, Arrasból, nem végeztetett-é ki?» — «Beleegyeztem, mert

nem cserélhettem vele ki az én embereim egyikét; különben is bevallotta, hogy ő rabló volt és áruló. Pere két egész hétig tartott a Senlis-i kormányzóságnál.» — «Nem adott pénzt annak, a ki Franquet-t elfogta?» — «Nem vagyok Francziaország kincstárnoka, hogy pénzt osztogassak.» — «Hiszi, hogy királya jól cselekedett, midőn megölte vagy megölette a burgundi herczeget?» — «Ez a franczia hazának nagy kárára szolgált. De bármi volt is közöttük, én csak annyit tudok, hogy Isten engem a franczia király segítségére küldött.»

«Biztosították-e a jóslatok, hogy ki fog szabadúlni?» — «Ez már nem tartozik az önök peréhez. Azt kívánják, hogy magam ellen beszéljek?» — «A szent szózatok erről semmi említést se tettek?» — «Ez nem tartozik a perre. Megnyugszom Istenben, ki mindenható akarata szerint fog határozni....» Némi szünet után hozzá tette: »hitemre, annak se

napját, se perczét nem tudom. Legyen meg Isten akarata.» — «Szent szózatai tehát egyáltalában mitsem mondtak erről?» — «Nos tehát igen. Azt mondták, hogy majd megfogok szabadúlni. Addig is legyek vídám és bátor . . .»

Egy más napon ismét hozzáadta: »Szentjeim azt mondják, hogy nagy diadallal fogok megszabadúlni», meg azt is: «végy mindent hősies vídámsággal, ne törődjél vértanúságoddal, mert így jútsz el a Paradicsomba.» — «És a mióta ezt hallotta, egészen biztos arról, hogy üdvözűlni fog és nem jut a pokolba?» — «Biztos vagyok, annyira hiszek abban, a mit nekem mondottak, mintha már üdvözültem volna.» — «Ez a felelet döntő súlylyal bír ám!» — «Igen, reám nézve ez nagy kincs.» — «Tehát azt hiszi, hogy most már semmi halálos bűnt el nem követhet többé?» — «Azt nem tudom, de bízom Istenben.»

A bírák végre reá bukkantak a vád valódi

talajára. Itt találhattak elég ürügyet. Mert hogy boszorkánynak tűntessék föl, az ördög czimborájának, e tiszta szent szűzet, erre nem akadt semmi lehetőség, erről le kellett mondani. Hanem épen magában, szent mivoltában, mint minden mystikus lényben, volt egy megtámadható pont, — azok a titkos szózatok, melyeket az egyház tanításával egy polczra helyezett vagy talán ezeknél még előbbre. Az ihlet, melyet a tekintélyek parancsainál többre becsült, a revelatió, de a személyes revelatió, az Istennek való önmegadás. De minő Istennek? A benső Istennek.

Azzal fejezték be ezen kihallgatásokat, hogy megkérdezték tőle, akarja-e magát, minden mondásait és cselekedeteit illetőleg, az egyház határozatainak alávetni? Johanna erre így felelt: »Szeretem az egyházat és teljes örömmel támogatni óhajtanám. De azon jótettekre nézve, melyeket végrehajtottam, az ég királyában lehet csak megbíznom, benne, ki engem küldött!«

A midőn a kérdést megújították, akkor se adott más feleletet. «Az egyháznak és a mi Urunknak egynek kell lenniök.»

Figyelmeztették ekkor, hogy különbséget kell tenni a diadalmas egyház, az Isten, a szentek és az üdvözült lelkek, meg a küzdő egyház, azaz a pápa, a bibornok, a papság, a jó keresztények között, kik »jól kiválasztva» nem tévedhetnek és a szent lélek vezetése alatt állanak. «Tehát nem akarja magát alávetni ezen küzdő egyháznak?» — «A franczia királyt kerestem Isten, szűz Mária, a szentek, a felettünk való diadalmas egyház nevében. Ezen egyháznak alávetem magam, magamat és tetteimet, azt a mit végbez vittem vagy a mi még hátra van.» — «És a küzdő egyháznak?» — «Most egyebet nem felelek.»

Ha hitelt adunk az űlnökök egyikének, Johanna azt is mondotta, hogy bizonyos dolgokra nézve nem hiszen ő sem a püspöknek,

sem a pápának, se senkinek. A mije van, azt Istentől bírja!

A per kérdése íme világosan kimondatott, egész egyszerűségében és magasztosságában. A valódi vita most vette kezdetét, egyfelől a szemmel látható egyház, egész hatalmával és tekintélyével, másfelől meg a benső íhlet, mely bizonyságot tett a láthatatlan egyházról . . .

A hétköznapi szemek nem látják, de ez a nemes, szent leány tisztán látta, folyton arra szegezte szemeit és lelke mélyében hallotta szózatát, mert szívében hordta a szentjeit és angyalait . . . Ott volt az ő egyháza, onnan súgárzott Istene. Egyebütt körüskörül mély sötétség volt! . . .

Miután ilyen mederbe terelték a vitát, már nem volt többé menekvés. A vádlottnak ezután már csak veszte felé lehetett mennie. Nem engedhetett, lehetlen volt, hogy hazugság nélkül megadja, megczáfolja azt, mit oly

tisztán látott és hallott. Másfelől meg, így állíthatták ők, a tekintély megmaradhat-e tekintélynek, ha lemond törvényhatósági jogairól, ha nem büntet? A küzdő egyház a föl-fegyverkezett egyház, két élű kard van a kezében. Kik ellen? Valószínüleg az engedetlenek ellen.

Rettenetes volt ez az egyház, megtestesülve az okoskodók, a skolastikusok személyében. Ezek voltak az ihlet legelkeseredettebb ellenségei. A beauvais-i püspök méltán képviselte őket, ő rettentő és kérlelhetetlen volt. De hát a püspök felett nem voltak más bírák?

Egy rouen-i törvénytudó, ugyanaz a la-Fontaine János, a Cauchon barátja, ki oly ellenséges indulattal viseltetett a szűz iránt, azt hitte, a lelkiismerete parancsolja és kötelessége tudatni a vádlottal, ki minden tanácstól meg vala fosztva, hogy lehet még felsőbb bírákhoz is fellebbeznie, hogy bátran fordulhat azokhoz, a nélkül, hogy azért valamiben en-

gedni legyen kénytelen. Két barát azon véleményen volt, hogy a pápa szent jogai még hátra vannak. Bármily szokatlan volt is, hogy az ülnökök külön-külön meglátogassák a vádlottat és neki tanácsot adjanak, e három becsületes ember, kik látták, hogy Cauchon minden törvényes formát lábbal tapod az igazságtalanság diadala érdekében, nem habozik többé, ők maguk is megsértik e formákat, de az igazság érdekében. Bemennek bátran a börtönbe, kinyittatják az ajtókat s a felebbezést ajánlják Johannának. Johanna másnap felebbezett a pápához és a zsinathoz. Cauchon, tombolo dühében, magához rendelte az őröket és megkérdezte tőlük, ki látogatta meg a foglyot. A törvénytudó és a két barát életveszélyben forgott. Eltüntek és velök együtt elsuhant a perből a jognak utolsó kis árnyéka is.

Eleinte azt remélte Cauchon, hogy megnyerheti magának a jogi emberek tekintélyét,

mely Rouenban mindig oly hatalmas volt. Csakhamar átlátta azonban, hogy ezeket nélkülöznie kell. A midőn közölte ezen komoly törvénytudók egyikével, Lohier Jehan-nal a per első okmányait, ez habozás nélkül kinyilatkoztatta, hogy a per mit sem ér, mindez törvénytelen, az ülnökök nem szabadok, zárt ajtók mögött működnek és a vádlott, egy egyszerű leány, nem képes ily mélységes dolgokra egyedül felelni a doctoroknak! Végre a törvény embere bátran megmondta az egyház emberének, hogy: ez a per azon uralkodó becsülete ellen van irányozva, kinek érdekeit ez a leány oly szerencsével szolgálta, őt magát is oda kellene tehát idézni s a fogoly mellé védőt kell rendelni.» Ez a tiszteletet követelő bátorság, mely eszünkbe juttatja a Papinianusét Caracalla előtt, Lohier életébe kerülhetett volna. Hanem a normann Papinianus nem várta be a halált curuli székén, azonnal Rómába indúlt.

Azt lehetne hinni, hogy a theologusok részéről Cauchon nagyobb támogatásra talált. Az első kihallgatások után, felfegyverkezve azon feleletekkel, melyeket a fogoly maga szolgáltatott maga ellen, bezárkózott meghitt embereivel és főkép egy rendkivül ügyes egyetemi tudós tollát használva fel, megfogalmazott e feleletekből nehány czikkelyt, melyekre a kiválóbb doctorok és az egyházi testületek véleményét szándékozott kikérni. Ez volt akkor a gyülöletes szokás, de hát bármint átkozták is, így volt ez szokásban az inquisitió rendes pereinél. Az állítások, melyeket a szűz feleleteiből vontak ki, így általánosítva és elferdítve, mégis némi színezetével birtak a részrehajlatlanságnak. Valósággal azonban csak a feleletek gúnymásolatai, elferdítései voltak azok és előre biztosították azon ítéletet, melyre a ravasz szerző áhítozott.

De bármily ügyesen volt is ez szerkesztve, bármily rémület súlyosodott is a kérdőre vont

doctorokra, válaszuk nem volt egybehangzóan elítélő. E doctorok között, a valódi theologusok, az igazi hivők, azok, kik megőrizték a középkor szilárd hitét, nem czáfolhatták le oly könnyedén a látományokat és a szent visiókat. A tiszteletreméltó avranches-i püspök, kitől tanácsot kértek, azt felelte, hogy szent Tamás tanai szerint, semmi lehetetlen sincs abban a mit ez a leány állít és semmit se kell könnyelmüen visszavetni.

A Lisieux-i püspök bevallotta, hogy a Johanna kijelentéseit sugalmazhatta ugyan az ördög is, de emberileg hozzá tette, hogy azok egyszerű hazugságok is lehetnek és ha ő nem akarja magát az egyháznak alávetni, ám hitszakadással lehet őt vádolni és a hit dolgában gyanúsnak ítélni.

Több törvénytudó valódi normann módjára felelt, bűnösnek, nagyon bűnösnek találván a vádlottat, ha csak Isten parancsából nem cselekedett. Egy doctor-jelölt

még tovább ment. Elítélte ugyan a vádlottat, de kérte, hogy tekintve nemének gyarlóságát, mondassák el vele a tizenkét tételt, (sejtette és nem alaptalanul, hogy nem közölték azokat vele), aztán pedig felebbezzenek a pápához. Ez végnélküli elnapolás lett volna.

Az ülnökök, kik a püspöki lak kápolnájában gyültek össze, a tételek elmondását elvetették. A roueni káptalanok gyülekezete, melyhez hasonlókép kérdést intéztek, nem sietett a véleményével, nem akarta a győzelmet biztosítani azon embernek, a kit gyülölt és kitől annyira félt, nehogy az ő érsekükké legyen. A káptalanok gyülekezete szerette volna megvárni a párisi egyetem feleletét, melynek véleményét szintén kikérték. Páris feleletének kétségtelenül kedvezőtlennek kelle lennie, a gallican, az egyetemi, a scolastikus párt nem lehetett kedvező véleménynyel a szűz iránt; e párt egyik embere, Coutances püspöke a többie-

ket mind fölülmulta feleletének érzéketlensége és zordonsága által. Azt írta Beauvais püspökének, hogy úgy tekinti a vádlottat, mint a ki eladta magát az ördögnek, «mert hiányzik belőle azon két tulajdonság, melyeket szent Gregorius követel, az erény és emberiesség», továbbá állításai annyira eretnekszerűek, hogy ha azokat bár vissza is vonná, mégis folyton kemény őrizet alatt kellene őt tartani.

A fontos kérdést, hogy vajjon a benső revelatióknak el kell-é hallgatniok, önmagukat kellé megczáfolniok, a midőn ez egyház ezt parancsolja, — e fontos kérdést, melyet künt nagy zajjal és teketóriával vitattak, nem mérlegelte vajjon magában az is, a ki a leghatározottabban, a legszilárdabbúl vallott a hit mellett, de talán a lelke legmélyén, tiszta és egyszerű szíve redőiben . . . ? Azt hiszem, hogy igen.

Most azt jelentette ki, hogy aláveti magát a pápának és kérte, küldjék őt hozzá, majd meg különböztetéseket tett, aztállítva, hogy hit

dolgában ő ugyan alá van vetve a pápának, a főpapoknak és az egyháznak, de arra nézve, a mit ő cselekedett, csakis Istenben bízhatik meg. Máskor viszont meg nem tett többé semmi megkülönböztetést és minden magyarázat nélkül: «királyára, az ég és föld örök bírájára» hivatkozott.

Bármily gonddal igyekeztek is kimagyarázni, sőt iparkodtak rejtegetni minden emberi vonását, egy oly alaknak, kit tisztán égi tünemény gyanánt szerettek volna mindenki elé odaállítni, íme a tépelődései is tisztán kivehetők. Hamisan állítják, hogy végre is sikerült a bíráknak őt elámítani e kérdések valódi értelmét illetőleg. «Rendkivül finom érzéke volt», jegyzi meg igen helyesen az egyik tanú, «valódi női érzékkel birt.» Hajlandó volnék e benső küzdelmeknek tulajdonítni azon betegséget is, mely őt hirtelen meglepte és a sír szélére taszította. Egészsége csak azon időtájt állott valamelyest helyre, midőn látományai

és jelenései megváltoztak, mint maga mondja, azon időtájt, a mikor Mihály arkangyal, a csaták angyala, ki többé nem buzdíthatta, átengedte helyét Gábor-nak, a kegyelem és égi szerelem arkangyalának.

Johanna a nagy héten lett beteg. Az erős kísértés valószínüleg virágvasárnapján kezdődött. A falusi leánynak, a ki a rengeteg erdők szélén született, ki mindig, egész életén át a szabad ég alatt élt, sötét börtön mélyében kellett most töltenie husvét virágos ünnepét. Az a nagy segedelem, a melyre hivatkozik az egyház, nem szállt reá, az ajtók nem nyíltak meg.[1]

Kedden végre megnyílt az ajtó, de csak azért, hogy a vádlottat börtönéből a vár nagy-

[1] Mindenki tudja, hogy a husvéti szertartásokban leginkább megtartották a középkori formaságokat. A körmenet csukott ajtókra talál, a misemondó pap kopogtat: „Attollite portas...“ s az ajtók föltárúlnak Isten előtt.

termébe vezessék, bírái elébe. Felolvasták neki a vádpontokat, melyeket feleleteiből szerkesztettek. De megelőzőleg a püspök figyelmeztette őt arra, hogy «ezen doctorok mind egyházi hivatalnokok, tudorok és tanult emberek, jártasak az isteni és emberi jogtudományokban, írgalmasok mindannyian és jólelkűek is, tetteiket a szelídség vezeti, se boszút, se testi büntetéseket ők nem óhajtanak, csak fel akarják világosítani, az üdvösség és a valódi igazság útjára akarják vezetni. Mivel pedig ő nem eléggé jártas ily kérdésekben, a püspök és inquisitor íme azt ajánlják neki, hogy válasszon magának közülök tanácsadókat.»

A fogoly e hatalmas gyülekezet előtt, melyben egyetlen egy baráti arczot se tudott találni, szeliden így felelt: «A mennyiben az én javamért intenek és a hitre buzdítnak, én köszönettel tartozom, de a mi a tanácsokat illeti, kijelentem, hogy nincs szándékom-

ban eltérni az én Uram Istenem tanácsaitól.»

Az első tétel a legkényesebb kérdést állítá elébe: aláveti-é magát az egyháznak?

Johanna épen úgy felelt, mint megelőzőleg: »Hiszem, hogy a pápa, a püspökök és a többi egyházi főpapok arra vannak választva, hogy megőrizzék a keresztyén hitet és megbüntessék azokat, a kik ellene vétenek. De a mi az én tetteimet illeti, azokért felelősséggel csakis az Ég urának tartozom, Istennek, szűz Máriának és a paradicsom szentjeinek. Nem vétettem a keresztény hit ellen és soha nem is akarnék ellene véteni.»

Később meg így szólt: «Jobb szeretnék meghalni inkább, mintsem visszavonjam azt, a mit Isten parancsára tettem.»

Jellemzi a korszakot, a doctorok értelmetlen voltát, szolgai ragaszkodásukat a betűhöz, a szellem félreismerését, meg hogy semmit se tartottak főbenjáróbb-

nak, mint azon vétket, hogy Johanna férfi ruhát öltött.

Kimutatták neki az egyházi törvényekből, hogy azok, a kik így megcserélik nemük ruházatát, a legírtózatosabbak Isten előtt. Johanna nem akart e vádra azonnal felelni és halasztást kért másnapig. A bírák azonban mind sürgették, hogy vesse le öltözetét, mire Johanna végre kinyilatkoztatta: «hogy nincs hatalmában megmondani, mikor vetheti azt le.» — De ha megfosztják e miatt attól, hogy misét hallgasson? — «Óh a mi Urunk Istenünk hatalmas és misét szolgáltathat nekem önök nélkül is.» — «Hát nem akar női ruhát ölteni még azért se, hogy husvétkor magához vegye a Megváltót? — «Nem! Még az úrvacsoráért se cserélhetem fel öltözetemet. Én különben se teszek semmi különbséget a két ruha között.» Később azonban ingadozni látszott s kérte bíráit, engednék meg legalább, hogy misét hallgathasson. Hozzá tette: «Ha

legalább oly köntöst adnának reám, mint a milyet a polgári leányok viselnek, egy jó, hosszú köntöst!»

Szégyelt nyiltan beszélni. A szegény leány nem merte elmondani, minő helyzetben volt a börtönben s folyton minő veszedelemben forgott. Tudnunk kell, hogy három katona volt mindig vele szobájában, három veszedelmes rabló, azok közül, a kiket houspilleurs-öknek neveztek. Johanna pedig egy nagy gerendához erősen lelánczolva, védtelenül ki volt téve e durva emberek bántalmazásának. A férfi ruha némiképen oltalmazta.

E goromba katonák szeme előtt volt éjjel-nappal, bántalmazásaik és gúnyolódásaikhoz járult még az is, hogy kivülről is folytonos, aljas kémkedés ólálkodott reá. Az inquisitornak és Cauchon-nak külön külön kulcsa volt a toronyba, így a foglyot minden pillanatban meglesheték. E czélból több helyen átlyuggatták a falat s pokoli börtöne

fenekén megannyi sanda szeme volt minden kőnek.

Egyetlen vígasztalása az volt eleinte, hogy egy pappal érintkezhetett, a ki magát fogolynak vallotta, mert ő is a VII. Károly pártjához tartozott. Ez a Loyseleur, így hívták, egy normann ember volt s az angolok zsoldjában állott. Megnyerte Johanna bizalmát, meg is gyónt neki, de az alatt elrejtett írnokok hallgatóztak és feljegyezték minden szavát. . . . Azt állították, Loyseleur mind arra buzdította őt, hogy ne tágítson és így halálát akarta okozni. A midőn a felett tanakodtak, hogy kínpadra vigyék-e, (a mi úgyis teljesen szükségtelen volt, mert hisz semmit nem tagadott, semmit nem titkolt), csak két vagy három ember akadt, a ki ezt az írtózatosságot képes volt tanácsolni és a gyóntató egyike volt e háromnak.

A fogoly siralmas állapota még keservesebbre fordult a nagy hét alatt, a vallás ví-

gaszait kellett nélkülöznie. Csütörtökön kegyetlenül nélkülözte az urvacsorát, nélkülözte azon a napon, melyen Krisztus vígasztalást visz kivétel nélkül minden szegénynek és szenvedőnek. Csak Johanna nem részesülhetett a mennyei vígasztalásban, csak ő róla feledkezett meg mindenki.

Nagy pénteken, a gyászos csendnek ez ünnepén, melyen minden zaj megszűnik és kiki a saját szíve dobbanását hallgatja, — mintha a bíráké is meglágyult volna, mintha a vallásosságnak és emberiességnek egy halvány kis lángocskája vetett volna lobbot a vén scholastikusok lelkében is. Annyi bizonyos, hogy szerdán még harminczötön üléseztek és szombaton már csak kilenczen voltak együtt. Valószínüleg a szokásos ájtatosságokat hozták föl távolmaradásuk ürügyéül.

Johanna azonban újra éledt. Szenvedéseit azonosítván Krisztus szenvedéseivel, új erőt merített. Azt felelte ismét, hogy «a küzdő

egyháznak alá veti magát, h a c s a k l e h e t e t l e n t n e m k ö v e t e l a z t ő l e!» — De hát azt hiszi, hogy nincs alávetve a földi egyháznak, szent atyánknak a pápának, a bibornokoknak, az érsekeknek, püspököknek és minden más főpapoknak? — «Vagy igen, minden bizonynyal, alázatos szolgájuk vagyok, de Isten szolgálata az első!» — Benső szózatai tiltják-e, hogy magát a küzdő egyháznak alávesse? — «Azt nem tiltják, de miután Isten szolgálata mindenekelőttvaló : Övé az elsőség is!»

V.

A kísértés.

Ez a szilárdság még tartott szombaton is. De másnap hova lett? Hová azon a vasárnapon, husvét nagy vasárnapján? ... Mi ment véghez e szomorú szívben, mialatt az általános ünnepély nagy zajjal megkezdődvén, Rouen ötszáz harangja megrázkódott s vidáman hinté szerte a béke hozsannáját? ... A keresztény világ a Megmentővel együtt újjá született, de Johanna magára maradt és vele a halál.

Azon időkben mit jelenthetett egy ilyen kegyetlen elszigeteltség? Milyen hatással lehe-

tett ez egy ilyen fiatal lélekre, mely eladdig csupán csak a hitből élt? . . - Ő, ki addig daczára benső életének, látományainak és revelatióinak, mégis csak engedelmeskedett az egyház parancsainak, ki magát mindaddig az egyház hódoló leányának. »j ó l e á n y á n a k« vallotta, — mily rémülettel tapasztalhatta most, hogy egyháza ellene támad? Csak ő volt egyedül akkor, a midőn mindenki egyesült Istenben, egyedül ő volt kizárva a világ örömeiből és a közös oltári szentségből, épen azon a napon, melyen az ég kapui kitárúlnak az egész emberiség előtt! Ilyenkor egyedül és kizárva lenni! . . .

Igazságos volt ez? . . . . A keresztény lélek igen alázatos arra, hogy valaha követelje Istenét . . . Ki is volt ő tulajdonképen, ki, hogy joggal bírjon ellentmondani annyi főpapnak, annyi doctornak? Hogyan merészelt annyi okos és tanult ember előtt beszélni? Az ellenállásban, melyet egy tudatlan leány

merészelt oly tudományos emberekkel szemben, az egyszerű leány ellenállásában oly emberekkel szemben, kik tekintély dolgában magasan állottak fölötte, — nem volt vakmerőség és kárhozatos elbizakodottság? . . . Tépelődött is ő ezen minden bizonynyal.

De másfelől meg ezen ellenállás nem csupán a Johanna ellenállása volt, hanem a szentjeié, az angyaloké, kik feleleteit sugalmazták és őt mind ez ideig fentartották, bátorították . . . Miért jönnek hát épen most ritkábban, mikor szorongattatásában olyan nagy szüksége volna reájuk? Szentjeinek vígaszt hozó alakjai miért homályosabbak, miért halványulnak? . . . Az a megígért szabadulás miért késik? . . .

Kétséget se szenvedhet, hogy a fogoly sokszor, nagyon sokszor intézte magához e kérdéseket, de halkan és bizonyára czivódott is szíve mélyében szentjeivel és angyalaival. De hát olyan angyalok, kik szavuknak nem álla-

nak, valóban a világosság angyalai? . . . Bízzunk és higyjük, hogy ez az írtózatos gondolat nem villant meg lelkében soha.

Egy módon segíthetett magán. Úgy, hogy semmit vissza nem vonva, semmit nem állít többé olyan határozott erővel. Mondja így, hogy: «úgy tetszik nekem.» A törvény emberei egész természetesnek találták volna e kis fordulat használatát, de reá nézve a habozás ily eszközéhez nyulni egyértékü lett volna a visszavonással, így lemondott volna mennyei álmairól, elárulta volna édes, égi testvéreit . . . Inkább meghalni . . . És csakugyan, a szerencsétlen leány így kidobva a látható egyházból és cserben hagyva láthatatlan egyházától is, elhagyva az egész világtól, saját szívében se bízott többé, elcsüggedt és a teste is elcsüggedt . . . a lelke után roskadt.

Épen azon a napon valami halfélét ízlelt meg, melyet a kegyes beauvais-i püspök küldött neki. Azt hihette, hogy megmérgezték.

A püspöknek is érdekében állott volna ez. Johanna halála véget vetett volna a kényes pernek s bírái is megszabadultak volna minden bajtól. De ez nem lett volna az angolok ínyére. Warwick rémülten tiltakozott: «A király semmi áron nem akarja, hogy ő természetes halállal muljék ki. A király megvette őt és sokba került neki! ... Az igazságszolgáltatás által kell meghallnia, meg kell égetni ... Rajta legyenek, hogy meggyógyúljon.»

Csakugyan ápolni kezdették; komolyan megvizsgálták és eret vágtak rajta. De csak nem lett jobban. Gyenge maradt, haldoklott. Akár mert attól tartottak, hogy így kisiklik kezeik közül és meghal a nélkül, hogy valamit visszavont volna, akár mert épen ezen testi elgyengüléstől remélték, hogy szellemével is megbírnak majd, — a bírák új kísérletet tettek vele, április 18-án. Szobájában keresték őt fel és előterjesztették neki, hogy

nagy veszedelemben forog ha nem fogadja el a tanácsot és nem követi az egyház parancsait. «Valóban nekem is úgy tetszik, felelt Johanna, hogy egészségi állapotomat tekintve, halálos veszedelemben vagyok. És ha ez így van, bánjon velem Isten kedve szerint. Szeretnék meggyónni és megáldozni, hogy aztán szentelt földben pihenhessek.» — Ha fel akarja venni az egyházi szentségeket, úgy kell tennie mint a jó katholikusoknak, alá kell magát vetnie az egyháznak. Johanna semmit se felelt, hanem miután a bíró szavait ismételte: «ha testem börtönben vész el» mondá, «remélem, hogy szentelt földbe fogják helyezni És ha ezt nem teszik, bízom az Úr Istenben:»

Már az egyik kihallgatás közben kijelentette volt utolsó akaratának egyikét. Kérdés: «Azt állítja, hogy isten parancsaiból viseli a férfi ruhát és mégis halála után, női köntöst kíván?» Felelet: «Csak elég hosszú legyen, egyebet nem kérek.» Megható

felelet, mely eléggé bizonyítja, hogy sokkal kevesebbet törődött az élettel, mint a szeméremmel.

A doctorok sokáig intették, nógatták a beteget.

Azon ember, ki különösen azzal volt megbízva, hogy rábeszélje Johannát, egy párisi scholasticus, Midy Miklós mester, végre szárazon azt mondta neki: «Ha nem engedelmeskedik az egyháznak, el is lesz úgy hagyatva, mint egy szaraczénnő.» — «Én jó keresztény vagyok» felelé a vádlott szelíden, «jó keresztény módjára is fogok meghalni.»

Ez a lassúság az angolok türelmetlenségét a végletekig csigázta. Winchester azt remélte volt, hogy még a hadjárat előtt véget vettet a pernek és vallomást csikartat ki a fogolyból és így meggyalázhatja Károly királyt. És e nagy csapást mérve rá, visszafoglalja Louviers-t, a maga részére biztosítja Normandiát, az egész Szajna mentét, azután majd elme-

het Bazelbe, hogy ott egy [másik háborúhoz, a theologiai háborúhoz fogjon és ott, mint az egész kereszténység bírája, a pápákat kényekedve szerint emelje trónra vagy taszítsa le. Oly pillanatban, a midőn ily nagy dolgok álltak előtte, neki így vesztegelni kellett és várni, hogy egy leány szólni méltóztassék.

Az ügyetlen Cauchon épen megbosszantotta volt a roueni káptalanok gyülekezetét, melytől határozatot sürgetett a szűz ellen. Már előre is «nagyméltóságú érsek»-nek neveztette magát. Winchester elhatározta ekkor, a helyett, hogy feltartóztatni engedné magát a normann lassúság által, majd egyenesen a nagy theologus törvényszékhez, a párisi egyetemhez fordul.

Míg a feleletre vártak, új kísérletet koczkáztattak, hogy a vádlott ellenállását legyőzzék. A ravaszsághoz és a rémítéshez nyúltak. Egy második intő próbán a predicator, Châtillon mester, azt ajánlotta neki, (május 2-án), hogy bízzék meg látományainak valódiságát

illetőleg a saját pártjabeli emberekben. De Johanna felismerte a cselt. «Megmaradok saját biróm, az ég és föld urának ítélete mellett.» Most már nem mondotta úgy, mint azelőtt, — hogy az Isten és a pápa ítéletében. «Jól van, az egyház tehát leveszi rólad a kezét és ám lássad sorsodat úgy testileg, mint lelkileg.»

Nem is érték be a határozatlan fenyegetésekkel. A harmadik intéskor, melyet ismét börtönében végeztek (máj. 11-én) előhívatták a hóhért. Magyarázták neki, hogy minden készen áll a vallatásra . . . De ez se használt, sőt Johanna visszanyerte egyszerre minden lelki erejét, bátrabb volt mint valaha. Mintha a kísértés után ismét felemelkedvén, egy fokkal közelebb jutott volna az égi tökélyhez. «Gábor angyal jelent meg, mondá, és bátorított. Ő az, bizonyítják szentjeim . . . Isten rendeletére tettem mind azt, a mit tettem, a trónnak soha semmi hatalma nem volt fölöttem. Ha tagjaimat széttépik is, a lelkemet szakít-

sák ki bár testemből, nem mondhatok egyebet.« Szelleme annyira sugárzott, hogy utolsó ellenfelét, magát Châtillont is meghatotta és melléje állott. Kijelentette, hogy egy ily módon vezetett per, előtte semmisnek tetszik. Cauchon, magán kívül a méregtől, elhallgattatta.

Végre megérkezett az egyetem válasza. Ítélt a tizenkét tétel szerint, — ez a leány az ördöggel czimborál, Istentelenül viselkedett szülei iránt, keresztény vérre szomjúhozik, stb. stb. Ez volt a theologiai facultás véleménye! A jogi facultás mérsékeltebbnek mutatkozott. Büntetendőnek nyilatkoztatta ki a foglyot, hanem két megszorítással. 1-ször, ha megátalkodott marad; 2-szor, ha valóban józan észszel bír.

Az egyetem egyszersmind felírt a pápához, a bíbornokokhoz, az angol királyhoz, dícsérve a beauvais-i püspököt és kinyilatkoztatta, hogy »nagy komolysággal vezetett mindent, szent és igazságos módon, úgy, hogy mindenki meg lehet vele elégedve«.

Ily ítélet birtokában, némelyek azt akarták, hogy ne várjanak tovább, hanem azonnal hurczolják máglyára Johannát. Ez kellő elégtétel lett volna a doctorokra nézve, kiknek tekintélyét Johanna nem ismerte el, de az angoloknak ez még nem lett volna elég. Nekik okvetlen arra volt szükségök, hogy Johanna visszavonjon mindent, mert csak ez gyalázhatta meg Károly királyt. Más intéshez és egy új predicátorhoz fordultak, Morice Péter mesterhez, de a kivel szintén nem mentek többre. Hiába hivatkozott az a párisi egyetem tekintélyére, »az összes tudományok világosságára». — »Ha magát a hóhért s a máglyát látnám magam előtt, ha a lángok közt volnék bár, kiálta fel, csak azt ismételném, a mit már mondtam.«

Így érték meg május 23-át, pünkösd másod napját. Winchester nem maradhatott többé Rouen-ban, végét kellett már vetni a dolognak. Elhatározták, hogy egy nagy és nyilvános és rettentő jelenetet rendeznek, mely végre meg-

rémíti a makacs ellenállót vagy legalább is megingatja a nép hitét. Megelőző este Loyseleur, Châtillon és Morice predicátorokat küldték hozzá, azon izenettel, «ha aláveti magát az egyháznak, ha leveti a férfi ruhát, az egyház embereinek adják át és így megszabadul az angolok kezeiből.»

A Saint-Ouenféle temetőben ment végbe minden, azon szép, komoly külsejü templom megett, mely már akkor fel volt építve, úgy, a hogy most látjuk. Az egyik bekerített vérpadon foglalt helyet Winchester bíbornok, két bíró és harminchárom ülnök, kik közül a legtöbbnek scrib-je lábainál helyezkedett el. A másik vérpadon, a törvényszolgák és kínvallató emberek közt, állt Johanna, férfi ruhában. Még irnokok is voltak ott, hogy vallomásait feljegyezzék és egy predicátor, a kinek őt folyton intenie kellett. Lent a tömeg között egy megdöbbentő hallgatót lehetett észre venni, a hóhért a szekerén, ki készen állott, hogy azon-

nal elvigye a fogolynőt, a mint oda ítélik neki. A kirendelt predicátor, egy híres doctor, Érard Vilmos, úgy vélte, hogy fel kell használni ily ritka alkalmat, szabad tért engedett ékesszólásának és túlbuzgalma által mindent elrontott. »Óh nagy nemes franczia ház, kiálta fel, te a ki mindig a valódi hit támasza voltál, hogyan engedted magadat igy rászedetni, hogyan szövetkezhettél egy ily eretnek, az igaz hittől elszakadt nyomorúlt leánynyal! . . .« Egész eddig a vádlott tűrelemmel hallgatott. A predicátor most feléje fordult és újját felemelvén, mondá: «Hozzád szólok, Johanna. Azt állítom, hogy királyod eretnek és hitehagyott.« E szavakra a bámulatos leány, megfeledkezve minden veszélyről, csengő hangon megszólalt: «Hitemre felség, bocsásson meg, de királyom a legnemesebb keresztény a keresztények között, ki legtöbb áhítattal szereti a hitet és az egyházat, nem olyan, mint a minőnek ön festi őt.« — »Hallgattassák el!« dörgé Cauchon.

És így, annyi erőlködés, annyi készülődés, annyi költség és munka kárba veszett. A vádlott megmaradt állítása mellett. Csupán azt csikarták ki belőle ez alkalommal, hogy késznek nyilatkozott magát alávetni a pápának. »A pápa igen messze van«, felelé Cauchon. Erre felolvasta a vádiratot, mely előre el volt készítve; többek közt ez is abban volt: »de sőt makacs ellenállással még azt is megtagadta, hogy magát a pápának és a zsinatnak alávesse, stb.« Ez alatt Loyseleur, Érard kértek, könyörögtek neki, hogy szánja meg önmagát. A püspök, új reményre ébredve, félbeszakította az olvasást. Erre az angolok dühösek lettek; Winchesternek egy irnoka azt mondá Cauchon-nak: »látszik, hogy kedvezni akarsz a leánynak.« A bíbornok káplánja ugyanezt állította. »Hazudsz!« kiáltá neki a püspök. — »Te pedig elárulod a királyt«, felelé a másik. És a komoly egyének már azon a ponton álltak, hogy egymást verik meg a vérpadon.

Érard azonban nem veszítette el reményét, tovább fenyegetődzött és könyörgött, »Johanna, mi annyira szánunk téged.« A másik percben pedig: »Vond vissza szavadat, különben megégetünk!« Mindenki hozzájárult, még a jó törvényszolga is, ki szánalomtól meghatva esedezett neki, hogy engedjen és jót állt arról, hogy akkor megszabadul az angolok kezéből és átadják az egyháznak. »Nos hát aláirom«, mondá végre Johanna. Erre Cauchon, a bíbornok felé fordulva, tiszteletteljesen kérdé tőle, hogy mit kell tenni? — »Vezeklésre kell őt bocsátani«, felelé az egyházi főnök.

És Winchester irnoka kihúzott ingújából egy hat soros kis visszavonást, (az, melyet később kiadtak, hat lapra terjedt), kezébe adta a tollat, hanem Johanna nem tudta a nevét aláirni. Elmosolyodott és egy kis kört rajzolt alá. Az irnok megfogta a kezét és egy keresztet húzatott vele.

A kegyelmi ítélet rendkívül szigorúan szólt:

»Johanna, mi téged mérsékelt indulatból és kegyelemből íme arra ítélünk, hogy napjaidnak hátralevő részét börtönben töltsed, a fájdalom kenyerén és a gyötrelem vizén, hogy ott sirassad bűneidet!«

Az egyházi bíró befogadta őt, hogy bűnei megbánásához fogjon, azonban semmi esetre se másütt, mint az egyházi börtönökben. Az *in pace*-nek bármily kemény volt is, legalább ki kellett őt szabadítnia az angolok kezéből és bántalmazásaiktól megszabadítva őt, legalább női becsületét kellett volna megmentenie. Elképzelhető tehát, mily nagy lőn Johanna meglepetése és kétségbeesése, a midőn a püspök hidegen mondá: »Vigyék vissza oda, a honnan elhozták.«

Mintha semmi se történt volna. Így kijátszva őt, remélhették, hogy Johanna majd ismét visszavonja visszavonását. De ha ezt következetesen keresztül akarta volna is vinni, az angolok dühe ezt nem engedte volna meg. Azon remény fe-

jében érkeztek volt Sain-Ouen-ből, hogy a boszorkányt a máglyán fogják látni. Szívszorongva lestek erre és hihetetlen volt, hogy így üres kézzel visszatérjenek vagy csak azzal a kis írással. Hogy őket egy kis haszontalan irka-firkával fizessék ki! Azon pillanatban, a melyben a püspök félbeszakította az ítélet olvasását, a kövek repülni kezdtek a verpad felé, a bíbornok tekintélyét többé számba nem vette senki. A doctorok életüket koczkáztatták, midőn leszálltak s a térre értek, mindenütt kivont kardok villogtak feléjök; még a legmérsékeltebb angolok sem elégedtek meg csupán a bántó felkiáltásokkal: »Papok, ti nem érdemlítek meg, nem szolgáltátok meg a király pénzét!« A doctorok reszketve siettek el és alig tudták kihebegni, hogy: »ne aggódjanak, majd megtaláljuk még őt!«

Nem csak a katonaság söpredéke, hanem az angol m o b is ép ily vérszomjat tanúsított és csak olyan bőszültek voltak. A becsü-

letes emberek, az előkelők, a lordok, a király embere, az ő nevelője, Warwick lord a katonákkal együtt ismételte: «A király dolga roszul megy, a leányt nem fogják megégetni.»

Warwick, angol felfogás szerint, épen a legbecsületesebb, legkifogástalanabb ember volt, tetőtől-talpig gentleman. Bátor és vakbuzgó létére, mint ura V. Henrik, elszánt védelmezője a megállapított és elismert egyháznak, elzarándokolt a szent földre és egyéb lovagias tetteket is végzett, útközben soha egy lovagjátékot ki nem került. Ő maga is rendezett egyet, a legfényesebbek és leghíresebbek egyikét, Calais kapuinál, melyben az egész franczia nemességet, a lovagokat mind kihívta. Azon ünnepnek emléke sokáig fenmaradt. Warwick bátorsága, bőkezű pompája és fénye nagy mértékben egyengette az útat a királyokat teremtő Warwick előtt.

Azonban daczára ezen lovagiasságnak, Warwick azért ép oly elkeseredettséggel sür-

gette egy nőnek, egy hadi fogolynak a halálát. Az angolok s ezek közt a legjobb, az, kit a legtöbbre becsültek, minden lelki furdalás nélkül írta a halálos ítéleteket a papok ellen és készen voltak a tűz által pusztítni el azt, ki őket karddal kezében alázta meg.

A nagy angol nemzetnek, annyi jó és komoly tulajdona mellett, van egy hibája, mely még erényeit is megrontja. Ez az óriási, mélyen gyökerező hiba — a dölyf. Kegyetlen lelki betegség ez, mindamellett náluk mégis valódi szellemi táp, mely lelköket élteti és megmagyarázza nem egy ellenmondásukat, tettüknek nem egy titkát. Náluk az erény vagy a bűn majd mindig egyaránt csak ez a dölyf; nevetséges oldalaikat is többnyire ez magyarázza. Ez az ő büszkeségük és ebben rendkivül érzékenyek és sérthetők. Nagyon sokat szenvednek e miatt és újra büszkeségüket helyezik abba, hogy e szenvedéseket eltitkolják. Hanem ezek mégis kitörnek. Az angol

nyelv két igen találó kifejezést nevezhet egészen magáénak, a disappointment és mortification kifejezéseket. [1]

Ez az önimádás, az énnek ez önmagát tömjénező vallása, ez buktatta meg a Sátánt is, ezt az istentelenséget. Annyi emberi erénynyel, annyi komolysággal és külső becsületességgel, annyi bibliai észjárással egy nemzet sincs annyira távol az üdvözülhetéstől. Shakespeare-től [2] Miltonig, Miltontól Byronig az ő szép és egyszerü irodalmuk skeptikus, zsidó szellemü, sátáni. «A jog tekintetében, — mondá igen helyesen egy tudós törvénytudó, — az angolok zsidók, a francziák pedig keresztények.»

[1] Ez utóbbit az ascéták is használták, hanem úgy hiszem az angolok alkalmazták legelőször a hiuság önkénytelen szenvedéseire és vitték át az isten vallásáról az emberi ész vallására.

[2] Nem emlékszem hogy olvastam volna Shakespeare-ben Isten nevét; ha ritkán elé is fordul, az csak véletlenül minden vallási érzelem nélkül. Miltonnak valódi hőse pedig a Sátán.

Azt a mit ez a jogról mondott, igen találóan állíthatta volna egy theologus a hitről is. Az amerikai rézbőrüek, kik gyakran oly éleslátásuak és oly eredetiek, ezen megkülönböztetést a saját módjuk szerint így fejezik ki: «Krisztus francia volt, a kit az angolok feszítettek keresztre Londonban, Poncius Pilátus meg Nagy Britannia szolgálatában volt tisztviselő.»

A zsidók soha se voltak úgy feltüzelve Jézus ellen, mint az angolok Johanna ellen. Meg kell adni, hogy kegyetlenül megsértette volt őket és a legérzékenyebb helyen, azon mély és együgyü bámulatban, melyet önmaguk iránt tápláltak. Orléansban a legyőzhetetlen rendőrség, Talbot-val élén, megszaladt. Jargeaunál, egy várban, kitünő falak megett, elfogatták magukat. Pataynál megfutottak, eszeveszetten futottak egy leány előtt .... Ezt mind nehéz volt megemészteni, ezen rágódtak szünetlenül a sápadt, hallgatag an-

golok .... Egy leány ejtette őket ily rettegésbe s még az se bizonyos, ha nem rémíti őket még most is, így, lelánczolva; de talán nem is ő, hanem inkább az ördög, a kinek ő volt az ügynöke. Legalább is így igyekeztek ezt hinni és másokkal is így szerették volna elhitetni.

Mégis egy nehézség rejlett mindebben, az, hogy Johannát ártatlannak mondották, már pedig tudni való, hogy az ördög nem köthet szerződést egy ártatlan leánynyal. A legokosabb elme, melylyel az angolok dicsekedtek, Bedford regens, elhatározta, hogy kideríti ezen kérdést. Az se lehetetlen, hogy hatalma, földöntúli ereje épen ártatlanságából fakad s ha azt elveszti, akkor menten leszáll a többi asszonyok színvonalára.

Szegény Johannát e végveszedelemben mind eddig csak a férfi ruhája védelmezte meg. Hanem sajátságos az valóban és soha senki se akarta megérteni, miért ragaszkodott ahoz any-

nyira. Barátai, ellenségei, mindnyájan megbotránkoztak ezen. Mindjárt a kezdettől fogva, kénytelen volt e miatt védekezni a Poitiers-i asszonyokkal szemben. A midőn elfogták s a Luxembourgbeli nők őrizete alatt állott, e jó asszonyok arra kérték, hogy öltözködjék úgy, mint a hogy egy becsületes leányhoz illik. Az angolasszonyok főkép, kik mindig nagy zajt csaptak szemérmességükkel és ártatlanságukkal, szörnyű dolognak találhattak ily öltözetet és «türhetetlenül illetlennek.» Bedford herczegné női ruhát küldött neki, de ki által? Egy férfi, egy szabó által. Ez a merész és elbízott ember, maga akarta a ruhát reá feladni és miután Johanna őt elutasította, habozás nélkül kezet emelt ellene, az ő szabó kezét arra, ki a francia zászlót lobogtatta diadalról-diadalra!.... Johanna arcul ütötte.

És ha a nők se értettek ezen nőies kérdéshez, mennyivel kevésbé érthették azt a papok!.... Hivatkoztak egy negyedik szá-

zadbeli zsinat rendeletére, mely egyházi átokkal sujtotta az ily ruha cserét. Nem vették számba, hogy ez a tétel oly kornak volt szánva, mely alig vergődött volt még ki a pogány romlottságból. A VII. Károly pártján levő doctorok, Johanna védelmezői, nagy zavarban vannak, midőn őt ezen pontra nézve kell igazolniok. Az egyik elmondja, minden alap nélkül, hogy a mint lóról leszáll, azonnal magára ölti női ruháit. Bevallják, hogy «Eszter meg Judit más módokat, természetesebbeket és nőiesebbeket használtak arra, hogy diadalmaskodjanak Jehova népének ellenségein.» Ezen theologusok, kik annyit foglalkoztak a lélekkel, úgy beszélnek, mintha számba se vennék a testet. Csak a betüt kövessék, az írott törvényt és akkor a lélek is meg lesz mentve! A földi részekből lesz, a mi lehet .... Meg kell bocsátani egy szegény egyszerü leánynak, hogy nem értett oly jól a szőrszálhasogatáshoz.

Szomorú törvénye az a mi földünknek, hogy

a lélek és a test oly szorosan egymáshoz van kapcsolva. A lélek maga után hurcolja a testet, ennek eshetőségei őt is beszennyezhetik és mégis felelős róla .... Ez a végzetszerüség mindíg súlyos, de mennyivel súlyosabb még a vallás törvényei előtt, melyek azt parancsolják, hogy el kell tűrni a meggyalázatást és nem engedik meg, hogy a veszedelemben forgó becsület úgy védje magát, hogy martalékul dobva a testet, a szellemek világába meneküljön!

VI.

A halál.

Pénteken és szombaton át, megfosztva férfi ruháitól, a szerencsétlen fogoly folyton reszketett. A vad, nyers természet, a dühös gyűlölet, a bosszú, minden arra bíztathatta azon gyáva lényeket, kik őt környezték, hogy előbb meggyalázzák azt, a kit meg akartak égetni. Különben is állami érdekkel mentegethették gyalázatos viseletüket, miután meg akarták Johannát fosztani azon földöntúli hatalomtól, melytől az angolok annyira rettegtek. Talán újra visszanyerik bátorságukat, ha megtudják, hogy ez a hősnő csak olyan asszony, mint a többi. Gyóntatója állítása szerint, a kinek Johanna állítólag elmondta,

egy angol, de nem egy közönséges katona, hanem egy gentleman, egy hazafias lord áldozta volt fel hősiesen magát, hogy sértegessen egy leláncolt nőt és midőn az fehéren, mint egy angyal, szembe állt vele, agyba-főbe verte őt.

«A midőn bekövetkezett vasárnap reggele, a Szent Háromság napja és föl kellett kelnie, (mint a hogy elmondotta annak, ki ezt följegyezte)[1] így szólt az angolokhoz, őreihez: «oldjátok le lánczaimat, hogy fölkelhessek.» Az egyik közülök, letépte róla a női öltözetet s elébe borította a zsákot, a melyben férfiruhája volt, aztán így szólt hozzá, — hát kelj föl!»

«Uraim», könyörgött Johanna, «tudjátok, hogy nekem nem szabad ezt felvennem, semmi esetre se fogom fölvenni.» És ez az alávalóság eltartott délig. Végre is Johanna, testi nyo-

[1] Massieu törvényszolga tanuvallomása, ki őt a máglyáig követte.

moruság miatt arra lévén kényszerítve, hogy kimenjen, felvette e férfi öltözetet. Midőn visszatért, nem akartak neki mást adni, bármint könyörgött is hóhérainak.

Tulajdonkép nem állott az angolok érdekében, hogy a Szűz ismét férfi öltözetet öltsön magára és így semmissé tegyen egy oly nehezen kicsikart visszavonást. Hanem dühök ekkor már nem ismert határt. Saintrailles merész kisérletet kockáztat Rouen ellen. Gyönyörű fogás lett volna, a bírákat itélőszékeiken fogni el, Winchestert és Bedfordot Poitiersbe átvinni. Ez utóbbit visszajövet is majdnem elfogták Rouen és Páris között. Nem volt többé semmi biztonság az angolokra nézve, addig míg ez az átkozott leány életben marad, mert alkalmasint a börtönben is folytatta igézetes munkáját — neki veszni kellett.

Az ülnökök, kiket azonnal értesítettek, hogy jőjjenek a várba és vegyék tudomásul az öltönycserét, több száz angolt találtak az

udvaron, a kik útjokat állották. Ugy okoskodván, hogy e doctorok, ha bejuthatnak, majd még mindent elrontanak, ellenük emelték alabárdjaikat és kardjaikat, üldözőbe véve, áruló Armagnac-oknak csúfolva őket. Cauchon, kit nagy nehezen lehetett csak oda bevezetni, a vidámot adta, hogy Warwick kedvében járjon. Nevetve mondá: «Johanna most már meg van fogva!»

Hétfőn visszatért az inquisitor-ral és nyolc ülnökkel, hogy a Szűzet kikérdezze és megtudja tőle miért vette fel a férfi-ruhát. Johanna semmi mentséget se hozott fel, hanem bátran szembeszállva a veszedelmes helyzettel, azt mondá, hogy ezen öltözet jobban illik reá mindaddig, míg férfiak fogják őt őrizni. Különben se tartották meg vele szemben adott szavukat. Szentjei mondották neki, nagy kár volt valamit visszavonni azért, hogy életét megmentse. De már többé nem vonakodott, ismét magára öltötte a női öltözetet. «Adjanak nekem

szelid és biztos börtönt, jó leszek és mindent meg fogok tenni, a mit az egyház parancsol!»

A püspök, a hogy kiment, találkozott Warwick-al és sok más angollal. Jó angolnak akarván előttük mutatkozni, az ő nyelvükön mondá: «Farewel, Farewel.» Ez a vidám «Isten velünk» körülbelől annyit tett: «Jó éjszakát, nemsokára a végire érünk!»

Kedden a bírák nagy gyűlést tartottak a püspöki lakban. Mindenféle bírákból toborozták azt össze. Ülnökökből, kik csak az első üléseken vettek volt részt, másokból, kik soha se működtek még, aztán különböző egyénekből, papokból, meg három orvosból. Elmondották ezeknek a történteket és véleményüket kérték. Ezen vélemény azonban egészen más volt, mint a minőt vártak. Azt határozták, hogy elő kell hivatni a fogolynőt és el kell neki még egyszer olvasni a visszavonási okmányt. Alig ha lett volna ez most már a bírák hatalmában. Ott már

nem lehettek bírák, sem ők nem itélhettek, a katonák dühe s a kivont kardok itéltek. Vér kellett! Még a bíráké is könnyen megeredhetett. Tehát csak megjelenési parancsot bocsátottak ki, nagy sebesen, más nap nyolc órára. Most csak azért kellett Johannának megjelennie, hogy megégessék.

Cauchon reggel gyóntatót küldött hozzá, Ladvenu Martin apátot, hogy ez «értesítse haláláról és bűnbánatra birja» .... És a midőn kijelentette a szegény leánynak, hogy minő halállal kell kimulnia azon a napon, az fájdalmasan felsikoltott, tördelte kezeit és a haját tépte: «Oh jaj! így bánnak hát velem, ily irtózatosan és kegyetlenül! Lehetséges-é, hogy e testet, mely oly tiszta és ép, mely soha se volt beszennyezve, ma felemésszе a tűz és hamuvá váljék? ... Oh! oh! Hétszer jobban szeretném, ha fejemet vennék, mint sem hogy így megégessenek! ... Én az Istenre hivatkozom, a mindenható bíróra, mind azon

igazságtalanságért és lelketlenségért, mit ellenem elkövetnek!»

A fájdalomnak ezen első kitörése után lecsendesült és meggyónt. Aztán áldozni akart. A barát zavarban volt. Nem tudta mit tegyen, hanem a püspök, a kihez kérdést intéztek, azt felelte, hogy «bátran adhatnak neki urvacsorát s mindent a mit kiván.» Tehát azon pillanatban, a midőn eretneknek, elpártoltnak ítélte, a midőn az egyházból kiutasította, megajándékozta azzal, a mit az egyház csak híveinek nyújt. Talán még egy utolsó emberi érzés szállta meg e hamis lelkü bíró szívét és azt gondolta magában, hogy elég lesz a szegény teremtést megégetni, nem kell még kétségbe is ejteni és kárhozatra juttatni. Vagy talán az álnok pap csak azért engedélyezte a szentségek fölvételét, mert annak semmi fontosságot nem tulajdonított, de azzal lecsillapíthatta és elhallgattathatta a vértanut . . . Különben is mindent zaj nélkül akartak eleinte

keresztülvinni. Az úrvacsorát gyertyák és stóla nélkül vitték be hozzá. Hanem a barát panaszt emelt és a roueni egyház erről idejekorán értesítve, tüntetőleg kiakarta fejezni, hogy mit tart Cauchon ítéletéről. Az úrvacsorát lobogó fáklyák fényénél, számos pap kiséretében küldötte el, a kik litániákat énekeltek az utcákon végig és buzdították a két felől térdeplő népet, hogy imádkozzék Johannáért.

Az úrvacsora felvétele után, mit Johanna könnyek között fogadott, megpillantotta a püspököt és így szólt hozzá: «Püspök, én te éretted halok meg . . .» És még: «Ha egyházi börtönbe tettél volna át és egyházi őröket adtál volna mellém, mind ez nem így történt volna. Istenre hivatkozom ellened!»

Azután észrevevén a jelenlevők közt Morice Pétert, egyikét azoknak, a kik őt intették volt, azt mondá neki: «Ah Péter barát, hol leszek ma este?» — Nincs-e jó reménye Istenben? — «Oh igen, Isten segítségével a paradicsomban leszek!»

Ekkor kilenc óra volt. Női öltözetet adtak reá és egy szekérre helyezték. Mellette állott gyóntatója, Ladvenu Martin, Massieu törvényszolga pedig a másik oldalán. Az az augustinus barát, Isambart, a ki már annyi bátorságot és annyi szánalmat tanusított, nem akarta elhagyni. Azt állították, hogy a nyomorult Loyseleur is felmászott a szekérre és bocsánatot kért Johannától. Az angolok megölték volna ezért, ha Warvick meg nem védelmezi

Mind ez ideig a Szűz még soha sem esett végkép kétségbe, talán egyedül azon kisértési hetet kivéve, a nagyhét idejét. Mind a mellett, hogy ismételte azt, mit nehányszor mondott: «Az angolok meg fognak ölni», szíve mélyében nem hitte. Nem gondolta, hogy végkép sorsának engedik őt át, hitt királyában, jó francia népében. Világosan kimondta: «Lesz a börtönben vagy az itéletnapján valami zürzavar, mely alatt engem kiszabadítanak . . . Kiszabadítnak nagy diadallal! . . .» De még azon

esetre, ha a király és a jó nép is elhagyták volna őt, más segedelemben is bízott, azoknál hatalmasabb és biztosabb mennyei barátainak, szeretett, drága szentjeinek a segedelmében! A midőn Szent Péter ostromolta és övéi őt elhagyták, a szentek láthatatlan sereget küldöttek segítségére, mely őt megvédelmezte. Hogyan hagyhatnák most cserben engedelmes leányunkat? Annyiszor igértek neki üdvöt és felszabadulást!...

Minők lehettek tehát Johanna gondolatai, a midőn átlátta, hogy csakugyan meg kell halnia! A midőn a végzetes szekérre helyezve lassan haladt át a reszkető tömeg között, midőn nyolcszáz fölfegyverkezett angol, lándzsákkal és kivont kardokkal őrizte őt. Sírt és panaszkodott, de se királyát, se szentjeit nem vádolta.... Csak azt sohajtotta: «Oh Rouen, Rouen! Itt kell tehát meghalnom?»

E szomorú út végállomása a régi vásártér vala, a halpiac. Három vérpadot állítottak ott

tel. Az egyiken pompázott az érseki szék, a királyi trón, az angol bíbornok trónja s körülte a főpapok ülőhelyei. A másikon a gyászos dráma szereplőinek kellett helyet foglalniok, a predikatornak, a bíráknak, a helytartónak és az elitéltnek. Külön állott egy nagy gypsz vérpad, jól meghordva fahasábokkal; pazarul felszerelték, ijesztő magasra rakták. És ezt nem csupán a kivégzés ünnepélyességéért csinálták így, más oka is volt ennek. Azért volt a máglya oly magasan rakva, hogy a hóhér azt csakis alulról gyújthassa meg és ne legyen képes a kínszenvedést megrövidítni, se pedig a vértanut előre kivégezni, mint azt másokkal is megtette, így akarván enyhíteni az irgalmatlan kínokat.[1] Itt nem arról volt

[1] „Miért is el vala keseredve és nagy volt az ő szánalma . . .“ Ez a részlet és mind azok, a melyek itt következnek, szemtanuk vallomásából vannak átvéve, Ladvenu Martin, Isambert, Toutmouillé, Manchon, Beaupère, Massieu stb. tanuvallomásából. Lásd a levéltár (III. 489. 508.)

szó, hogy rászedjék az igazságszolgáltatást s csak egy holttestet adjanak át a lángoknak, mindnyájan úgy akarták, hogy Johannát elevenen égessék meg, hogy a farakás tetejére kötözve őt, minden kíváncsi szem jól meglássa. Ha ilyen lassan, ilyen hosszasan kapnak majd belé a lángok az óriási tömeg előtt, remélhették hóhérai, hogy végre is csak tanusítani fog majd némi gyengeséget, hogy talán kiszalaszt valamit, a mit visszavonásnak lehet majd feltüntetni, egy-két érthetetlen szót, melynek más, alkalmas magyarázatot lehet adni, — holmi aljas rimánkodó vagy megalázó kegyelemért könyörgést, szóval valamit, a mit egy halálra rémült nőtől várni lehetett . . .

Az irtózatos szertartás egy szónoklattal kezdődött. Midy Miklós mester, a párisi egyetem egyik «lumen»-je ezen épületes mondásról papolt: «A midőn az Egyház egyik tagja beteg, az egész Egyház beteg.» Ez a szegény Egyház csakis úgy gyógyulhatott meg, hogyha ezt a

beteg tagját kivágják. A szokott befejezéssel végezte: «Johanna menj el a Békébe, az Egyház téged meg nem védelmezhet.»

Erre az egyházi bíró, a beauvais-i püspök kenetteljesen szólította fel őt arra, hogy foglalkozzék lelkiüdvösségével, szánja bűneit, buzduljon áhítatos töredelmességre. Az ülnökök azt állították, hogy jogszerű lett volna neki felolvasni a visszavonását, de a püspök ezt nem tette. Félt a meghazudtolásoktól, a viszonvádaktól. A szegény leány azonban távol vala attól, hogy élete felett így alkudozzék, egészen más gondolatok töltötték el a lelkét. Még mielőtt vezeklésre szólították volna, térdre borult, Istenhez, Szűz Máriához, Szent Mihályhoz és Szent Katalinhoz fohászkodott és megbocsátott mindenkinek, bocsánatot kérve a jelenlevőktől, azt mondván a körülötte állóknak: «Imádkozzatok érettem!» . . .

És főkép a papokat kérte arra, hogy mondjanak majd egy-egy misét lelke üdvösségiért...

Mind ezt oly áhítatos, oly szelíd, oly megható módon tette, hogy az általános megindulás emberről-emberre terjedt, senki többé vissza nem tudta magát tartóztatni. A beauvaisi-i püspök sírt, a boulogne-i zokogott és ime maguk az angolok is könnyekre fakadtak és meg voltak indulva, Winchester úgy, mint a többiek mindannyian.

Az általános megilletődés közepette történt-e, a könyekkel együtt jár bizonyos gyengeség, de hősnőnkből egy pillanatra ismét egyszerű, gyenge nő lett és állítólag bevallotta, hogy immár látja, neki nem volt igaza, megcsalták a midőn szabadulást igértek neki. Erre nézve nem igen adhatunk hitelt az angolok érdekelt tanubizonyságának. Azonban igen kevéssé kellene ismerni az emberi természetet, semmint kételkedni lehessen, hogy így megcsalatva, reményében, hitében így megalázva, meg ne ingott volna . . . Kimondotta-e a szót? Az nem bizonyos, de állítom, hogy gondolta.

A bírák azonban, kik egy perczre ellágyultak és megzavarodtak, magukhoz tértek, ismét bátrabbak lettek. A beauvais-i püspök letörülvén könnyeit, az itéletet kezdte olvasni. Elésorolta az elitéltnek minden bűnét, eretnekségét, bálványimádását, a gonosz szellemek idézését, elmondta, mily kegyesen nógatták őt vezeklésre, de aztán, elcsábítva a hazugságok hazugsága által, mint esett ismét vissza, fájdalom, mint a kutya, mely visszatér ahoz, mit gyomra kiadott... Igy tehát kimondták, hogy «rothadt tagja levél te az Egyháznak és mint ilyent, kimetszünk belőle tövestől. Ime átadunk téged a világi hatalmaknak, kérve mindazonáltal ezeket, hogy enyhítsék itéletüket s kiméljenek meg téged a haláltól, tagjaid megcsonkításától.»

Igy elhagyatva az egyháztól, Johanna egyedüli bizalmát ismét Istenbe helyezte. Keresztet kért. Egy fakeresztet nyújtott föl neki egy an-

gol, melyet két durva léczből rögtönzött. Johanna csakolyan áhítattal fogadta azt, megcsókolta és köntöse alá dugta a durva keresztet, eleven bőrére .... Az egyház keresztjére vágyott, hogy szemei előtt tarthassa azt, egész haláláig. A jó törvényszolga, Massieu és Isambart apátnak sikerült végre előkeríteni a Saint Sauveur plébánia keresztjét. De míg a keresztet csókolta és Isambart lelkesítő igéit hallgatta, az angolok kezdtek rájönni, hogy mind ez nagyon soká tart már! Legalább is dél lehetett már. A katonák zúgtak s a kapitányok azt kiabálták a papoknak, hogy hát ebédre is ott akarják tartani őket! ... És azután türelmőket végkép elveszítvén, be se várva a tartományi helyettes parancsát, kinek egyedül lett volna joga elrendelni a halált, felparancsoltak két őrmestert a szekérre, hogy ragadják ki Johannát a papok kezéből. Majd fegyveres emberek vették őt körül és a hóhérhoz hurcolták, megparancsolva annak:

«Teljesítsd kötelességedet»! . . . A katonáknak vad dühe kimondhatlan borzadályt keltett, többen a jelenlevők közül, sőt még a bírák is menekültek, hogy ne legyenek tanui a történendőknek.

Midőn Johanna a földre ért, körülvéve az angoloktól, kik ellene emelték durva kezeiket, megborzadt, elhalványodott és testi ereje megroskadott. Ujból így kiáltott: «Oh Rouen, itt lesz tehát utolsó lakhelyem! . . .» De többet nem szólt és ajkaival nem vétkezett, a borzalmak és kétségbeesések e pillanatában . . . .

Nem vádolta se királyát, se szentjeit. De felérve a máglya tetejére és megpillantván a messze terjedő nagy várost, a mozdulatlan és néma óriási tömeget, meg nem állotta, hogy így ne szóljon: «Oh Rouen, Rouen, nagyon félek, hogy majd te szenvedsz halálomért!» Az, ki a népet megmentette és kit a nép elhagyott, oh bámulatraméltó lelki szelídség, ha-

lálakor is csak őt szánta és érette sóhajtott . . . .

Megkötözték s ily gyalázatos «püspöksüvegelt» felírás alá helyezték: «Eretnek, elpártolt, bálványimádó.»

És a hóhér meggyújtotta a tüzet . . . . Johanna észrevette ezt a magasból és felsikoltott . . . . Azután pedig, mivel a barát, a ki buzdította, nem figyelt a lángokra, félni kezdett s megfeledkezvén saját magáról arra kérte, hogy száljon már le.

És a mi világosan bizonyítja, hogy eladdig valósággal semmit se vont vissza, az, hogy a szerencsétlen Cauchon-nak (bizonyosan azon sátáni magas akaratnál fogva, mely előtt meg kelle hajolnia) a máglya aljáig kelle mennie, hogy ott szemtőlszembe nézve áldozatával, ott igyekezzék néhány szót csikarni ki belőle . . . . De csak ezen kétségbeejtő szavakat nyerte: «Püspök, te miattad halok meg . . . . Ha az egyház börtöneibe helyeztél volna, mind ez

meg nem történik.» Azt remélték, hogy látva, miszerint királya cserben hagyta, végre is vádolni fogja őt és ki kel majd ellene. Ekkor is csak védelmezte: «Akár jól cselekedtem, akár roszul, királyomnak ehez semmi köze; ő nem adott tanácsot nekem!»

A lángok már felcsaptak .... A mint körülnyaldosták testét, a szerencsétlen összeborzadt és szentelt vizet kért. Vizet! Ez bizonyosan a rémület kiáltása volt .... De azután csakhamar összeszedve magát, csak az Isten, az angyalok, a szentek neveit emlegette. Igy tett bizonyságot mellettük: «Igaz, az én szózataim Istentől eredtek, benső szózataim nem csaltak meg engem!...» Az, hogy a lángok közepette megszünt Johanna lelkében minden kétely, azon gondolatot ébreszthetí bennünk, hogy ekkor a halált fogadta el az igért megszabadulás gyanánt és nem vette többé az üdvöt a maga judai és anyagi értelmében, miként azt tette volt mindaddig, — hogy

végre tisztán látott és kiszabadulván az árnyak birodalmából, elnyerte azt is a mi benne még hiányzott világosságból és a szentségből.

E szent szózatról, a halálnak köteles és esküdt tanuja, az a dominicanus is, ki vele együtt ment fel a máglyára, tanubizonyságot tett. Johanna őt is arra kényszerítette, hogy leszálljon, hanem alulról hallgatta őt és felnyújtotta hozzá a keresztet.

Még egy más tanu is bizonyított e szent halál mellett. Igen komoly tanu. Azon ember, kinek nevét meg kell örökítse a történelem, de la Pierre Isambart apát, a már említett augustinus barát. A per alatt majdnem életével fizetett azért, mert tanácsot adott a szűznek és mégis, noha oly jól kiérdemelte már az angolok gyűlöletét, ott akart lenni Johanna mellett a végzetes szekéren és a plébánia keresztjét hozatta el számára, gyámolította a felbőszült tömeg közepette, sőt még a vérpadon, még a máglyán is.

Húsz évvel később, a két szerzetes, mint két szegénységi fogadalmat tett egyszerü barát, kiknek semmi remélni és semmi félni valójuk nem volt többé a világon, egyhangulag ilyen tanubizonyságot tett: «Hallottuk, a mint a lángok közepette fohászkodott szentjeihez és arkangyalához. Többször ismételte az üdvözítő nevét .... És végre feje aláhanyatlott és «Jézus» nevét kiáltotta!

«Tizezer ember sírt ott .... Csupán csak néhány angol nevetett vagy igyekezett nevetni. Az egyik közülök, a legdühösebbek egyike, esküvel fogadta, hogy ő is tesz egy hasábot a máglyára. Johanna épen lelkét adta ki, midőn oda akarta tenni a fát és ő elájult. Pajtásai egy közeli korcsmába vitték, meg akarták itatni, hogy magához térjen, de ő semmit sem akart elfogadni és csak azt ismételte, magán kivül: «Láttam, jól láttam midőn szájából utolsó lehelletével, egy galamb repült ki az ég felé.» Mások a lángokon olvasták a szót, me-

lyet ismételt! «Jézus!» A hóhér este elment és felkereste Isambart apátot; irtózatos módon meg volt rémülve! Meggyónt, de azért még se tudta elhinni, hogy Isten neki valaha megbocsásson .... Az angol királynak egyik irnoka egész fenhangon panaszolta, a mint a vesztőhelyről hazament: «Veszve vagyunk, egy szentet égettünk meg!»

OSZK

TARTALOM.

Lap.

Előszó 9

Bevezetés 13

I. Johanna gyermeksége és hivatása . . . 23

II. Johanna felszabadítja Orléans-t és felkeneti a királyt Reims városában 64

III. Johannát elárulják és kiszolgáltatják . . . 91

IV. A per. Johanna nem akarja magát az egyház ítéletének alávetni 127

V. A kisértés 168

VI. A halál 193

OSZK

OSZK

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár